

Jaarverslag 2007

Haagse molens

'Voorzitter. Hartelijk dank voor uw gastvrijheid. Het is een bijzonder moment, omdat ik hier het eerste burgerinitiatief mag toelichten.' Met deze woorden opende Wouter van Eck, campagneleider Landbouw en Voedsel van Milieudefensie, op 13 december 2007 het plenaire debat in de Tweede Kamer over het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'. Het was het sluitstuk van een campagne die in 2006 begon.

Toen Milieudefensie aan het burgerinitiatief begon, was onze positie in het debat over de bio-industrie bescheiden. Het waren vooral dierenwelzijnsorganisaties die over de bio-industrie aan de bel trokken. Daar is door het burgerinitiatief en later ons Meldpunt Varkensflats verandering in gekomen: het maatschappelijk debat over de bio-industrie is flink uitgebreid én Milieudefensie is er niet meer uit weg te denken. De enorme schaalvergroting die dreigt door de komst van varkensflats (met tot wel 35 duizend varkens) en megakippenschuren (met in één geval 1,6 miljoen vleeskuikens), heeft velen de ogen geopend. En het heeft plattelanders en de milieubeweging dichter bij elkaar gebracht.

Concrete resultaten

Prachtig natuurlijk, maar ondertussen vraagt u zich misschien af welke concrete resultaten het burgerinitiatief heeft opgeleverd. Want wilde Milieudefensie niet een halvering van de veestapel, een heffing op vlees en uiteindelijk afschaffing van de bio-industrie? Geen van deze wensen gaat op korte termijn in vervulling. Driekwart van de Nederlanders, van links tot rechts, wil blijkens NIPO-onderzoek dat de veehouderij milieuvriendelijker wordt. Binnen drie maanden tekenden 107 duizend mensen ons burgerinitiatief. Maar een meerderheid in de Tweede Kamer vond onze wensen te ver gaan.

Toch hebben we wel degelijk mooie resultaten geboekt. De Tweede Kamer heeft naar aanleiding van het burgerinitiatief in totaal zeven moties aangenomen. Het gaat om een motie van de PvdA, die een duurzaamheidstoets voor ontwikkelingen binnen de veehouderij voorstelt, en een motie van de SP, waarin steun voor grondgebonden landbouw wordt bepleit. Vijf andere moties van D66, SP en de CU vragen de regering om maatregelen te treffen om de

24 mei 2007

Miss Piggy's in actie tijdens een debat over de bio-industrie.

FOTO: BRENDA POPPENK

schadelijke gevolgen van de productie van veevoer te verminderen. Dus als u mij vraagt of het zin heeft gehad, zeg ik volmondig: ja.

Milieudefensie heeft in 2007 achter de schermen maandenlang hard gewerkt aan de voorbereiding van een Klimaatwetcampagne. Nederland heeft klimaatdoelen geformuleerd voor 2020. Dat is een goed begin. Maar een garantie dat de noodzakelijke maatregelen ook echt van de grond komen, is het niet. Het is te vrijblijvend en dat kunnen we ons niet langer permitteren.

Geïnspireerd door de succesvolle campagne van onze Britse zusterorganisatie Friends of the Earth – tegen de zomer wordt de Engelse Klimaatwet van kracht – wil Milieudefensie dat er ook in Nederland een wet komt die regelt dat we elk jaar minimaal 3 procent minder broeikasgassen uitstoten. Politiek Den Haag vindt zo'n wet nu nog niet nodig, maar daarbuiten is al een breed front van maatschappelijke organisaties in stelling gebracht dat zo'n Klimaatwet wel een goed idee vindt. Onze campagne ging op 27 februari 2008 van start.

David Cameron, de leider van de Britse Conservatieve Partij, zei over de Klimaatwet in zijn land:

'We need politicians to be properly accountable for fighting climate change – in the here and now, not the next Parliament. Without annual rate of change targets, it's too easy for the timetable to slip. And once it has slipped, it's much harder to make up the difference later. Climate change is our debt to future generations. Everyone knows you're more likely to pay off a debt if you commit to regular instalments. That's why it's vital that we have annual targets for the rate of carbon reduction.'

Aan ons de taak om de politici in Nederland te overtuigen van de wenselijkheid en doeltreffendheid van dit instrument.

Tot slot, met ons als organisatie gaat het prima: afgelopen jaar is onze achterban (leden, donateurs en vrijwilligers) weer groter geworden. We hopen dat we ook komend jaar uw vertrouwen zullen krijgen, want zonder uw steun kunnen we de ambitieuze natuur- en milieudoelen die ons voor ogen staan niet bereiken.

Annemarie Goedmakers
Voorzitter van Milieudefensie

FOTO: RICK KEUS

De genoemde moties zijn terug te vinden op de website van Milieudefensie:
www.milieudefensie.nl/landbouw/activiteiten/bio-industrie/burgerinitiatief-stop-fout-vlees.

Inhoud

Voorwoord	2
1 Over dit jaarverslag	6
1.1 Transparant Prijs	6
1.2 Verbeteringen	6
1.3 Code Wijffels	7
1.4 Gedragscode en beleid op internet	7
2 Samenvatting	9
2.1 Milieuresultaten	10
2.2 Financiële resultaten	13
2.3 Overige resultaten	13
3 Campagnes	15
3.1 Landbouw en Voedsel	16
3.2 Ruimte en Landschap	21
3.3 Klimaat en Energie	25
3.4 Globalisering	29
3.5 Verkeer	34
3.6 Jongeren Milieu Actief	38
	39
4 Mensen in beweging	41
4.1 Resultaten	42
4.2 Inspraak en besluitvorming leden	42
4.3 Lokale afdelingen	43
4.4 Vrijwilligers	44
5 Externe relaties	47
5.1 Samenwerkingsverbanden	48
5.2 Relatie met overheid en bedrijven	50
5.3 Relatie met de media	53
5.4 Externe communicatie	54
6 Risicomanagement	56
6.1 Reputatierisico's	56
6.2 Fysieke risico's	57
6.3 Financiële risico's	58
6.4 Compliancy	58
7 Sociaal verslag	60
7.1 Personeel en organisatie	60
7.2 Inspraak werknemers	62
8 Intern milieubeleid	64
8.1 Milieubarometer	64
8.2 Computer en printers	65

9	Bestuursverslag	66
9.1	Activiteiten en samenstelling van het bestuur	66
9.2	Algemene ledenvergaderingen	69
9.3	Het presidium	69
9.4	De geschillencommissie	69
9.5	Samenstelling en salarissen van de directie	70
9.6	Beleidscyclus en interne besluitvorming	70
10	Fondsenwerving, subsidies en sponsoring	72
10.1	Resultaten werving 2007	72
10.2	Wervingsprogramma en -methoden	73
10.3	Subsidies, schenkingen en sponsoring	73
10.4	Nationale Postcode Loterij	74
11	Financieel verslag 2007	75
11.1	Inleiding	76
11.2	Balans	78
11.3	Staat van baten en lasten	79
11.4	Resultaatbestemming	81
11.5	Kasstroomoverzicht	81
11.6	Toelichting	82
11.7	Verschillenanalyse met de begroting	93
12	Vooruitblik	98
12.1	Milieudefensie in 2008	98
12.2	Begroting 2008	100
12.3	Meerjarenraming 2008-2012	102
	Kengetallen	102
	De missie van Milieudefensie	103
	Rechtsvorm en organisatiestructuur	104
	Colofon	104

1

Over dit jaarverslag

In reactie op de roep om meer transparantie van goede doelen en maatschappelijke organisaties heeft Milieudefensie haar jaarverslag de laatste jaren stap voor stap verbeterd.

Met dit jaarverslag proberen we die lijn voort te zetten. We vinden het belangrijk dat u zo goed mogelijk kunt beoordelen of wij ons werk goed doen en of we verstandig met ons (en uw) geld omgaan. Van een organisatie als Milieudefensie, die van bedrijven en de overheid transparantie eist, mag u tenslotte verwachten dat zij zelf haar zaakjes ook op orde heeft.

1.1 Transparant Prijs

In 2004 werd voor het eerst de Transparant Prijs voor het beste charitatieve jaarverslag uitgereikt. De prijs is een initiatief van de Donateursvereniging en PricewaterhouseCoopers en werd in het leven geroepen om de kwaliteit van jaarverslagen te vergroten en de transparantie te bevorderen. Milieudefensie doet al sinds 2004 mee, omdat de beoordeling ons waardevolle informatie geeft over de sterke en zwakke punten van ons verslag. Met het Jaarverslag 2006 scoorde Milieudefensie een 7,4.

1.2 Verbeteringen

Met dit jaarverslag proberen we de transparantie van Milieudefensie verder te vergroten:

Tijdigheid:

Ons jaarverslag verschijnt dit jaar al in april, twee maanden eerder dan normaal. Eerst alleen in digitale vorm, omdat het verslag nog moet worden goedgekeurd door de algemene ledenvergadering van Milieudefensie. Dat gebeurt op 7 juni. Direct daarna verschijnt het ook in druk.

31 januari 2007

Milieudefensie roept Shell op om een deel van haar winst te gebruiken om de vervuiling op te ruimen.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Doelstelling, strategie en beleid:

We geven meer inzicht in de strategische keuzes die ten grondslag liggen aan de bestedingen. Dat gebeurt in hoofdstuk 9.

Governance:

We geven meer inzicht in de taken van het bestuur en de directie. Ook dat gebeurt in hoofdstuk 9.

Fondsenwerving:

We hebben meer informatie opgenomen over de resultaten van de fondsenwerving. U vindt dit in hoofdstuk 10.

Communicatie met belanghebbenden:

We geven meer inzicht in de media-impact van onze campagnes. U vindt concrete cijfers in paragraaf 5.3.

Overigens is transparantie van een jaarverslag niet hetzelfde als transparantie van de organisatie. Milieudefensie streeft ernaar als organisatie zo transparant mogelijk te werken.

Dat hangt samen met het verenigingskarakter van de organisatie. We organiseren elk jaar twee algemene ledenvergaderingen, elke campagne wordt besproken in campagneraden die voor leden en niet-leden toegankelijk zijn en veel activiteiten worden samen met vrijwilligers georganiseerd. U leest er meer over in hoofdstuk 4.

1.3 Code Wijffels

In 2005 presenteerde de commissie Wijffels de Code Goed Bestuur voor goede doelen. Die code is ontwikkeld in opdracht van de Vereniging van Fondsenwervende Instellingen (VFI), de branchevereniging van 92 landelijk wervende goede doelen. De Code Wijffels is per 1 januari 2007 verplicht voor alle bij de VFI aangesloten organisaties. Milieudefensie is niet aangesloten bij de VFI, maar onderschrijft de code wel. In 2006 voldeed Milieudefensie al grotendeels aan de Code en lichtten we enkele afwijkingen toe in ons jaarverslag. Met ingang van 2007 voldoet Milieudefensie volledig aan de Code Goed Bestuur. In paragraaf 9.1 vindt u een toelichting.

1.4 Gedragscode en beleid op internet

Milieudefensie publiceert diverse beleidsdocumenten, richtlijnen en gedragsregels op haar website. Daaronder natuurlijk het Algemeen Beleidsplan 2006-2010, het Verenigingsreglement en de statuten. De belangrijkste gedragsregels zijn ondergebracht in een gedragscode, die eveneens op de website van Milieudefensie te vinden is. Die code omvat gedragsregels voor onze acties, regels voor de omgang met bedrijven (zowel over samenwerking met bedrijven als over conflictsituaties), regels voor de omgang met overheid en politiek, richtlijnen voor sponsoring, richtlijnen ter bescherming van persoonsgegevens (privacybepaling) en regels voor de frequentie van mailingen aan onze leden en donateurs.

In hoofdstuk 6 besteden we meer aandacht aan de gedragscode van Milieudefensie.

Op www.milieudefensie.nl/publicaties/beleidsstukken zijn alle beleidsstukken en de gedragscode te vinden. Jaarverslagen vindt u op www.milieudefensie.nl/publicaties/jaarverslagen.

13 december 2007

Campageleider Wouter van Eck opent het plenaire debat over het burgerinitiatief 'Stop fout vlees' in de Tweede Kamer.

Samenvatting

Het jaar 2007 was voor Milieudefensie een vruchtbaar jaar. Net als vorig jaar waren er weer heel veel mensen betrokken bij onze activiteiten. Het aantal leden en donateurs groeide opnieuw. Milieudefensie slaagde er als eerste organisatie in met succes een burgerinitiatief te organiseren en een onderwerp (de afschaffing van de bio-industrie) op de agenda van de Tweede Kamer te zetten. En nog nooit wist Milieudefensie zo vaak tot de media door te dringen. De activiteiten van Milieudefensie leverden ook weer belangrijke verbeteringen op voor het milieu. En daar doen we het natuurlijk allemaal voor.

2.1 Milieuresultaten

Milieudefensie heeft in 2007 weer mooie resultaten geboekt. Vaak ging er aan die resultaten jaren werk vooraf in de vorm van lobby, onderzoek, publieksmanifestaties en acties. Successen zijn te danken aan de inzet en betrokkenheid van heel veel mensen, niet in de laatste plaats de leden en donateurs van Milieudefensie. Milieudefensie bereikte die resultaten bovendien niet allemaal in haar eentje; vaak zijn successen het resultaat van samenwerking met andere organisaties.

Hieronder vindt u de belangrijkste wapenfeiten:

- Als direct resultaat van het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' zijn er in totaal zeven moties aangenomen door de Tweede Kamer. Die moties brengen niet de gehoopte omslag, maar zijn stapjes in de goede richting. Ze dragen de regering op om: maatregelen te treffen voor de stimulering van de grondgebonden veehouderij; een duurzaamheidstoets in te stellen voor ontwikkelingen binnen de veehouderij; concrete stappen te zetten om 'foute' veevoersoja te vervangen door in Europa verbouwd veevoer en/of gecertificeerde duurzame soja.
- De toekomstvisie van landbouwminister Verburg, die begin dit jaar werd gepresenteerd, is in beginsel een heel stuk duurzamer dan verwacht. Vee moet wat de minister betreft weer natuurlijk gedrag kunnen vertonen. Die insteek kan niet los gezien worden van het burgerinitiatief van Milieudefensie en Jongeren Milieu Actief. Helaas belooft de analyse tot nu toe meer dan de concrete stappen die de minister voorstelt.
- Het college van burgemeester en wethouders van Zaanstad zag in maart 2007 af van de bouw van een megastal voor 350.000 varkens in Zaanstad. Dat is het resultaat van protesten van de Dierenbescherming en Milieudefensie.
- Provinciale Staten van Overijssel wezen eind oktober 2007 een plan voor het ontwikkelen van megastallen op bedrijventerreinen af. De provincie wil gemeenten voortaan steunen bij het weren van megastallen. Milieudefensie en de Dierenbescherming hadden om deze stappen gevraagd.
- Supermarktketens Super de Boer, Aldi en Lidl hebben stappen gezet om de hoeveelheid landbouwgif op groente en fruit terug te dringen. Van andere supermarktketens weten we

April 2008

In 2007 stonden de meeste seinen voor de Hoeksche Waard al op groen. Vlak voor het verschijnen van dit jaarverslag kwam er zekerheid: het bedrijventerrein in Nationaal Landschap de Hoeksche Waard gaat niet door.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

dat ze (vooralsnog achter de schermen) met dit onderwerp bezig zijn. Dat is het directe resultaat van het feit dat de meetgegevens van de Voedsel en Waren Autoriteit voortaan publiek gemaakt moeten worden, iets dat Milieudefensie door een beroep te doen op de Wet Openbaarheid van Bestuur voor elkaar heeft gekregen.

- Na een intensieve campagne van Milieudefensie en andere organisaties heeft het kabinet in december de 'Agenda Bedrijventerreinen' gepresenteerd met voornemens om bestaande bedrijventerreinen te herstructureren en beter te kijken of bedrijventerreinen echt noodzakelijk zijn. Milieudefensie beschouwt dit als een goede eerste stap, maar er is meer nodig.
- Veel gunstiger zijn de ontwikkelingen rond de Hoeksche Waard. Op last van de Tweede Kamer heeft minister Cramer een onderzoek naar nut en noodzaak van het bovenregionale bedrijventerrein in Nationaal Landschap de Hoeksche Waard laten uitvoeren door het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het Centraal Planbureau (CPB). Daaruit bleek dat de aanleg van dit terrein, zoals Milieudefensie en anderen al jaren aangeven, niet nodig is. Het kabinet besloot in april 2008 het geplande terrein te schrappen.
- In het Groene Hart is mede dankzij acties van Milieudefensie de aanleg van een bedrijventerrein in de polder Veerstaalblok bij Gouda onwaarschijnlijk geworden. Ook de bebouwing van de polder Gnephoek bij Alphen aan den Rijn gaat niet door. Helaas heeft de provincie Zuid-Holland wel ingestemd met 120 hectare nieuw bedrijventerrein in de Oude Rijnzone. Winst is, dat gemeenten daar pas iets nieuws mogen aanleggen als ze hun best hebben gedaan om de oude terreinen op te knappen.
- Ook het bedrijventerrein Lokerbroek bij Holten is afgeblazen. Dat lijkt echter een pyrrus-overwinning te worden, want de gemeente wil in plaats daarvan het bestaande bedrijventerrein Vletgaarsmaten uitbreiden. Milieudefensie vraagt de provincie Overijssel de gemeente tot de orde te roepen.
- Hoewel een trendbreuk vooralsnog is uitgebleven, is in 2007 de erkenning gegroeid dat banken een grote rol kunnen spelen in

de strijd tegen klimaatverandering. Mede als gevolg van de activiteiten van Milieudefensie werden een aantal eerste, maar psychologisch waardevolle stappen gezet op weg naar meer duurzaamheid. Fortis was, nog in 2006, de eerste grote Nederlandse bank die aankondigde haar bedrijfsvoering klimaatneutraal te maken, eind januari 2007 gevolgd door ING.

De Rabobank toonde zich het meest voortvarend met de introductie van een klimaat-hypothec en een klimaatcreditcard, later gevolgd door de aankondiging dat zij de CO₂-emissies van grote zakelijke klanten in kaart gaat brengen en de CO₂-uitstoot van haar kantoren en het (zakelijk) verkeer van werknemers wil verminderen.

- De duurzame banken Triodos en ASN werden in 2007 als gevolg van de publiciteit rond beleggingen in clusterbommen van de grote banken en de bankencampagne van Milieudefensie overspoeld door informatieaanvragen. De Vereniging Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) constateerde na onderzoek dat alle aandacht tot een groeispurt – de hoogste stijging in tien jaar – van duurzaam gespaard geld had geleid. Uit de cijfers van de VBDO is af te leiden dat daarmee een uitstoot van ruwweg 40.000 ton CO₂-uitstoot is voorkomen, net zoveel als de jaarlijkse uitstoot van circa tienduizend auto's.
- In 2007 bleek dat de Rijksgebouwendienst en Rijkswaterstaat het gebruik van duurzaam geproduceerd hout zowel voorschrijven als beter controleren. Dat is toe te schrijven aan de commotie die ontstond over een onderzoek van Milieudefensie, waarin werd aangetoond dat de overheid ondanks eigen regels bij talloze bouwprojecten illegaal gekapt hout heeft gebruikt.
- Sinds de start van onze tuinmeubelonderzoeken in 2005 is de aandacht voor FSC-hout terug van weggeweest. In 2007 hebben Tuincentrum Overvecht, Gamma en Leen Bakker een grote groei in FSC gerealiseerd. Gemiddelde steeg het aandeel met 10 procent. Kwantum staat nog steeds met kop en schouders bovenaan met bijna 100 procent FSC. Bovendien zijn steeds minder tuinmeubelen voorzien van misleidende duurzaamheidsclaims.

- Minister Verburg gaf gehoor aan een oproep van Milieudefensie, de Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen (VVNH) en andere maatschappelijke organisaties om in de EU te pleiten voor een verbod op handel in illegaal gekapt hout. Momenteel trekt zij in Brussel hard aan het zogenaamde FLEGT-proces, het actieplan van de EU om handel in illegaal hout uit te bannen.
- De Raad van State haalde in juli een streep door de plannen om de A4 bij Leiderdorp te verbreden. Milieudefensie had deze verbreding aangevochten, omdat er veel extra verkeer door het extra asfalt aangetrokken zou worden. Daardoor zouden de wettelijke gezondheidsnormen langs de weg en bij aan- en afvoerwegen in dit dichtbevolkte gebied nog verder overschreden worden.

Extra asfalt zou veel extra verkeer aantrekken

FOTO: BRENDA POPPENK

- Na publicatie van de resultaten van een onderzoek van Milieudefensie en Greenpeace naar illegaal gekapt merbauhout verklaarde Intergamma (het moederbedrijf van Gamma en Karwei) dat zij het merbauhout binnen twee jaar zal vervangen door een duurzaam alternatief.
- Naar aanleiding van onderzoek en klachtenprocedures bij de Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie en bij de International Finance Corporation, heeft het Maleisische palmoliebedrijf Wilmar zijn werkzaamheden op drie plantages voorlopig gestaakt en beterschap beloofd.
- Onder druk van de campagne van Milieudefensie om de luchtkwaliteit in de steden te verbeteren, werden in 2007 in zeven steden milieuzones ingevoerd. In 2008 zullen er nog eens negen volgen.
- De Veerkades in Den Haag behoren, als het om de luchtkwaliteit gaat, tot de smerigste straten van Nederland. Jarenlang deed het stadsbestuur daar niets aan. Na een stevige campagne in samenwerking met de bewoners komt daar eindelijk verandering in. De gemeente besloot de streekbussen voortaan niet meer over de Veerkades te laten rijden, terwijl ook het nieuwe verkeerscirculatieplan voor de binnenstad verbetering oplevert voor de bewoners. De reconstructie van de straten is inmiddels begonnen. Een zaak bij de Raad van State, waarin Milieudefensie mede namens bewoners vroeg om de Veerkades af te sluiten voor doorgaand verkeer vanaf de snelweg, ging verloren.
- De afdeling rechtspraak van de Raad van State deelde die mening. Minister Eurlings zag zich genoodzaakt maar liefst veertig asfaltplannen in de ijskast te zetten, omdat hij vreesde dat deze de gerechtelijke toets evenmin zouden doorstaan. Daaronder ook de door Milieudefensie aangevochten Tweede Coentunnel en de Westrandweg bij Amsterdam.
- Milieudefensie bracht een internationale coalitie van parlementariërs bij elkaar die hun regering vragen een kopgroep van Europese landen te vormen die accijns gaan heffen op kerosine. In Nederland lukte het een Kamermeerderheid achter het voorstel te krijgen; het wachten is op actie van het kabinet.
- Vrachtvervoerder TNT tekende een intentieverklaring van Milieudefensie om alleen nog minder vervuilende vrachtwagens te kopen.
- Samen met bewonersgroepen kregen we voor elkaar dat de regeling om geen scholen of bejaardenhuizen te bouwen langs snelwegen flink werd aangescherpt.

2.2 Financiële resultaten

In 2007 had Milieudefensie 7.050.320 euro aan te besteden geld beschikbaar. Daarvan was 36 procent afkomstig uit de netto baten van eigen fondsenwerving, 21 procent uit de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij en 43 procent uit subsidies van overheden en anderen. Het totaal is 3 procent lager dan in 2006.

De besteding aan de doelstellingen is € 6.890.000. Hiervan is 21 procent voor voorlichting en kennisvergaring, 6 procent voor achterbanondersteuning, 65 procent voor campagnes en projecten binnenland en 8 procent voor projecten van buitenlandse partners. De bestedingen zijn gestegen met 2 procent ten opzichte van 2006.

Over 2007 was een tekort begroot van 74.000 euro, dat werd gedekt met doorgeschoven geld uit het overschot van 2006. Het jaar werd afgesloten met een overschot van 160.000 euro. Dit levert een positief verschil ten opzichte van de begroting op van 234.000 euro. Een deel van dit positieve verschil wordt verklaard door hogere rente dan verwacht (37.000 euro), hogere bijdrage Nationale Postcode Loterij (139.000 euro) en meer netto baten uit eigen fondsenwerving (33.000 euro).

De uitvoeringskosten van de organisatie zijn vrijwel overal lager dan begroot. Door een lagere personele bezetting (- 2,6 fte) en lagere werkgeverslasten vallen de salariskosten (159.000 euro) en de overige personeelskosten (34.000 euro) lager uit dan verwacht. Meevallers bij de huisvestingskosten (29.000 euro) en het niet doorgaan van begrote investeringen bij kantoorkosten (51.000 euro) veroorzaken eveneens een positieve afwijking ten opzichte van de begroting.

Lagere subsidie-inkomsten (€ 135.000; zie verschillenanalyse met de begroting) en hogere activiteitenkosten (€113.000) zorgen ervoor dat het uiteindelijke positieve verschil ten opzichte van de begroting uitkomt op € 234.000.

2.3 Overige resultaten

Op 31 december 2007 telde Milieudefensie 34.134 leden, een stijging ten opzichte van 2006 met 9,6 procent (eind 2006: 30.855). Het aantal donateurs kwam uit op 61.531, een stijging van 3,8 procent (eind 2006: 59.174). Het totaal aantal leden en donateurs komt daarmee uit op 95.665 (5.636 meer dan in 2006). Daarmee wordt de opgaande lijn van de afgelopen jaren doorgezet.

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen samen 3.138.567 euro, een toename van 13,1 procent ten opzichte van 2006. De netto baten van de eigen fondsenwerving (dus na aftrek van de wervings- en uitvoeringskosten) kwamen uit op 2.550.877 euro, een stijging van 11,5 procent ten opzichte van 2006.

Bij laagdrempelige activiteiten op de vijf campagne-thema's van Milieudefensie waren in 2007 in totaal zo'n 137.500 mensen betrokken. Daar zijn de 107.000 mensen die het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' ondertekenden niet in meegeteld: hoewel het burgerinitiatief in 2007 in de Tweede Kamer werd behandeld, werd het leeuwendeel van de handtekeningen al in 2006 opgehaald.

In 2007 hebben ruim 2.700 mensen zich actief ingezet voor Milieudefensie: in lokale afdelingen en voor campagnes, bijvoorbeeld door handtekeningen op te halen of mee te doen aan een actie.

Het aantal lokale afdelingen van Milieudefensie steeg van 86 eind 2006 tot 91 eind 2007.

22 juni 2007

Tientallen mensen laten uit onvrede over de klimaatprestaties van hun bank hun bankpas doorknippen.

Campagnes

De activiteiten van Milieudefensie zijn geconcentreerd in vijf campagnes: Landbouw en Voedsel, Ruimte en Landschap, Klimaat en Energie, Globalisering en Verkeer. In 2007 kregen twee projecten topprioriteit: het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' en 'Recycle de ruimte', het project waarmee Milieudefensie de opmars van nieuwe bedrijventerreinen in de open, groene ruimte tot staan wil brengen. Beide projecten krijgen in 2008 een vervolg.

3.1 Landbouw en Voedsel

Doelen:

- Omschakeling bio-industrie naar duurzame veehouderij.
- Gebruik landbouwgif terugdringen.
- Biologische landbouw stimuleren.

Voorafgaand aan de behandeling van het burgerinitiatief leiden Miss Piggy's Kamerleden het parlamentsgebouw binnen. Op de foto PvdA-kamerlid Harm Evert Waalkens.

FOTO: NICO JANKOWSKI

Voor Milieudefensie was 2007 vooral het jaar van het burgerinitiatief voor de omschakeling van de bio-industrie en het jaar van de varkensflats. Door een overzicht te publiceren van geplande megastallen, een overzicht dat de overheid op dat moment niet kon geven, maakte Milieudefensie zichtbaar dat het predikaat 'bio-industrie' volkomen terecht is.

Stop Fout Vlees

'Stop Fout Vlees', een plan voor de omschakeling van de bio-industrie en het eerste burgerinitiatief in de parlementaire geschiedenis, was het hele jaar spraakmakend. Op 13 februari bezorgden Milieudefensie, Jongeren Milieu Actief (JMA) en vijftig Miss Piggy's in bijna carnavaleske sfeer de 106.975 ingezamelde steunbetuigingen voor een milieu- en diervriendelijke landbouw bij de Tweede Kamer. Meer dan

voldoende, want de wet schrijft minimaal veertigduizend handtekeningen voor. Een maand later volgde de inhoudelijke onderbouwing van het burgerinitiatief, de notitie 'Boeren met toekomst'. Een pleidooi voor een geleidelijke omvorming van de bio-industrie naar een duurzame veehouderij, zonder dat het inkomen van de boer er op achteruit gaat. Het Landbouw Economisch Instituut rekende de plannen door en bevestigde de haalbaarheid. Het groene licht voor de behandeling door het parlement volgde op 19 april. Medestanders van het burgerinitiatief begonnen enthousiast Kamerleden te mailen met het verzoek de plannen te steunen. Diverse activiteiten zoals een debat in Utrecht (maart) en een première van door jongeren gemaakte filmpjes (juni), verhoogden de aandacht voor de plannen.

Ondertussen liet de Tweede Kamer het Centraal Planbureau (CPB) en het Natuur- en Milieuplanbureau (NMP) de effecten van het plan op de economie en het milieu onderzoeken. Milieudefensie en JMA waren aanvankelijk redelijk tevreden met de conclusies die de bureaus in september openbaar maakten: uitvoering van de plannen zou leiden tot minder milieuvervuiling en verbetering van het dierenwelzijn, bovendien zouden meer boeren hun beroep kunnen blijven uitoefenen dan als de huidige trends zich voortzetten. De voorgestelde vleesseffing was juridisch en technisch haalbaar. Helaas hadden CPB en NMP ook kritiekpunten: naast een afname van de werkgelegenheid in de vleessector zou ook de voorgestelde steun aan duurzaam producerende boeren moeilijk te realiseren zijn. Tegenstanders van de plannen, zoals de Land- en Tuinbouworganisatie LTO en CDA-kamerlid Ger Koopmans, grepen deze argumenten met beide handen aan.

We moeten met enige spijt vaststellen dat het tijdens de looptijd van het burgerinitiatief onvoldoende is gelukt om een brug te slaan naar de agrarische sector. Vaak lijken milieubeweging en boeren in verschillende kampen te zitten. Milieudefensie vindt dat hier sprake is van een schijntegenstelling. Naast milieukwaliteit en dierenwelzijn zijn feitelijk óók de boeren de dupe van de schaalvergroting in de veehouderij. Steeds meer gezinsbedrijven ondervinden dit aan den lijve. In onze voorstellen wilden we door een keuze voor kwaliteitsproductie en gerichte ondersteuning van de agrarische sector een oplossing realiseren die de belangen van milieu en het toekomstperspectief van het boerenbedrijf weet te verzoenen. We hebben ech-

ter verzuimd om hier vooraf met de sector over te overleggen. We merkten dat er vanuit het verleden te veel wantrouwen was om de krachten te kunnen bundelen. Achteraf gezien vormde de negatieve toon van onze slogan 'Stop Fout Vlees' ook een belemmering om nader tot elkaar te komen.

Op 18 oktober vond een hoorzitting van de Tweede Kamercommissie Landbouw plaats met zestien belangenorganisaties. Een achttal grote maatschappelijke organisaties viel onze doelstellingen bij. Helaas was het uiteindelijk allemaal een brug te ver voor de coalitiepartijen, zo bleek tijdens de behandeling in de Tweede Kamer op 13 december. Tijdens de plenaire stemming wees een meerderheid van CDA, PvdA, VVD, PVV, SP, CU en SGP onze voorstellen af. Voorgestemd hebben GroenLinks, D66 en PvdD.

Ondanks de tegenvallende uitkomst is het burgerinitiatief niet mislukt. De noodzaak van een landbouw zonder dierenleed en milieuvervuiling stond nog nooit zo hoog op de politiek agenda. Er zijn in totaal zeven moties aangenomen die stapjes in de goede richting kunnen betekenen. Deze moties dragen de regering op om maatregelen te treffen voor:

- 1 stimulering van grondgebonden veehouderij (biedt meer mogelijkheden voor dierenwelzijn en een ecologische verantwoorde kringloop van voedingsstoffen);
- 2 een duurzaamheidstoets voor ontwikkelingen binnen de veehouderij;
- 3 concrete stappen om veevoersoja die ten koste gaat van het regenwoud te vervangen door in Europa verbouwd veevoer en/of gecertificeerde duurzame soja.

Tot slot valt ook de recente 'bekering' van landbouwminister Verburg tot de duurzame veehouderij niet los te zien van de gebeurtenissen. Langzaam maar zeker gaat het de goede kant uit.

Milieudefensie is erin geslaagd om het debat over de bio-industrie te verbreden. Het ging niet langer alleen over dierenwelzijn, maar ook over de vervuiling in Nederland (fosfaat, nitraat, ammoniak, fijn stof) en de schade voor natuur en mens door grootschalige verbouw van veevoersoja in Latijns Amerika.

Zouden we langs andere wegen meer hebben bereikt? Wouter van Eck, campagneleider Landbouw en Voedsel: 'Een moeilijk te beantwoorden vraag. We hadden natuurlijk het voordeel dat we de eerste waren die met een burgeri-

nitiatief tot de Tweede Kamer wisten door te dringen. Het burgerinitiatief en ons Meldpunt Varkensflats hebben het aloude debat over de bio-industrie eigenlijk in heel korte tijd nieuw leven ingeblazen. Maar daarmee staan we niet aan het einde, maar pas aan het begin van een veranderingsproces. Een deel van de benodigde maatregelen zal in EU-verband ingevoerd moeten worden, het is bijvoorbeeld lastig voor Nederland om in zijn eentje handelsbarrières op te werpen tegen onduurzame soja. In de toekomst zullen we onze pijlen steeds meer op Europa richten. Dat laat onverlet dat de EU ook vaak als excuus wordt gebruikt door politici: we zouden als klein landje niets meer alleen kunnen. Maar Nederland was voorheen niet bang

Landelijk Meldpunt Varkensflats goed voor ophef en succes

om met milieumaatregelen voorop te lopen in Europa en veel Scandinavische landen zijn dat nog steeds niet.'

Varkensflats

In augustus lanceerde Milieudefensie het Landelijk Meldpunt Varkensflats. Varkensflats en andere megastallen zijn een exponent van de schaalvergroting in de veehouderij, met alle daarbij horende problemen, en tasten bovendien het landschap aan.

In korte tijd werden door tientallen bezorgde omwonenden voorgenomen bouwplannen voor megastallen gemeld. In 2008 blijven we intensief samenwerken met een aantal lokale bewonersgroepen om te proberen de plannen van tafel te krijgen.

Net als bij het burgerinitiatief heeft ook dit onderwerp al gezorgd voor veel ophef in media en parlement. Er tekent zich een kloof af tussen enerzijds politici en anderen die menen dat deze schaalvergroting niet nadelig hoeft te zijn voor dierenwelzijn en milieu, en anderzijds de milieubeweging en veel burgers die varkensflats, ook als die op industrieterreinen zouden komen, als een heilloze ontwikkeling zien. Eerste successen waren er ook. Het college van burgemeester en wethouders van Zaanstad zag in maart 2007 af van verdere onderhandelingen met InnovatieNetwerk over de bouw van een megastal voor 350.000 varkens in Zaanstad.

FOTO: MICHEL WUJBERGH

Fragmenten uit het Kamerdebat over het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'

Wouter van Eck, campagneleider van Milieudefensie:
'Wij vragen u, te kiezen voor een veehouderij zonder dierenleed, zonder milieuschade en zonder gebruik van veevoersoja, dat ten koste van mens en milieu uit Latijns Amerika wordt gehaald. Ons burgerinitiatief heeft de titel "Stop Fout Vlees". Daar hebben we misschien wel een beetje spijt van, want we hebben veel discussie losgemaakt. Misschien hadden we het moeten noemen "Hup Goed Vlees".'

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

De heer Koopmans (CDA):

'De CDA-fractie heeft van het begin af aan gezegd dat het burgerinitiatief niet werkt, niet mag en niet hoeft. In deze mening zijn wij bevestigd door onderzoek van het Centraal Planbureau en het Milieu- en Natuurplanbureau. De conclusie van beide onderzoeken en de daarop volgende quick scan is dat als gevolg van het burgerinitiatief minstens 15.000 banen verloren gaan, dat de eenmalige en structurele kosten in Nederland tot in totaal 20 miljard oplopen en dat er slechts een heel kleine verbetering is van het milieu in Nederland, terwijl er een verslechtering is van het milieu in onze omgeving.'

Mevrouw Van Velzen (SP):

'De vraag is of de halvering die Milieudefensie voorstelt, eigenlijk wel afdoende is. Halen wij daarmee de benodigde milieueisen? Halen wij daarmee een beter dierenwelzijn? Ik moet het nog zien. Het is voor mij geen doel, maar een middel. Overheidsbeleid moet de boer verplichten tot een duurzame en milieu- en diervriendelijke productiewijze. Alle kosten daarvoor zijn onderdeel van de bedrijfsvoering. Die betaalt de con-

sument, want zij zijn verwerkt in de prijs voor een goed product. De extra eisen die moeten worden gesteld, zullen ertoe leiden dat vlees duurder wordt. Dat hoeft niet in de vorm van een heffing, maar eerder als een logisch gevolg van verscherpte eisen. Daarvoor is wel nodig dat de grenzen radicaal worden gesloten voor de bulk die nu binnenkomt.'

Mevrouw Van Gent (GroenLinks):

'GroenLinks kijkt met gemengde gevoelens terug op de behandeling van dit burgerinitiatief. Het was vaak op eieren lopen en dat waren geen scharreleieren. De gemoederen liepen af en toe hoog op: dit moet in de gehaktmolen, een mank eendje en ga zo maar door. Er is duidelijk een gevoelige snaar geraakt met dit onderwerp. Wij kunnen ook vaststellen dat het bij sommigen een open zenuw is, maar GroenLinks zegt: het onderwerp leeft en wij moeten hier wat mee doen; wij moeten er ook in de Tweede Kamer mee aan de slag. U weet allemaal hoe het sprookje van het manke lelijke eendje afliep; daaruit groeide een mooie zwaan.'

De heer Cramer (ChristenUnie):

'De ChristenUnie is zich zeer wel ervan bewust dat juist de intensieve veehouderij de laatste jaren te maken heeft gekregen met flinke aanscherpingen van milieu- en dierenwelzijnsnormen en een behoorlijke slag heeft geslagen op het pad van verduurzaming. Hoewel de ChristenUnie de problemen onderkent, staat zij de balans tussen ecologie en economie voor en bepleit zij een zorgvuldige verandering. Het voorliggende voorstel schiet wat ons betreft daarop door.

Het zit mijn fractie dwars dat de problemen vooral op het bordje van de producent worden gelegd. Waar is de consument in dit verhaal, waar is de retail? Mijn fractie is van mening dat daar nu de grote omslag moet worden gemaakt(...).'

De heer Graus (Partij voor de Vrijheid):

'Als volksvertegenwoordiger moet je natuurlijk bijzonder veel respect hebben voor een initiatief van 107.000 mensen. Dit is een duidelijk signaal (...). De PVV-fractie betwijfelt alleen of enkele punten in de praktijk haalbaar zijn. Laat heel duidelijk zijn dat wij sympathiek staan tegenover dit burgerinitiatief en dat wij het voor een groot deel eens zijn met de inhoud. Of dit de goede manier is en of de doelen op deze manier gehaald kunnen worden, zal de tijd echter moeten uitwijzen.'

Mevrouw Thieme (Partij voor de Dieren):

'Het burgerinitiatief is een mooie eerste stap naar een totale herijking van de maatschappelijke, economische en sociale waarde van de veehouderij. Het is echter nog onvoldoende. Wij zitten op een Titanic waarvan vele opvarenden denken dat hij niet kan zinken. Wij weten allemaal dat het anders afliep. Vandaag staan wij voor de keuze: ofwel de dekstoelen op de Titanic anders opstellen ofwel het schip een andere koers laten varen. De PvdD-fractie kiest voor de laatste optie.'

Mevrouw Koşer Kaya D66):

'Dit burgerinitiatief pleit ervoor integraal naar de veehouderij te kijken. Er wordt niet geïsoleerd naar dierziekten en dierenwelzijn gekeken, zoals vaak in deze Kamer gebeurt. Juist ook de samenhang tussen de milieugevolgen en de sociaal-economische effecten van bio-industrie op de wereld worden bekeken. Dit burgerinitiatief vraagt de overheid om hier verantwoordelijkheid voor te nemen. Het burgerinitiatief vraagt ons om verder te kijken dan onze neus lang is. De veehouderij is een lange keten waarvan maar één onderdeel in ons gezichtsveld ligt. Een groot deel ligt daarbuiten, en heeft zijn weerslag op landen buiten de Europese Unie. D66 is zeer te spreken over de internationale invalshoek die de initiatiefnemers kiezen.'

FOTO: NICO JANKOWSKI

De heer Van der Vlies (SGP):

'Heeft de SGP-fractie dan alleen maar kritiek, zeggen wij neen tegen dit burgerinitiatief en gaan wij vervolgens maar met de handen over elkaar zitten? Zo kent u ons niet. Het burgerinitiatief legt terecht de vinger bij enkele pijnpunten van de intensieve veehouderij. Het aangrijpingspunt om deze problemen aan te pakken is het eind van de keten en niet het begin. De consument, het grootwinkelbedrijf, de horeca, niet de veehouder en de slachterij. U vraagt, wij draaien. Via etikettering en collectieve afspraken kunnen grootwinkelbedrijven hieraan een bijdrage leveren.'

De heer Waalkens (PvdA):

'Hoewel wij de uitgangspunten van het burgerinitiatief onderschrijven, kunnen wij het initiatief niet als geheel overnemen, omdat wij het niet eens zijn met alle maatregelen. (...) Wij zijn niet voor het opstellen van kwantiteitseisen, maar wel voor het opstellen van harde kwaliteitseisen. Het houden van dieren in kleine aantallen is niet per definitie beter dan het houden van dieren in grote aantallen. Bovendien is bij strengere eisen aan dierenwelzijn schaalvergroting een logische stap om de kosten zo veel mogelijk te verdelen.'

Mevrouw Snijder-Hazelhoff (VVD):

'De VVD-fractie realiseert zich bij het nu voorliggende voorstel de breedte van de context. Wij leven niet op een eiland. De Nederlandse economie functioneert in Europa en in een wereldmarkt. Dat geldt eveneens voor deze wijze van productie van voedsel en van vlees. Wij zullen dan ook niet instemmen met het voorstel. Wij zullen dit niet steunen, want dan zouden wij de ogen sluiten voor alles wat rondom ons gebeurt. Dit zou betekenen dat wij "dierenleed"/dierenwelzijn gaan verplaatsen naar andere landen.'

FOTO: MICHEL WIJNBERG

De gemeente kwam tot de conclusie dat deze enorme varkensflat met het oog op werkgelegenheids-, milieu- en planologische aspecten geen goed idee is. Samen met de Dierenbescherming had Milieudefensie bij de gemeente tegen de plannen geprotesteerd. We stonden

Juridische procedures

FOTO: MICHEL WUNBERGH

in de startblokken om samen actie te voeren en eventueel juridische procedures tegen bouwen milieuvergunning aan te spannen. Dat bleek gelukkig niet nodig.

Provinciale Staten van Overijssel wezen eind oktober 2007 een plan voor het ontwikkelen van megastallen op bedrijventerreinen af. Ook is uitgesproken dat de provincie gemeenten moet steunen bij het weren van megastallen. Milieudefensie en de Dierenbescherming hadden om deze stappen gevraagd.

Landbouwgif

In 2007 plukten we eindelijk de vruchten van een al in 2003 (!) door ons neergelegd verzoek. Op basis van de Wet Openbaarheid van Bestuur vroeg Milieudefensie om openbaarheid van de meetgegevens van de overheid naar resten landbouwgif op groente en fruit bij supermarkten. Vier jaar later kregen we voor het eerst gegevens van de Voedsel en Waren Autoriteit. Door zorgvuldige analyse van de schat aan informatie konden we in december 2007 een toegankelijke Groente & Fruit Wijzer publiceren.

Met name de verschillen per supermarkt trokken de aandacht van media, van consumenten en van de sector zelf.

Eind 2007 hebben Super de Boer, Aldi en Lidl al extra stappen gezet om de vervuiling van groente en fruit terug te dringen. Milieudefensie had de ketens hier in een mede door Stichting Natuur en Milieu en consumentenvereniging Goede Waar & Co ondertekende brief om verzocht. Van andere ketens weten we dat ze (vooralsnog achter de schermen) met dit onderwerp bezig zijn.

Binnen het Europees Parlement vond in 2007 de eerste fase van besluitvorming plaats over nieuwe regels voor toelating en gebruik van landbouwgif. De industrie lobbyde hard voor soe-

pele regels. Wij probeerden bezorgde burgers te mobiliseren om bij hun volksvertegenwoordigers te pleiten voor beleid dat wel rekening houdt met de belangen van milieu en volksgezondheid. Ruim 2.300 burgers hebben de Nederlandse Europarlementariërs een persoonlijke oproep gestuurd. Vlak voor de stemming in oktober presenteerde Milieudefensie in Brussel, samen met het Europese Pesticides Action Network, de meetresultaten naar gif in fruit dat de supermarkt in het gebouw van het Europees Parlement verkocht. De uitkomsten waren zoals verwacht (veel gifstoffen, een aantal wetsovertredingen), en er was behoorlijk wat media-aandacht. Er waren diverse parlementsleden bij de persconferentie in Brussel aanwezig. De stemming in het Europees Parlement viel ook redelijk positief uit. In 2008 moet het parlement in tweede lezing (na reactie van de Commissie en de Raad van Ministers) een definitief besluit nemen.

Stimuleren biologische landbouw

In het weekend van 23 en 24 juni 2007 organiseerde Milieudefensie onder de noemer 'Ga de boer op!' in heel Nederland 42 fietstochten naar biologische boerderijen waaraan naar schatting 40.000 mensen deelnamen. Zonder de inzet van veel lokale vrijwilligers was dit niet mogelijk geweest. De fietstochten haakten aan bij de landelijke 'Open Dagen bij de biologische boer en tuinder' van Biologica. Uit een enquête bleek dat 97 procent van de ondervraagde deelnemers de fietstochten en de bezoeken aan de boerderij positief waardeerde.

Van half augustus tot begin oktober vonden de elfde EKO-tellingen plaats, georganiseerd door Milieudefensie in samenwerking met Solidaridad. In 441 supermarkten telden 135 vrijwilligers het aantal biologische en Fair Trade-producten. Door de grote aandacht voor de uitkomsten, in lokale en landelijk media en in de vakpers, kunnen de EKO-tellingen filiaalhouders en ketens stimuleren om extra inspanningen te verrichten. Gezien het veel ruimere aanbod van biologische producten dat in een aantal supermarkten in ons omringende landen wordt aangeboden, kunnen de Nederlandse kruideniers hun prestaties zeker verbeteren. De EKO-tellingen helpen daar allicht een beetje bij, maar zijn alléén onvoldoende om de gewenste doorbraak voor biologische producten te bereiken. We hopen en verwachten dat activiteiten van andere maatschappelijke organisaties én marktpartijen helpen om de groei van de biologische landbouw verder aan te zwengelen.

3.2 Ruimte en Landschap

Doelen:

- Intensief (en zorgvuldig) ruimtegebruik.
- Wijziging van het landelijk beleid op het gebied van bedrijventerreinen en woningbouw.
- Vergroting van de aantrekkelijkheid van het landschap.
- Ondersteuning van lokale groepen bij hun verzet tegen projecten die de open ruimte aantasten.

Nederland verrommelt in hoog tempo. Met wegen, woonwijken en vooral foeilelijke bedrijventerreinen. Vrijwel niemand wil het. De burger niet, minister Cramer van VROM niet. Ook binnen de bouwwereld zijn veel mensen ongelukkig met de ontwikkelingen. Toch is er bijna geen kruid tegen gewassen. Doordat het kabinet Balkenende III een groot deel van het ruimtelijke ordeningsbeleid heeft neergelegd bij gemeenten, werkt bijna elke plaats aan z'n eigen bedrijvenlocatie. De onderlinge coördinatie is zoek en provincies weten de bouwlustige gemeenten geen halt toe te roepen. Om een vuist te kunnen maken heeft Milieudefensie het lokale verzet dat is verspreid over het hele land gebundeld. Maar liefst dertig lokale bewonersgroepen die soms al jaren strijden tegen de aanleg van een nieuw bedrijventerrein deden mee met 'Spaar het landschap, recycle de ruimte'.

Bedrijventerreinen

De afgelopen jaren hebben we vooral op regionaal en provinciaal niveau campagne gevoerd tegen de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Daarbij hebben we enkele successen geboekt, maar tot een structureel ander overheidsbeleid heeft het niet geleid. Daarom heeft Milieudefensie haar aanpak herzien en in 2007 de aandacht meer gericht op landelijke beleidsmakers. In februari, aan de vooravond van de Provinciale Statenverkiezingen, organiseerde Milieudefensie samen met Stichting Natuur en Milieu en de Provinciale Milieufederaties het congres 'Meer bedrijven met minder ruimte, uitdagingen

voor nieuw provinciaal beleid'. Hier kwamen de problemen rond het huidige bedrijventerreinenbeleid aan bod. Het congres werd bezocht door ambtenaren, politici en leden van actieve groepen. Een week eerder presenteerden we (demissionair) minister Winsemius (VROM) de rapporten 'Remmende factoren bij het herstructureren van bedrijventerreinen' van STOGO Onderzoek + Advies en 'Herstructurering een fiasco. Bouwstenen voor een nieuw bedrijventerreinenbeleid van Milieudefensie. Beide rapporten analyseren waarom de herstructurering van bedrijventerreinen tot nu toe faalt en geven concrete voorstellen voor nieuw beleid, zoals een tijdelijke bouwstop op de aanleg van nieuwe terreinen en de invoering van een opknapheffing van 50 euro op elke vierkante meter grond die wordt verkocht.

Omdat de wildgroei aan bedrijventerreinen steeds meer mensen tegen de borst stuit, startten we een grote publiekscampagne: 'Spaar het landschap, recycle de ruimte'. De campagne pleit onder andere voor een tijdelijke stop op de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen zolang oude leegstaan en verpauperen. Dertig bedreigde landschappen stonden centraal (u vindt ze allemaal op www.recyclederuimte.nl). Milieudefensie koos vooral voor locaties waar plaatselijk al enig verzet was tegen de bouwplannen. Door de lokale bewonersgroepen bij te staan met juridische steun, hulp bij het benaderen van de media, de organisatie van acties,

De Blokpolder bij Moerdijk wordt bedreigd door de aanleg van een groot bedrijventerrein.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Deelnemers aan een manifestatie bij Beekbergse Broek bij Apeldoorn aan het werk.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

debatten en opiniepeilingen, wisten we veel extra aandacht te genereren voor onze boodschap maar ook voor het verhaal van de betrokken groepen.

De aftrap van de publiekscampagne vond plaats op 20 oktober in het bedreigde landschap Beekbergse Broek bij Apeldoorn. Daar is, pal naast een natuurontwikkelingsgebied, de aanleg van een 150 hectare groot bedrijventerrein gepland. Tijdens de manifestatie schilderden de aanwezigen een gigantisch protestbord. Tevens was er een debat tussen Tweede Kamerleden van CDA, PvdA, GroenLinks en bezorgde burgers. In de drie weken hierna plaatsten we samen met lokale groepen protestborden op 22 andere bedreigde locaties. Tegelijkertijd werden bijna een half miljoen actiekranen huis-aan-huis verspreid – een titanenklus voor onze vrijwilligers. De actiekranen bevatten naast informatie per provincie over de bedreigde gebieden, een oproep aan regering en parlement voor een ander bedrijventerreinenbeleid. Ook middels actiekaarten, handtekeningenlijsten en via www.recyclederuimte.nl konden mensen de oproep steunen. Inmiddels (maart 2008) hebben ruim 80 duizend mensen

dat gedaan. De handtekeningen worden voorjaar 2008 aangeboden aan politiek Den Haag.

Voordat de publiekscampagne half oktober van start ging, overhandigden enkele prominenten uit de ruimtelijke ordeningswereld een manifest aan minister Cramer van VROM waarin zij opriepen tot een tijdelijke stop op de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen. Ze pleitten voor een andere manier van plannen en de instelling van een herstructureringsfonds om oude terreinen op te knappen. Op 27 november drong Milieudefensie, met een nieuw rapport van STOGO Onderzoek + Advies, nogmaals aan op een bouwstop, nu bij minister Van der Hoeven van Economische Zaken. Uit het nieuwe onderzoek bleek, dat de leegstand op bedrijventerreinen bij ongewijzigd beleid enorm zal toenemen.

De campagne kreeg lokaal en regionaal zeer veel media-aandacht. Ook het kabinet beseft dat een beleidswijziging onontkoombaar was en heeft in december de 'Agenda Bedrijventerreinen' gepresenteerd met voornemens om bestaande bedrijventerreinen te herstructureren en beter te kijken of bedrijventerreinen

echt noodzakelijk zijn. Dat is een goede eerste stap, maar zonder tijdelijke stop op de aanleg van nieuwe terreinen blijft het in de ogen van Milieudefensie dweilen met de kraan open. Om hier op ludieke wijze de aandacht op te vestigen, spoten actievoerders van Milieudefensie op 7 december het logo van 'Recycle de ruimte' op een aantal leegstaande bedrijfspanden in Utrecht. Het ging daarbij overigens om afwasbare graffiti.

Hoewel het project nog niet is afgerond, kunnen we nu al constateren dat de verschuiving van de aandacht richting beleidsmakers niet zonder resultaat is gebleven. Er is beweging in Den Haag en die beweging gaat onze kant op. Tegelijkertijd moeten we vaststellen dat het ons veel minder dan gehoopt, is gelukt met ons verhaal door te dringen tot landelijke media. Dat zou voor meer druk hebben kunnen zorgen. Met een hernieuwd offensief in de eerste helft van 2008 richting Tweede Kamer gaan we voor een nog beter resultaat.

Grote locaties

Onder de dertig speerpunten bevinden zich enkele 'toplocaties' die we al langer volgen en die vanwege de buitensporige landschappelijke schade die daar dreigt meer aandacht vergen dan de andere locaties: het Groene Hart, de Hoeksche Waard en Moerdijk. Daar is een nieuw gebied bijgekomen: de Oude Prinslandse Polder in Noordwest-Brabant, ongerept poldergebied waar een kassencomplex en een bedrijventerrein van maar liefst 500 hectare zijn gepland. In de nabijgelegen plaatsen Steenberg en Halderberge hebben we huis-aan-huis een enquête verspreid waarin de bevolking zich uit kon spreken over het dreigende lot van het poldergebied. Uit de enquête, waarvan de uitkomsten tijdens een drukbezocht debat met politici en bewoners werden gepresenteerd, bleek dat een ruime meerderheid van de bevolking tegen de plannen is. Om de aanleg van dit kassencomplex en het bedrijventerrein mogelijk te maken is een wijziging van het streekplan nodig. De provincie beslist hier in 2008 over.

In dezelfde streekplanherziening moet ook de aanleg van het 150 hectare grote logistieke bedrijventerrein Moerdijk II mogelijk worden gemaakt. Milieudefensie heeft samen met plaatselijke belangengroepen weliswaar weten te voorkomen dat hier een nog veel groter terrein komt, maar nu de gemeenteraad van Moerdijk heeft ingestemd met de aanleg, zal het erg

moeilijk worden deze afgeslankte maar nog steeds aanzienlijke variant tegen te houden. Veel gunstiger zijn de ontwikkelingen rond het bovenregionale bedrijventerrein in Nationaal Landschap de Hoeksche Waard. Op last van de Tweede Kamer heeft minister Cramer een onderzoek naar nut en noodzaak van dit terrein laten uitvoeren door het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het Centraal Planbureau (CPB). Daaruit bleek dat de aanleg van het terrein niet nodig is – precies zoals Milieudefensie en anderen al jaren zeggen. Maart 2008 besloot het kabinet de plannen (voorlopig) te schrappen. In het Groene Hart is mede dankzij de acties van Milieudefensie de aanleg van een bedrijventerrein in de polder Veerstaalblok bij Gouda onwaarschijnlijk geworden. Ook de bebouwing

22 maart 2007

Het wegwijzende Groene Hart vraagt minister Verburg om hulp tegen de vele bouwplannen.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

van de polder Gnephoek bij Alphen aan den Rijn gaat niet door. Helaas heeft de provincie Zuid-Holland wel ingestemd met 120 hectare nieuw bedrijventerrein in de Oude Rijnzone. Winst is, dat gemeenten daar pas iets nieuws mogen aanleggen ze hun best hebben gedaan om de oude terreinen op te knappen.

Van de overige locaties is tot nu toe alleen het bedrijventerrein Lokerbroek bij Holten afgeblazen. Dat lijkt een pyrrusoverwinning te worden, want de gemeente wil in plaats daarvan het bestaande bedrijventerrein Vletgaarsmaten uitbreiden. Milieudefensie vraagt de provincie Overijssel de gemeente tot de orde te roepen.

Aantrekkelijk landschap

Milieudefensie wil het landschap niet alleen behouden maar ook mooier maken. In 2006 hebben we met veertig natuur- en milieuorganisaties het 'Landschapsmanifest' gepresenteerd. Doelen zijn: meer geld voor landschapsbehoud en toegankelijker maken van het boerenland. Op dat laatste punt zijn wij ingehaakt met het project 'Fietsroutes langs boerennatuur'. Door mensen kennis te laten maken met de door boeren onderhouden natuur, ontstaat er naar verwachting meer draagvlak voor een betere beloning van het agrarische natuurbeheer. Het jaar 2007 was een proefjaar. In mei en juni organiseerden we in het Utrechtse deel van het Groene Hart een drietal fietstochten met natuuractiviteiten bij boeren. Hoewel de deelnemers enthousiast waren, deden er maar weinig mensen aan de fietstochten mee. Daarom is besloten het project niet voort te zetten.

Ondersteunen lokale groepen

Voor de campagne Ruimte en Landschap is intensief samenwerken met lokale actie- en bewonersgroepen van groot belang. Zij zorgen immers voor het draagvlak en weten het beste wat er speelt onder burgers en in de plaatselijke politiek. Dankzij de 'Recycle de ruimte'-campagne is de samenwerking met deze groepen flink geïntensiveerd. Bij twintig van de dertig bedreigde locaties had Milieudefensie eerder nog geen relatie met de bewonersgroep. Actieve individuen zijn vooral lokaal en regionaal georiënteerd. Ons doel was deze mensen meer aan de campagne te binden, zodat ze ook aan algemene, landelijke activiteiten zouden gaan meedoen. Hoewel de startbijeenkomst van 'Recycle de ruimte' in Apeldoorn door veel mensen van buiten de regio werd bezocht, is de doelstelling in het algemeen

onvoldoende gerealiseerd. Daarom blijven we ons in 2008 actief inzetten op de opbouw van een breed inzetbare campagneachterban.

Het opzetten van een internetforum voor onze groepen en vrijwilligers is technisch gezien wel, maar praktisch niet van de grond gekomen. We hoopten hiermee discussies, uitwisseling van ervaringen en wederzijdse ondersteuning te stimuleren. Maar blijkbaar voorziet deze vorm niet in een behoefte of is de behoefte minder groot dan wij hadden verwacht.

Campagneleider Willem Verhaak vertrok eind 2007 naar de campagne Energie en Klimaat waar hij Donald Pols opvolgde die naar het Wereld Natuur Fonds vertrok. Verhaak werd opgevolgd door Klaas Breunissen, hiervoor inhoudelijk medewerker van de campagne Ruimte en Landschap.

3.3 Klimaat en Energie

Doelen:

- Een duurzame, klimaatvriendelijke omslag bewerkstelligen bij overheden en bedrijven – meer in het bijzonder bij banken, de landelijke politiek en gemeenten.
- Zorgen voor de komst van een Klimaatwet.

Klimaatverandering was hét milieuonderwerp van 2007. Zowel in Nederland als daarbuiten. Daarvoor zorgde allereerst het klimaat zelf. De recordwarme winter en lente, extreem natte julimaand en bosbranden in Californië en Griekenland maakten het weer een nog populairder gespreksonderwerp dan normaal. Alarmerende nieuwe gegevens van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) jaagden begin februari de algehele zorg over de staat van het klimaat aan. Het nieuwe kabinet Balkenende kwam even later dan ook met verrassend ambitieuze doelstellingen. Live Earth Alert-concerten vestigden in de zomer wereldwijd de aandacht op de opwarming van de aarde. In december tenslotte vond de VN-klimaatop op Bali plaats en in dezelfde maand ontvingen Al Gore en het IPCC de Nobelprijs voor de Vrede. Dat alles heeft overigens noch in Nederland noch in de rest van de wereld tot baanbrekende maatregelen geleid. Milieudefensie profiteerde wel van alle aandacht rond het thema.

Banken en klimaatverandering

Milieudefensie wil dat Nederlandse banken hun investeringsgedrag veranderen: meer geld moet terechtkomen bij duurzame energieprojecten en minder bij sectoren die het klimaat zwaar belasten. Daarnaast roepen we banken op klimaatvriendelijke producten aan te bieden (bijvoorbeeld klimaathypotheeken) en de eigen bedrijfsvoering klimaatneutraal te maken. Doel in het eerste jaar van de campagne (2006) was vooral om deze boodschap bij banken op de

agenda te zetten. In 2007 voerden we de druk op om banken in beweging te krijgen. En dat lukte. Hoewel een trendbreuk vooralsnog is uitgebleven, is de erkenning gegroeid dat de sector een grote rol kan spelen in de strijd tegen klimaatverandering. Er werden bovendien een aantal eerste stappen gezet op weg naar meer duurzaamheid. Fortis was, nog in 2006, de eerste grote Nederlandse bank die aankondigde haar bedrijfsvoering klimaatneutraal te maken, eind januari 2007 gevolgd door ING. De Rabobank toonde zich het meest voortvarend. Op 7 maart introduceerde deze bank een klimaathypotheek en een klimaatcreditcard, een maand later gevolgd door de aankondiging dat zij de CO₂-emissies van grote zakelijke klanten in kaart gaat brengen en de CO₂-uitstoot van haar kantoren en (zakelijk) verkeer van werknemers wil verminderen. Toch laten de banken het belangrijkste punt, het verduurzamen van hun investeringen, vooralsnog liggen. Aanmoediging blijft dus nodig.

Gedurende de campagne gaven elfduizend klanten van ABN Amro, Fortis, ING/Postbank en de Rabobank de wens te kennen dat hun bank klimaatvriendelijk wordt. Hun handtekeningen werden in april aangeboden aan de heer Tilmant, bestuursvoorzitter van de ING bank. In juni publiceerden we, net als in 2006, een onderzoek naar de klimaatprestaties van banken. Dit keer keken we niet alleen naar het beleid op papier, maar ook naar het werkelijke groene gehalte van de investeringen. Geen van de vier grote banken kwam gunstig uit de bus.

Bankpassen knippen uit onvrede over klimaatbeleid.

FOTO: BRENDA POPPENK

Onder het motto 'Klimaatverandering? Niet met mijn geld!' riepen we daarom klanten op over te stappen naar een klimaatvriendelijkere bank, zoals ASN en Triodos. Voor het hoofdkantoor van ABN AMRO – de slechtst presterende bank – lieten veertig mensen op 22 juni onder grote belangstelling van de pers hun pinpas doorknippen.

grootbank, betekent dit ruwweg dat per miljoen euro 117 ton minder CO₂ is gefinancierd, in totaal dus bijna 40.000 ton. Dat staat gelijk aan de jaarlijkse uitstoot van circa tienduizend auto's. Dat willen we niet allemaal aan onszelf toerekenen, maar dat Milieudefensie hier direct en behoorlijk aan heeft bijgedragen is zeker.

Duurzaam sparen realiseert hoogste stijging in tien jaar

FOTO: BRENDA POPPENK

Daar bleef het niet bij. Radiospots, stationsposters en een tour langs festivals bezorgden de campagne veel bekendheid. Van grote waarde bleken ook de uitzendingen van het tv-programma Zembla waaraan Milieudefensie meewerkte, over de maatschappelijke impact van investeringen van pensioenfondsen en banken. Bijna honderdduizend mensen hebben tot op heden de website nietmetmijngeld.nl bezocht. De duurzame banken Triodos en ASN werden als gevolg van de publiciteit overspoeld door informatieaanvragen.

De Vereniging Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) onderzocht of al deze aandacht voor duurzaam investeren in het eerste halfjaar van 2007 tot veranderingen in de markt had geleid. Dat was het geval, zo bleek uit het rapport: 'De relatieve stijging van het conventioneel duurzaam sparen is 31,6 procent. Dit is de hoogste stijging in de tien jaar dat de VBDO het Duurzaam Sparen en Beleggen-onderzoek doet. Gemiddeld kwam deze stijging de afgelopen jaren op 20 procent per jaar. De VBDO ziet in deze groeispurt van de tegoeden bij ASN en Triodos een bevestiging van het idee dat particulieren dit voorjaar onder invloed van de publiciteit rond duurzaamheid op zoek zijn gegaan naar een duurzaam spaarproduct.' (Bron: VBDO 2008: 'Duurzaam Sparen en Beleggen, Onderzoek naar de gevolgen van de toegenomen aandacht voor duurzaamheid').

Behalve het positieve signaal dat hier van uitgaat, is zo ook heel wat CO₂ bespaard. Uit de cijfers is af te leiden, dat in de bewuste periode voor zo'n 330 miljoen extra gespaard vermogen terecht is gekomen bij Triodos en ASN. Gesteld dat dit geld afkomstig is van de gemiddelde

Green4Sure en de Klimaatwet

In mei 2007 presenteerden Milieudefensie, Natuur en Milieu, Greenpeace, Wereld Natuur Fonds, FNV en ABVAKABO FNV een gezamenlijk plan voor een haalbaar, goedkoop én effectief klimaatbeleid: Green4Sure. Dit groene energieplan geeft aan hoe Nederland op verantwoorde wijze 50 procent broeikasgassen kan besparen in 2030, zonder kernenergie te gebruiken. Het plan werd in opdracht van de organisaties opgesteld door CE Delft en een aantal andere gerenommeerde onderzoeksinstituten. Het plan is vervolgens doorgerekend op de effecten voor klimaat, economie en werkgelegenheid.

Green4Sure geeft een breed en samenhangend pakket van marktgerichte instrumenten. Deze nemen klimaatdoelen als uitgangspunt maar laten bedrijven en consumenten vrij in de keuze welke maatregelen zij het beste vinden passen. Daarnaast wil het plan innovatie stimuleren en creatief ondernemerschap belonen. Toch is Green4Sure niet vrijblijvend: alle vervuilers gaan betalen; wie bijdraagt aan de beperking van de CO₂-uitstoot wordt beloond. Belangrijk onderdeel van het plan is een Klimaatwet die vastlegt hoeveel CO₂ jaarlijks uitgestoten mag worden. Bij de huidige kabinetsdoelstellingen, 30 procent minder uitstoot in 2020 ten opzichte van peiljaar 1990, komt dat neer op een jaarlijkse reductie van minimaal 3 procent.

Het feit dat vakbeweging en milieubeweging erin zijn geslaagd een gezamenlijk standpunt te formuleren, heeft zijn uitwerking niet gemist. Inmiddels zijn de instrumenten en maatregelen die voorgesteld worden in Green4Sure onderwerp van debat op ministeries, in wetenschappelijke kringen, in de Tweede Kamer en in de SER.

In 2008 gaat Milieudefensie in samenwerking met Stichting Natuur en Milieu en Jongeren Milieu Actief volop aan de slag om de Klimaatwet te realiseren. Dat is hard nodig, want het kabinet rekent te veel op vrijwillige afspraken zoals convenanten om haar klimaatdoelen te halen. Voor effectief klimaatbeleid, waarvoor over een lange periode strak de hand gehouden moet worden aan bepaalde afspraken, is dat niet geschikt. Typerend is het zogenaamde Duurzaamheidsakkoord dat het kabinet op 1 november met het bedrijfsleven sloot. Daarbij hielden de werkgevers vast aan 20 procent minder broeikasgassen in 2020 in plaats van -30 procent, zoals het kabinet wil. Ook hebben zij bedongen dat een kleiner deel van de besparingen in eigen land tot stand komt. De afspraken zijn bovendien niet bindend en er is dus geen garantie dat ze worden nageleefd. Milieudefensie en een brede coalitie van maatschappelijke organisaties vinden dat we ons zo'n houding niet langer kunnen veroorloven.

Gemeenten

Voortbouwend op de activiteiten van 2006 om klimaatbeleid bij gemeenten te stimuleren, wilde Milieudefensie met drie voorlopergemeenten een plan ontwikkelen om klimaatneutraal te worden. Bijvoorbeeld door middel van energiebesparing in overheidsgebouwen en de openbare ruimte, een schoon gemeentelijk wagenpark, inkoop en opwekking van groene stroom en gebruik van duurzaam hout bij bouwprojecten. Die opzet werd echter door de werkelijkheid ingehaald. Begin 2007 buitelden de grotere gemeenten over elkaar heen met plannen op klimaatgebied, met doelstellingen als 50 procent reductie van de CO₂-uitstoot of zelfs klimaatneutraliteit. Alle gemeenten met meer dan honderdduizend inwoners hebben inmiddels een verklaring getekend dat zij vooruitstrevend aan de slag willen.

De enorme aandacht voor het klimaat en wellicht ons gemeenteproject uit 2006 hebben hun uitwerking niet gemist.

In december presenteerde Milieudefensie een update van de website Klimaatkaart.nl.

Gemeenten kregen een klimaatscore die gebaseerd is op hun CO₂-uitstoot en klimaatbeleid. Net als in 2006 bleek dat zo'n ranglijst met de bijbehorende media-aandacht z'n psychologische uitwerking niet mist. In hoog genoteerde gemeenten, zoals Tilburg, Leeuwarden en Bernheze, is het een aangename opsteker voor politici en ambtenaren die zich voor het klimaat inzetten. Maar ook de achterblijvers trokken veel publiciteit, mede doordat we bij de twintig minst klimaatvriendelijke gemeenten waarschuwingsborden plaatsten.

Als extra stimulans ontvingen gemeenten in het kader van de actie een prikkelende briefkaart met de vraag wat zij tegen klimaatverandering doen. Klimaatkaart.nl is inmiddels door circa vijftienduizend mensen bezocht. Burgers kunnen via de site een oproep doen aan hun gemeente om meer aan klimaatbeleid te doen. Tientallen gemeenten hebben contact opgenomen met Milieudefensie.

Tot slot: samen met het COS, de Milieufederaties, Natuur en Milieu en het Klimaatverbond organiseerden we op 9 oktober een Praktijkdag Duurzaam Inkopen voor beleidsambtenaren van gemeenten. Deze succesvolle dag werd bezocht door 370 mensen.

Acties rond beleid

Het IPCC presenteerde op 2 februari het eerste van haar nieuwe serie rapporten over klimaatverandering. De bevindingen logen er niet om: de klimaatverandering is ernstiger dan voorheen werd aangenomen en de mens is vrijwel zeker de oorzaak. Met actievoerende sneeuwpoppen sprongen we in op de onderhandelingen rond het regeerakkoord. Al smeltend riepen zij de partijen aan de formatietafel op om het IPCC-rapport serieus te nemen en vergaande afspraken te maken over duurzaam energiegebruik en energiebesparing.

Milieudefensie kwam op 9 maart met een flinke delegatie naar de Europese top van regeringsleiders in Brussel, waar de Europese groepen van Friends of the Earth de EU opriepen zuiniger om te gaan met fossiele brandstoffen en meer in te zetten op duurzame energie. Een gigantische, uit mensen bestaande Europese energievlag symboliseerde de zorg die in heel Europa leeft over klimaatverandering. De EU-leiders spraken uiteindelijk af dat de EU in 2020 minimaal 20 procent minder CO₂ moet uitstoten, en 30 procent minder als andere rij-

ke landen zich ook binden aan reductieafspraken. Ambities die weliswaar de goede kant op gaan, maar best nog een tandje hoger zouden mogen. Dat is in 2008 dan ook de inzet van de Europese klimaatcampagne The Big Ask van, waarin Milieudefensie en zusterorganisaties uit 15 andere Europese landen ijveren voor een klimaatwet.

Klimaattop Bali (COP13)

Tijdens de internationale klimaatonderhandelingen in december 2007 maakte Milieudefensie deel uit van de internationale delegatie van Friends of the Earth International. Jens Nielsen, inhoudelijk medewerker van de klimaatcampagne van Milieudefensie, was twee weken op Bali waar hij de gebeurtenissen bijhield via een weblog. Aan het begin van de conferentie sloot Australië zich aan bij het verdrag van Kyoto. Na lang heen-en-weergepraat werd besloten tot een zogeheten 'routekaart', die moet leiden tot een vervolg op het Kyotoprotocol. De Verenigde Staten tekenden pas toen elke concrete belofte uit de teksten was verdwenen. Er zijn nu opnieuw geen concrete reductieafspraken gemaakt. Toch is Milieudefensie opgelucht dat de VS uiteindelijk door de bocht zijn gegaan; we zijn hoopvol gestemd over de vorming van een kopgroep van de huidige Kyoto-landen (het leeuwendeel van de rijke landen exclusief de Verenigde Staten). Zij hebben de bereidheid uitgesproken om in 2020 de uitstoot van CO₂ met 25 tot 40 procent te reduceren.

En verder

In december verscheen onze uitgave 'Climate Litigation', een vooronderzoek naar de mogelijkheden om namens bevolkingsgroepen in ontwikkelingslanden publieke instellingen en bedrijven aan te klagen voor het veroorzaken van klimaatverandering.

3.4 Globalisering

De campagne Globalisering heeft drie speerpunten:

- a) Hout;
- b) Palmolie/biomassa en
- c) Shell.

a) Hout

Doelen:

- Een stop op de verkoop en het gebruik van illegaal gekapt hout.
- Wetgeving om import van dergelijk hout te verbieden.
- Verbetering van het aanbestedingsbeleid van de overheid.

In 2006 bleek uit onderzoek van Milieudefensie dat bij talrijke bouwprojecten van de overheid 'fout' want illegaal gekapt hout werd gebruikt. Sinds 1995 dient al het hout op de Nederlandse markt duurzaam te zijn. Dat de overheid zich bij haar eigen aanbestedingsbeleid niet eens aan de doelen kon houden, was dus een flinke blamage. Gelukkig heeft de commotie die op het onderzoek volgde zijn uitwerking niet gemist. In 2007 bleek dat de Rijksgebouwendienst en Rijkswaterstaat het gebruik van duurzaam geproduceerd hout zowel voorschrijven als beter controleren.

Tuinmeubelonderzoek

Milieudefensie wil dat tuin- en bouwcentra en andere grootaantelers van tuinmeubelen meer FSC-producten in hun assortiment opnemen en korte metten maken met valse duurzaamheidsclaims. Daarom onderzoeken we jaarlijks het assortiment. Het slechtst presterende bedrijf wordt volop in de schijnwerpers gezet met de Botte Bijl Award. Dit jaar was Life & Garden de hekkensluiter. Het bedrijf kreeg de Botte Bijl uitgereikt in het bijzijn van vier Kamerleden. Life & Garden besloot hierop het aandeel duurzaam geproduceerd hout te verhogen en overweegt nu tevens het lidmaatschap van FSC Nederland. Deze ludieke vorm van 'naming and shaming'

heeft op de hele branche een gunstige uitwerking. Sinds de start van de tuinmeubelonderzoeken in 2005 is de aandacht voor FSC-hout bij de bedrijven terug van weggeweest. In 2007 hebben Tuincentrum Overvecht, Gamma en Leen Bakker een grote groei in FSC gerealiseerd. Gemiddeld steeg het aandeel met 10 procent. Kwantum steekt nog steeds met kop en schouders boven de rest uit met bijna 100 procent FSC. Bovendien zijn steeds minder tuinmeubelen voorzien van misleidende duurzaamheidsclaims. Milieudefensie heeft deze consequent aangekaart bij de Reclame Code Commissie (RCC). In 2007 honoreerde de RCC onze klachten tegen valse claims op meubelen van IKEA, Hartman, Sun Furniture en Mega Ceramics. Alleen onze klacht tegen de HEMA werd niet gehonoreerd, omdat op het label niet letterlijk stond dat het hout duurzaam was geproduceerd.

FLEGT en illegaal hout

Milieudefensie bracht in 2007 samen met Kameroneese en Franse partners rapporten uit over illegaal gekapt hout uit Kameroen dat op de Nederlandse markt wordt verhandeld. De bevindingen in het rapport waren voor de Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen (VNH) aanleiding de illegaal kappende bedrijven Ficcam en MMG op de zwarte lijst te zetten. De vier Nederlandse houthandelaren die zaken deden met deze firma's, beloofden hun handelsrelatie te verbreken. Samen met de VNH en maatschappelijke organisaties ondertekenden zij op 27 juni ook de oproep aan minister Verburg om in de EU te pleiten voor een verbod op illegaal gekapt hout. De minister gaf gehoor aan deze oproep. Momenteel trekt zij in Brussel hard aan FLEGT, het actieplan van

28 november -
Illegaal bomen
planten in Brussel.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

de EU om handel in illegaal hout uit te bannen. In november plantten actievoerders van Milieudefensie en Friends of the Earth in het holst van de nacht illegaal bomen in Brussel, Amsterdam en Parijs. De actie was een illustratie van

Dimas kreeg ook een boompje

FOTO: MICHIËL WIJNBERGH

de absurde situatie dat het (illegaal) planten van bomen strafbaar is, terwijl de Europese handel in illegaal gekapt hout ongestraft blijft. Ook Eurocommissaris Dimas van Milieu kreeg een boompje aangeboden. Hij ondersteunde het standpunt van Milieudefensie om op Europees niveau bindende regels in te voeren die de handel in illegaal gekapt hout verbiedt. Wel moet hij nog zijn collega-commissarissen weten te overtuigen.

Op 17 december volgde nog een succesje: Milieudefensie en Greenpeace lanceerden in het consumentenprogramma Kassa een gezamenlijk onderzoek naar illegaal gekapt merbauhout dat veel wordt gebruikt voor vloeren en buitendeuren. Merbau is een bedreigde boomsoort die vaak illegaal en destructief wordt gekapt. Nederland is de grootste importeur en eindgebruiker van merbau in Europa. Daarop verklaarde Intergamma (het moederbedrijf van Gamma en Karwei) het merbauhout binnen twee jaar te zullen vervangen door een duurzaam alternatief.

Teak uit Birma

De keiharde repressie die volgde op vreedzame demonstraties in het najaar van 2007 in Birma, was voor Milieudefensie aanleiding om samen met de FNV, Burma Centrum Nederland en XminY een oproep in de Volkskrant te plaatsen om de handel met Birma te staken. Dit sluit aan op de campagne die Milieudefensie al jaren voert tegen de importen van illegaal gekapt teakhout uit Birma. Deze houtsoort wordt in Nederland vooral gebruikt in luxe plezierjachten. Op 15 oktober besloot de Europese Raad inderdaad tot een verbod op investeringen in en import van Birmees hout, metalen en edelstenen. Onder druk van het Franse olieconcern Total, bleven de oliebedrijven buiten de boycot waardoor de druk op de junta om in te stemmen met democratische hervormingen helaas aan kracht inboet.

CITES

In juni vond in Den Haag de CITES-top plaats, de VN-conferentie over bescherming van bedreigde dieren en planten. Milieudefensie coördineerde een lobby voor tientallen ngo's die pleiten voor een betere handhaving van het CITES-verdrag en voor bescherming van meer commerciële houtsoorten. Minister Verburg organiseerde een ministeriële conferentie naast de CITES-top over de regulering van de handel in houtsoorten die bedreigd worden door illegale en destructieve kap. De andere ministers hadden hier ook oren naar en pakten dit thema waarschijnlijk op voor de volgende CITES-bijeenkomst.

Milieudefensie heeft veel tijd en energie gestopt in het opbouwen van een Europese coalitie van organisaties die zich bezighouden met ontbossing. Dit was nodig om effectief campagne te kunnen voeren op het FLEGT-proces. Toch concluderen we nu dat we nog meer tijd aan de opbouw van de coalitie hadden moeten besteden. De hoeveelheid uitgevoerde lobby- en persactiviteiten viel namelijk tegen. Dat is het directe gevolg van de beperkte middelen van onze partners en de vele thema's waarop ze actief zijn.

Ons werk op bossen valt onder de Forest & Biodiversity Campaign van Friends of the Earth International. Om de internationale samenwerking te verbeteren, is er een bijeenkomst geweest in Kameroen in 2007. Helaas zijn er in het internationale netwerk de nodige meningsverschillen over de te hanteren aanpak: sommige FoEI-groepen vinden dat de noordelijke landen hun houtimporten uit zuidelijke landen moeten stoppen, terwijl andere groepen meer een tweesporenstrategie volgen: minder importen en verduurzaming van de overgebleven importen, middels het FSC-keurmerk. Milieudefensie behoort tot de laatste groep.

b) Palmolie/biomassa

Doel:

- stop op importen van niet-duurzame biomassa.

Milieudefensie is zich in 2007 blijven bezighouden met palmolie. Met het voorlopig uitsluiten van palmolie uit de nieuwe subsidieregeling voor duurzame elektriciteit in juli 2007 boekte Milieudefensie succes. Maar inmiddels wordt palmolie ook gebruikt als grondstof voor biodiesel. De grote vraag naar biobrandstoffen jaagt de ontbossing aan. Tel daar nog de geringe CO₂-besparingen van sommige biobrandstoffen bij op en het wordt duidelijk dat de voordelen vaak niet tegen de nadelen opwegen. Daarom riepen we onder het motto 'Geen oerbos in mijn tank!' de regering op om af te zien van de verplichte bijmenging van biobrandstoffen in benzine en diesel. Die is momenteel nog op 2 procent gesteld, maar wordt binnenkort

verhoogd naar 5,75 en in 2020 mogelijk naar 10 procent. Dergelijke percentages zijn pas wenselijk als biobrandstoffen die ten koste gaan van de tropische natuur worden uitgebannen en de overige biobrandstoffen daadwerkelijk duurzamer worden geproduceerd.

Behalve met palmolie, hielden we ons ook in bredere zin bezig met biomassa. Samen met Greenpeace, Oxfam Novib en Stichting Natuur en Milieu hebben we gelobbyd rondom de criteria voor duurzame biomassa, die de Commissie Cramer aan het kabinet heeft aangeboden. Ondanks het feit dat de criteria, die op zich nuttig zijn, inmiddels als beleid zijn overgenomen, hebben ze geen verplichtend karakter, omdat de regering bang is voor klachten bij de wereldhandelsorganisatie WTO. Dat is teleurstellend. Er komt alleen een tamelijk ondoorzichtige rapportageverplichting voor oliemaatschappijen die biobrandstoffen bijmengen. In 2008 gaan we hier verder mee aan slag.

29 oktober - Milieudefensie roept Minister Cramer op om de verplichte bijmenging van biobrandstoffen in benzine en diesel te laten vallen omdat dit ten koste van het regenwoud gebeurt.

FOTO: BRENDA POPPENK

Ondertussen wordt de infrastructuur voor grootschalige verwerking van onduurzame biomassa in Nederland in hoog tempo opgebouwd. Dat wil Milieudefensie samen met andere organisaties tegengaan. Er lopen juridische procedures tegen een aantal bedrijven die deze biobrandstoffen willen verstoken. Milieudefensie is niet tegen biomassa en biobrandstoffen. Maar de grootschalige import van biomassa uit zuidelijke landen brengt in veel gevallen meer nadelen dan voordelen met zich mee en zal dat waarschijnlijk blijven doen. Om zoveel mogelijk biomassa in te kunnen zetten die wel aan duurzame criteria voldoet, dient daarom in de eerste plaats gezocht te worden naar mogelijkheden van biomassa-productie binnen Europa. Onderzoek wijst uit dat er goede mogelijkheden zijn op het gebied van onder andere residuen, afval en algen.

Omdat steeds meer beslissingen niet in Den Haag maar in Brussel worden genomen, zijn we sinds 2007 intensiever met andere Europese organisaties gaan samenwerken op het thema biomassa. Zo kunnen we de aanstaande beslissingen over renewables en fuel quality beter beïnvloeden. Ook de politiek wordt naar aanleiding van de waarschuwendende berichten gelukkig steeds kritischer over het 'groene' gehalte van biobrandstoffen.

Wilmar

Samen met twee collega-organisaties in Indonesië heeft Milieudefensie misstanden op drie palmolieplantages van Wilmar International Ltd. op het Indonesische eiland Kalimantan onderzocht. Die plantages zijn de oorzaak van landconflicten met de inheemse bevolking, er is sprake van illegale ontbossing en bosbranden en er wordt gewerkt zonder degelijke milieueffectrapportages. Naar aanleiding van de bevindingen startten we een klachtenprocedures tegen het bedrijf bij de Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie en bij de International Finance Corporation, een onderdeel van de Wereldbank. Wilmar ontkende de problemen aanvankelijk, maar gaf in februari 2008 toch toe dat er onwettige zaken hebben plaatsgevonden. Het bedrijf heeft zijn werkzaamheden op de drie plantages voorlopig gestaakt en beterschap beloofd.

c) Onbetaalde rekeningen van Shell

Doelen:

- **De olievervuiling in Nigeria wordt opgeruimd en de bevolking gecompenseerd.**
- **Het Shell hoofdkantoor toont meer verantwoordelijkheid voor de situatie in Nigeria.**

Al ruim tien jaar wordt wereldwijd geprotesteerd tegen de grootschalige milieuvervuiling die Shell veroorzaakt in Nigeria en andere landen. Slechts hier en daar ruimde de Nederlands-Britse oliegi-gigant vervuiling en oude installaties op, maar een groot deel van de viezigheid ligt er nog steeds. Ook het affakkelen van gas in Nigeria, waarbij enorme hoeveelheden CO₂ en schadelijke stoffen vrijkomen, gaat door terwijl het al jaren verboden is. Genoeg redenen om de 'Koninklijke' ook dit jaar op haar verantwoordelijkheid aan te spreken. Op 31 januari riep Milieudefensie Shell bij het Haagse hoofdkantoor op een deel van de jaarlijkse miljardenwinst te investeren in het opruimen van de olievervuiling. Tegelijkertijd verscheen een oproep, ondertekend door duizenden mensen van over de hele wereld, paginagroot in de Volkskrant en de Britse Guardian.

Op 3 mei, toen Shell haar kwartaalcijfers bekend maakte, stond Milieudefensie er weer. Nu met een 15 meter hoge fakkel, omdat Shell opnieuw een gerechtelijk bevel om met affakkelen te stoppen had genegeerd. Op 14 mei toonden als accountants verklede actievoerders de bezoekers van de Shell-aandeelhoudersvergadering in Scheveningen de 'onbetaalde milieurekeningen'.

In krantenadvertenties parodieerde Milieudefensie de reclamecampagne waarmee Shell zich een milieuvriendelijk imago probeert aan te meten. Later in het jaar betitelde ook de Reclame Code Commissie na een klacht van Milieudefensie een van de advertenties als 'misleidend'. Shell beweerde dat de klimaatschadelijke CO₂ die het bedrijf uitstoot, wordt hergebruikt. In de praktijk gebeurt dat slechts minimaal. Het overgrote deel verdwijnt in de lucht, waardoor de klimaatverandering verder wordt aangewakkerd. Het blijft een taai gevecht om oliegi-gigant Shell in beweging te krijgen. Het hoofdkantoor neemt vaak pas na druk van maatschappelijke organisaties (enige) verantwoordelijkheid voor problemen die zich elders in de wereld afspeelen. Posi-

3 mei 2007

Milieudefensie spoort Shell aan te stoppen met affakkelen in Nigeria.

FOTO: THOMAS SCHLIJPER

tief is dat Milieudefensie in 2007 gesprekken heeft kunnen voeren met zowel Shell Nederland als Shell Nigeria. Daarbij liet de baas van Shell Nigeria weten dat het bedrijf in 2008 echt op zal houden met het affakkelen van gas. Tijdens een missie van Milieudefensie naar Nigeria begin 2008 bleek dat Shell op sommige plekken pogingen had ondernomen de olievuiling op te ruimen.

Door de continue druk heeft Shell ook in Rusland de nodige milieumaatregelen genomen en een aantal milieuovertredingen aangepakt, bijvoorbeeld bij de aanleg van pijpleidingen. In Zuid-Afrika heeft het bedrijf eveneens lering getrokken uit de protesten en flink geïnvesteerd om de uitstoot van CO₂ terug te dringen. Het Filippijnse hooggerechtshof heeft Shell gesommeerd een oliedepot te verplaatsen na klachten van omwonenden. Omdat Shell zich hier niet bij neerlegt, gaat in 2008 een missie van het Nederlandse Nationale Contact Punt voor de OESO-Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen naar Manilla om een eerder ingediende klacht van Milieudefensie en Filippijnse organisaties over het depot te onderzoeken.

3.5 Verkeer

In 2007 heeft de Verkeerscampagne van Milieudéfensie vijf projecten uitgevoerd:

- Luchtkwaliteit in de stad
- Infrastructuur
- Kopgroep kerosineaccijns
- Wet Luchtvaart
- Week van de Vooruitgang

9 februari - De Roet Poets Brigade verwijdert roet van de ramen langs drukke wegen.

FOTO: BRENDA POPPENK

a) Luchtkwaliteit in de stad

Doel:

- In 2007 besluiten vijf steden tot de instelling van 'milieuzones': delen van de stad waar geen vervuilende vrachtwagens in mogen.

In februari publiceerde Milieudéfensie voor de tweede keer een lijst van vieze stadstraten: in 45 steden werden in meer dan vierhonderd straten de luchtkwaliteitsnormen overschreden. Het Weena in Rotterdam spande de kroon. Vrijwilligers van Milieudéfensie bezorgden bij alle 75 duizend huishoudens in deze straten een actiepakket met onder andere een 'roetpoetsdoek' om zelf de proef op de som te nemen: roet op raamkozijnen is een indicatie dat de

lucht vervuild is. Ook peilden we via een bijgesloten enquête de meningen over mogelijke oplossingen. Aan de hand daarvan stelden we een Zwartboek Schone Lucht samen, dat we samen met bewoners in zo'n vijftien gemeenten aanboden aan de verantwoordelijke wethouders. Meest populaire oplossingen: minder verkeer, weren van vervuilende vrachtwagens en beter openbaar vervoer.

In zeven steden werden in 2007 milieuzones ingevoerd, in 2008 zullen er nog eens negen volgen. Alhoewel de zones vaak wat aan de krappe kant zijn en de eisen best wat strenger kunnen, is Milieudéfensie blij dat ze er zijn. Mooi is dat Amsterdam bijvoorbeeld alle stadsdelen binnen de ring heeft aangewezen als milieuzone. De hoofdstad nam ook ons pleidooi over om minister Cramer te laten onderzoeken of ook bovenmatig vervuilende personenauto's kunnen worden geweerd, net als in Duitsland. Het onderwerp is met succes op de Haagse agenda gezet.

In het voorjaar deed de Raad van State uitspraak in de zaak die Milieudéfensie had aangespannen tegen de gemeente Den Haag. Jarenlang deed het stadsbestuur niets om de luchtkwaliteit op de Veerkades, zo ongeveer de vieste straten van het land, te verbeteren. De rechter gaf Milieudéfensie gelijk in haar stelling dat burgers om verkeersmaatregelen mogen vragen om de luchtkwaliteit te verbeteren en dat een gemeente daarover een besluit moet nemen. Maar de wens van Milieudéfensie om de Veerkades af te sluiten voor doorgaand verkeer vanaf de snelweg werd niet door de Raad van State gehonoreerd. De hoogste bestuursrechter oordeelde dat de gemeente de problemen voldoende erkent en in haar eigen tempo maatregelen mag nemen. Winst is dat de gemeente dankzij onze acties besloot de streekbussen voortaan niet meer over de Veerkades te laten rijden, terwijl ook het nieuwe verkeerscirculatieplan voor de binnenstad verbetering oplevert voor de bewoners. De reconstructie van de straten is inmiddels begonnen.

Bij de rechtszaak tegen de minister van Verkeer en Waterstaat, met als inzet om de maximum snelheid op 230 km stadssnelweg naar beneden te brengen tot 80 kilometer per uur, redeneerde de Amsterdamse bestuursrechter identiek. De minister moet wel zorgen dat de lucht langs de snelwegen schoner wordt, maar kan niet tot specifieke maatregelen gedwongen worden door burgers. Tegen deze uitspraak tekende Milieudéfensie beroep aan bij de Raad van State.

b) Infrastructuur

Doel:

- **Het tegenhouden van grote infrastructurele projecten zoals de Tweede Maasvlakte, de A13/A16, de Tweede Coentunnel en de Westrandweg, de A4 Midden-Delfland en diverse wegverbredingen, teneinde de aantrekkende werking van extra verkeer en dus luchtvervuiling te voorkomen.**

Hoewel het nieuwe kabinet een andere koers vaart als het gaat om de autobelastingen, staan alle asfaltplannen van de vorige verkeersminister Peijs nog recht overeind. Het openbaar vervoer wordt slechts lippendienst bewezen. Toch konden de meeste asfaltwagens in 2007 in de garage blijven. Dat was het directe gevolg van een uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in een zaak die door Milieudefensie was aangespannen.

Nadat de Raad van State in februari nog haar fiat had gegeven aan de verbreding van de A12 bij Ede/Veenendaal, haalde de Raad in juli een streep door de plannen om de A4 bij Leiderdorp te verbreden. Milieudefensie had deze verbreding aangevochten, omdat er veel extra verkeer door het extra asfalt aangetrokken zou worden. Daardoor zouden de wettelijke gezondheidsnor-

men langs de weg en bij aan- en afvoerwegen in dit dichtbevolkte gebied nog verder overschreden worden. De Raad deelde die mening. De uitspraak sloeg in als een bom en de auto-lobby reageerde furieus. Milieudefensie was verbaasd over de ophef: als een regering er niet in slaagt nieuwe asfaltplannen in overeenstemming te brengen met geldende milieuwetgeving, ligt het toch voor de hand die plannen ter discussie te stellen en niet de milieuwetgeving? Minister Eurlings zag zich genoodzaakt maar liefst veertig wegenplannen in de ijskast te zetten, omdat hij vreesde dat deze de gerechtelijke toets evenmin zouden doorstaan. Daaronder ook de door Milieudefensie aangevochten Tweede Coentunnel en de Westrandweg bij Amsterdam. (Meer over de ophef rond deze uitspraak in een interview met algemeen directeur Frank Köhler in hoofdstuk 5).

Minder fortuinlijk verliep de politieke discussie over de verkeersproblemen in de regio Schiphol-Amsterdam-Almere. Hoewel de Tweede Kamer aan omwonenden beloofde dat hun gezondheid er niet onder te lijden zal hebben, ging zij akkoord met verregaande plannen tot wegverbreding in de regio. Milieudefensie vindt dat een kortzichtige keuze met voor de luchtkwaliteit ernstige gevolgen. Bovendien levert het extra uitstoot van broeikasgassen op.

12 december 2007

Bewonersorganisaties en Milieudefensie protesteren in Den Haag tegen wegverbreding en voor schone lucht.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

c) Kopgroep kerosineaccijns

Doel:

- **Terugdringing van de groei van het vliegverkeer door invoering van een kerosineaccijns voor vluchten tussen Nederland, Engeland, Duitsland en België.**

In 2007 kreeg de discussie over het beprijsen van het vliegverkeer dankzij de inzet van het nieuwe kabinet een onverwachte dynamiek. Het kabinet sprak in het regeerakkoord af een heffing te zullen invoeren op vliegtickets. In het nieuwe belastingplan werd duidelijk hoe die heffing eruit ging zien: ruim 11 euro op vluchten binnen Europa, 45 euro voor vluchten verder dan 2.500 kilometer. Ondanks de golf van kritiek, afkomstig van de luchtvaartsector, de reisbranche en de Consumentenbond, hield de Tweede Kamer de rug recht. Milieudefensie ziet de ticketheffing als een eerste stap op weg naar het opheffen van de belastingprivileges van de luchtvaartsector, en illustreerde dat met

een actie op Schiphol: twintig actievoerders die zich als belastingenvelop verkleed hadden, deelden pamfletten uit aan reizigers. We steunden de kabinetsplannen in de media en werkten intussen aan een internationale coalitie van parlementariërs die nog een stap verder willen zetten en hun regering vragen een kopgroep van Europese landen te vormen die accijns gaan heffen op kerosine. Eind november werd de coalitie gepresenteerd. In Nederland lukte het een Kamermeerderheid achter het voorstel te krijgen; het wachten is op actie van het kabinet.

Ook lanceerde Milieudefensie een website waarop de vanzelfsprekendheid van vliegen ter discussie wordt gesteld: www.nonflying-dutchman.nl. Met allerlei hippe actiespullen als nep-tattoo's, mutsen, T-shirts en een heus wandtegeltje kunnen mensen laten zien dat zij niet mee wensen te doen aan de gekte om voor elk tripje het – veel te goedkope – vliegtuig te pakken.

30 november - Onder toezien oog van de Non Flying Dutchman tekenen parlementsleden uit België, Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Nederland voor kerosineaccijns.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

d) Wet Luchtvaart

Doelen:

- **Voorkomen dat de milieugrenzen bij Schiphol opgerekt worden door in te zetten op verhoging van het aantal geluidhandhavingpunten, ook in het buitengebied.**
- **Voorkomen dat 'saldere' tussen handhavingpunten mogelijk wordt gemaakt.**

Milieudefensie volgt de ontwikkelingen rond Schiphol en de regionale vliegvelden al jaren op de voet. Als daar aanleiding toe is, reageert Milieudefensie op actuele ontwikkelingen. Soms via de media of met een rapport, soms met een actie. In de praktijk is er in 2007 niet gewerkt aan de geformuleerde doelstellingen, omdat het kabinet het maken van nieuwe beleidsvoorstellen op dit gebied heeft doorgeschoven naar 2008.

Actualiteit was er natuurlijk wel. Onder leiding van oud-minister Alders werd er een akkoord gesloten tussen een paar gemeenten, enkele bewonersvertegenwoordigers en Schiphol. De overeenkomst gaf Schiphol voorlopig de ruimte om te groeien, door de hoeveelheid toegestane herrie op enkele punten te verhogen. De bewoners kregen de toezegging dat er geëxperimenteerd gaat worden met vliegroutes en dat ze mee mogen blijven praten over de toekomst van Schiphol. Milieudefensie en een aantal organisaties van omwonenden waren teleurgesteld over het akkoord.

e) Week van de Vooruitgang

Doel:

- **Zichtbaar maken van en draagvlak creëren voor de vele mogelijkheden van duurzame mobiliteit.**

Het aantal activiteiten in het kader van de Week van de Vooruitgang (16 tot en met 22 september) groeide opnieuw. In ruim tweederde van alle Nederlandse gemeenten werden activiteiten georganiseerd, in totaal bijna twaalfhonderd. Milieudefensie deed de coördinatie en organiseerde zelf de Autovrije Dag. Voor het eerst deden daarbij alle vier de grote steden mee. Tijdens de landelijke opening op de Rotterdamse Coolingsingel passeerden allerlei voorbeelden van duurzame mobiliteit de revue. Amsterdam deed een week later op de Autovrije Dag zelfs de hele stad binnen de ring op

slot. Een smetje was de negatieve publiciteit door enkele incidenten bij de invalswegen die dag. Daardoor zou je haast vergeten wat een geweldige dag de vele bezoekers van de evenementen in de stad hadden.

Acht andere organisaties deden met hun eigen thema's mee: SenterNovem (Het Nieuwe Rijden en Rijden op Aardgas), Veilig Verkeer Nederland, Het Klimaatverbond, de Fietsersbond, Fietsen Scoort, het Nederlands Instituut voor Sport en Beweging, reizigersorganisatie ROVER en de Vereniging voor Gedeeld Autogebruik. Samen met ROVER zette Milieudefensie diverse lovenswaardige mobiliteitsinitiatieven in het zonnetje: OV-fiets (vanwege het succes van de huurfiets), het Rotterdamse vervoersbedrijf RET (vanwege de BOB-bus voor uitgaanspubliek) en het Bestuur Regio Utrecht (vanwege de inzet van hybride stadsbussen). Utrecht won boven-

Voor het eerst deden de vier grote steden mee

dien de wedstrijd met Nijmegen en Eindhoven om wie de meeste werknemers op de fiets naar het werk kon krijgen. De gemeente Amsterdam kreeg de 'Autovrije Dag Award' voor de grootst opgezette Autovrije Dag. Aardig was de uitkomst van een enquête naar het reisgedrag van Tweede Kamerleden: alle fracties bleken in grote meerderheid per trein naar Den Haag te komen. Was daar in de politieke besluiten maar iets meer van te merken!

En verder:

Vrachtvervoerder TNT tekende een intentieverklaring van Milieudefensie om alleen nog minder vervuilende vrachtwagens te kopen; Samen met bewonersgroepen kregen we de regeling die moet voorkomen dat scholen en bejaardenhuizen dichtbij snelwegen worden gebouwd, flink aangescherpt.

3.6 Jongeren Milieu Actief

Jongeren Milieu Actief (JMA) is de jongerenorganisatie van Milieudefensie. JMA bestaat al zestien jaar, maar is pas vier jaar officieel aan Milieudefensie verbonden. De jongeren van Milieudefensie organiseren hun eigen activiteiten, maar nemen de laatste jaren ook intensief deel aan campagnes van Milieudefensie.

24 mei - Jongeren, Kamerleden en boeren debatteren over de bio-industrie.

FOTO: BRENDA POPPENK

Milieudefensie is blij met de creatieve inbreng, de expertise met name op het gebied van nieuwe media, en de vele enthousiaste vrijwilligers waarmee JMA de campagnes van Milieudefensie versterkt. Hieronder volgt een korte samenvatting uit het jaarverslag van JMA.

Stop Fout Vlees

De jongerenorganisatie van Milieudefensie, Jongeren Milieu Actief, speelde een belangrijke rol bij het kweken van draagvlak voor het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'. De jongeren speelden een actieve rol bij het inzamelen van handtekeningen, jongerenambassadeurs benaderden politieke partijen, de jongeren deden mee aan de Miss-Piggy-acties en zorgden met debatten, en door het verspreiden van informatie, dat het onderwerp bio-industrie op de kaart bleef staan. Zeventien jongeren maakten bovendien video-films in het kader van 'Stop Fout Vlees', die op de campagnewebsite en bijvoorbeeld YouTube te zien zijn. Omdat het voor het burgerinitiatief nodig was geboortedata van ondertekenaars te registreren, weten we dat ook veel jongeren het burgerinitiatief hebben ondersteund. De bio-industrie is dan ook een onderwerp dat sterk leeft onder jonge mensen.

De samenwerking met het campagneteam Landbouw en Voedsel van Milieudefensie is uitstekend verlopen. JMA kwam als mede-indienaar van het burgerinitiatief echter niet altijd aan bod in de media. De jongerenorganisatie heeft daardoor minder dan Milieudefensie kunnen profiteren van alle aandacht die er voor het burgerinitiatief was. Achteraf overheerst het gevoel dat JMA nauwelijks een eigen gezicht had in de campagne en dat JMA de inhoud te weinig naar zich toe heeft weten te trekken. In 2008 trekt JMA opnieuw samen op met een

Dit is JMA

Jongeren Milieu Actief (JMA) richt zich op jongeren van 12 tot 28 jaar. JMA streeft naar een beter milieu door alternatieven aan te bieden die milieuvriendelijker leven makkelijker maken en jongeren een plek te bieden waar ze op hun eigen manier actief bezig kunnen zijn met duurzaamheid. Daarbij mag het, niet onbelangrijk, best gezellig zijn. Vast onderdeel van het aanbod van JMA is EcoNaction, een netwerk van jongeren van 12 tot 18 jaar. EcoNaction ondersteunt jongeren bij het organiseren van hun eigen milieuacties. Dat gebeurt bijvoorbeeld met gastlessen: bijna elke week organiseert JMA er ergens in Nederland op een middelbare school wel een.

campagneteam van Milieudefensie, nu om een Klimaatwet van de grond te krijgen. In de voorbereiding is gelet op de ervaringen van het burgerinitiatief.

The Bet

De energiebesparingsweddenschap The Bet beleefde in 2007 zijn zesde jaargang. Op diverse scholen, waaronder enkele MBO's, gingen scholieren weer weddenschappen aan met wethouders, gedeputeerden en bedrijven. De inzet: wie bespaart binnen twee maanden de meeste

energie. Ook dit keer hebben de jongeren weer in alle gevallen glansrijk gewonnen. Scholieren van het Rotterdamse Calvin College gaven wethouder Mark Harbers zelfs volledig het nakijken met een besparing van maar liefst 47,8 procent. In Oss wonnen ruim zestig studenten van ROC de Leijgraaf de weddenschap met uitzendbureau Adecco. Ze kregen 1.000 euro om nieuwe olijfbomen aan te laten planten in Griekenland bij een dorp dat volledig is vernietigd door bosbranden. De boodschap van The Bet – niet wachten, maar zelf doen – is actueler dan ooit.

EcoNaction

Ook het project EcoNaction loopt al meerdere jaren. Met lespakketten en voorlichting op scholen zwengelt JMA het milieubewustzijn bij middelbare scholieren aan, ook onder moeilijk bereikbare groepen, zoals leerlingen van het MBO. De nadruk ligt op activiteiten die jongeren zelf willen uitvoeren op hun school. Dat kunnen energiebesparende maatregelen zijn (of deelname aan The Bet, zie boven) maar bijvoorbeeld ook het telen van biologische groenten, een EKO-modeshow houden, zwerfvuil inzamelen of biologische appelflappen bakken. Het project wint gestaag aan populariteit doordat steeds meer leraren er mee aan de slag gaan.

Kies de toekomst

In het schooljaar 2007/2008 ging het project Kies de Toekomst opnieuw van start. Hiermee vragen JMA, de Nationale Jeugd Raad en het COS aandacht voor klimaatverandering. Middelhare scholieren leren wat klimaatverandering is, hoe de gemeente werkt, wat de gemeente kan doen aan klimaatverandering en wat zij er zelf aan kunnen doen, thuis en op school. De doelstelling – vijftien scholen laten deelnemen – bleek te ambitieus. Er hebben er zeven mee gedaan.

Niet wachten, maar zelf doen is actueler dan ooit

FOTO: JMA

Festivaltour

In de zomermaanden gingen de JMA-jongeren tal van festivals af met opvallende stands. Bij de Top van Onderop (20 mei) gaven zij informatie over het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'. Bij de overige dertien festivals informeerden ze mensen over klimaatverandering en de rol die banken daarin spelen. Met behulp van foto's riepen festivalbezoekers hun bank op om klimaatvriendelijker met hun geld om te gaan.

De jongeren vinden steeds beter hun plek binnen Milieudefensie en de onderlinge samenwerking verloopt prettig en voorspoedig. De website (www.jma.org) trekt steeds meer bezoekers (plus 35 procent) en de organisatie telt inmiddels vier lokale groepen, in Wageningen, Utrecht, Amsterdam en Enschede. Hoewel het verloop onder jongeren groot is en jongeren weinig tijd hebben om als vrijwilliger aan de slag te gaan, lukt het JMA toch ieder jaar weer om meer jongeren aan zich te binden.

1 oktober 2007

Verkleed als belastingenvelop wijzen actievoerders van Milieudefensie reizigers op Schiphol erop dat zij geen BTW over vliegtickets en ook geen accijns op kerosine betalen.

Mensen in beweging

Mensen in beweging brengen voor het milieu rekt Milieudefensie als een van haar belangrijkste taken. En daar slaagt Milieudefensie goed in. Zowel het aantal mensen dat laagdrempelig als intensief betrokken is bij activiteiten van Milieudefensie zit al jaren in de lift.

Voor de periode 2006-2008 heeft Milieudefensie een aantal speerpunten geformuleerd. We proberen mensen op meer onderwerpen en intensiever te betrekken bij het werk van Milieudefensie. Daarbij geven we met name aandacht aan activiteiten voor en door jongeren. En we zetten in op het versterken van de invloed en betrokkenheid van leden, vrijwilligers en sympathisanten bij de ontwikkeling van het beleid en de activiteiten van Milieudefensie. Deze doelstellingen maken deel uit van het programma 'Milieu raakt mensen' dat wordt gefinancierd door het ministerie van VROM in het kader van de Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM).

In 2008 moet dat er onder meer toe leiden:

- dat in totaal 250.000 mensen op een laagdrempelige manier betrokken zijn bij de vijf campagnethema's van Milieudefensie;
- dat 250 lokale bewoners- en milieugroepen, 80 lokale afdelingen van Milieudefensie en ongeveer drieduizend mensen intensiever betrokken zijn bij de milieuthema's waarop Milieudefensie actief is;
- dat minimaal 2.500 jongeren op een laagdrempelige manier betrokken zijn bij jongerenactiviteiten, en duizend jongeren regelmatig meedoen aan lokale, regionale of landelijke activiteiten.

4.1 Resultaten

In 2007 is Milieudefensie goed op weg om die doelstellingen te realiseren. Bij laagdrempelige activiteiten op de vijf campagnethema's van Milieudefensie waren in 2007 in totaal ongeveer 137.500 mensen betrokken. Daar zijn de 107.000 mensen die het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' ondertekenden niet bij opgeteld, omdat het leeuwendeel van de handtekeningen al in 2006 binnenkwam.

Het project 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' nam met 65.000 steunbetuigingen het grootste deel voor haar rekening. Het aantal mensen dat kennis heeft kunnen nemen van de activiteiten van Milieudefensie is overigens vele malen groter. Zo ontvingen bijvoorbeeld 500.000 mensen die in de omgeving wonen van een gebied waar de aanleg van een bedrijventerrein is gepland de actiekraant 'Spaar het landschap, recycle de ruimte'. Ook de inwoners van

de 403 straten waar de luchtkwaliteitsnormen worden overschreden ontvingen een speciale actiekraant (70.000 huishoudens).

In totaal hebben ruim 2.700 mensen zich in 2007 actief ingezet voor Milieudefensie: in een lokale afdeling, als vrijwilliger op het kantoor van Milieudefensie, of als handtekeningenophaler of actiekraantenbezorger voor één van de landelijke campagnes. Ten opzichte van 2006 is dat een stijging van ruim 10 procent.

Het aantal lokale Milieudefensieafdelingen groeide in 2007 tot 91, vijf meer dan eind 2006. Daarnaast waren bij onze activiteiten ongeveer honderd lokale bewoners- en milieugroepen betrokken die geen Milieudefensieafdeling zijn.

Ook het bereik onder jongeren ontwikkelt zich naar wens. Zo groeide het aantal bezoekers van de website van JMA opnieuw fors. Na de verdubbeling in 2006, steeg het aantal bezoekers nu met 35 procent, van 40.278 tot 54.200. Een kleine 14.000 jongeren kwamen in aanraking met onze projecten, met name rond het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'. Het aantal actieve vrijwilligers groeide van 730 in 2006 naar 811 jongeren in 2007. Dat is een prestatie, omdat het verloop onder jonge vrijwilligers enorm is. Het gestelde doel voor 2008, duizend actieve vrijwilligers, komt in zicht, maar zal door dat verloop naar verwachting niet worden gehaald.

4.2 Inspraak en besluitvorming leden

De besluitvorming is bij Milieudefensie ondergebracht bij het bestuur en de algemene ledenvergadering (ALV). Per jaar worden er twee ALV's georganiseerd (zie verder hoofdstuk 9.2). Andere vormen van inspraak, zoals ledenpeilingen en campagneraden, hebben een adviserende status.

Ledenpeiling

In de tweede helft van 2007 is een ledenpeiling gehouden, waarbij leden zich konden uitspreken over het Jaarplan Campagnes 2008. De respons was voldoende voor een representatief beeld. De leden zijn in het algemeen positief over de plannen van Milieudefensie: van de voorgestelde projecten scoorde 84 procent 'belangrijk' tot 'zeer belangrijk'. Meer over deze ledenpeiling in paragraaf 9.1.

Een netwerk van betrokken en actieve mensen

Campagneraden

Op campagneniveau kunnen leden meepraten over inhoud, strategie en activiteiten in de campagneraden. De vijf campagnes van Milieudefensie hebben allemaal een campagneraad. Samen organiseerden ze in 2007 in totaal veertien bijeenkomsten, met een gemiddelde opkomst van vijftien deelnemers. Voor de eerste helft van 2008 staat een evaluatie van het functioneren van de campagneraden op het programma.

Actieve Ledendag

Voor het derde achtereenvolgende jaar organiseerde Milieudefensie een Actieve Ledendag. De dag is bedoeld om mensen te inspireren om voor Milieudefensie actief te worden. Met tachtig mensen is de opkomst bevredigend te noemen. En het werkt: alle 'nieuwe' mensen die tijdens de Actieve Ledendagen van 2005 en 2006 voor het eerst kennismakten met de activiteiten van Milieudefensie zijn nadien actief geworden. In 2007 is de Actieve Ledendag geëvalueerd met de deelnemers. De resultaten waren positief. De Actieve Ledendag wordt daarom in de huidige vorm voortgezet.

Ledenbulletin

Het Ledenbulletin is een intern orgaan voor en door leden dat vier maal per jaar verschijnt. Het bulletin is door leden opgericht ten behoeve van interne discussie en visievorming. In 2007 ontvingen 997 leden het bulletin per e-mail; 256 leden ontvingen een papieren versie per post. In 2007 trad de redactie, op het kortst zittende lid na, af om plaats te maken voor een frisse nieuwe redactie. Bovendien werd het bulletin, dat in 2007 vijf jaar bestond, geëvalueerd. Belangrijkste uitkomst: het Ledenbulletin gaat in 2008 digitaal en wordt een online discussieforum voor en door leden. Verder wordt er gestreefd naar samenwerking met de campagneraden, bijvoorbeeld door over de belangrijkste discussies te berichten.

4.3 Lokale afdelingen

Eind 2007 telt Milieudefensie 91 lokale afdelingen, vijf meer dan eind 2006, die samen 353 actieve leden hebben. Zij organiseren lokale activiteiten – soms zelfstandig, soms gekoppeld aan een landelijke campagne, variërend van het bemensen van een stand op een jaarmarkt tot het plaatsen van protest-bouwborden in landelijke gebieden waar de aanleg van een bedrijventerrein dreigt.

Milieudefensie is een beweging waarbij mensen zich kunnen aansluiten en waarmee ze kunnen opkomen voor de zaken die zij belangrijk vinden.

Daarbij streeft Milieudefensie naar een achterban die de pluriformiteit van de samenleving weerspiegelt. Iedereen die wil bijdragen aan een duurzame wereld moet als vanzelfsprekend de weg kunnen vinden naar Milieudefensie, ongeacht politieke of andere bindingen. De gemene deler is de zorg om het milieu.

Mensen moeten zich thuis voelen bij Milieudefensie.

Ze moeten er komen omdat ze het gevoel hebben dat het ertoe doet, maar ook omdat het leuk is en ze een persoonlijke binding voelen. Mensen kunnen die binding bevestigen door lid te worden van de vereniging. De vereniging is de kurk waarop de beweging drijft, omdat ze voor continuïteit zorgt en formele structuren biedt om mee te denken over de koers van de beweging en actief te participeren in allerlei activiteiten.

Milieudefensie zoekt naar mogelijkheden om mensen op hún manier te betrekken, dus op basis van hun wensen, interesses en kwaliteiten.

Daarbij hanteren we een benadering op maat.

We onderscheiden drie groepen mensen:

- mensen met zorg om het milieu
- sympathisanten
- actieve achterban

Mensen die zich zorgen maken om het milieu nodigen we uit mee te doen aan laagdrempelige activiteiten. Als dat lukt, spreken we van sympathisanten. Het ondertekenen van een actiekaartje is bijvoorbeeld zo'n laagdrempelige activiteit. De actieve achterban is intensiever betrokken bij het reilen en zeilen van Milieudefensie. Lokale afdelingen en steunpunten behoren bijvoorbeeld tot deze groep. In de praktijk behoren mensen van tijd tot tijd en afhankelijk van het thema dat hun aandacht heeft, tot verschillende groepen.

Bij elkaar levert dat het beeld op van een vereniging waarbinnen duizenden mensen actief zijn, mensen die voor kortere of langere tijd als vrijwilliger meewerken aan de verwezenlijking van milieudoelen. Soms onder de vlag van Milieudefensie, soms als partners.

Alles bij elkaar een groot netwerk van actieve burgers en organisaties.

Al deze afdelingen konden rekenen op inhoudelijke, financiële en juridische ondersteuning van het landelijk bureau. Uit een klein onderzoek gedaan in 2007 blijkt, dat de afdelingen over het algemeen zeer tevreden zijn over de ondersteuning. Vooral in de juridische ondersteuning heeft Milieudefensie een professionaliseringslag gemaakt. Lokale afdelingen van Milieudefensie werden onder andere geadviseerd bij het starten van juridische procedures. De afdelingen worden maandelijks geïnformeerd via een digitale nieuwsbrief. In de tweede helft van 2007 is een start gemaakt met het ontwikkelen van handleidingen voor lokale afdelingen, zoals een handleiding 'werwend schrijven'. En er is een speciale cursus georganiseerd over het opbouwen en beheren van een eigen lokale website. De basis daarvoor, afgeleid van de landelijke website, is ook in 2007 ontwikkeld. In de loop van 2008 zullen de eerste nieuwe websites daadwerkelijk gaan draaien. Lokale afdelingen zijn zelfstandig voor wat betreft de eigen organisatie (vergaderfrequentie, keuze van acties) zolang dit past binnen het Algemeen Beleidsplan. Een en ander is vastgelegd in het Afdelingenreglement dat is vastgesteld tijdens de algemene ledenvergadering van 17 mei 2003.

Leden van Milieudefensie Zaanstreek

FOTO: MILIEUDEFENSIE

4.4 Vrijwilligers

Het totaal aantal mensen dat in 2007 actief is geweest, al dan niet in afdelingsverband, bedraagt 2.710. We konden dit jaar in totaal 678 nieuwe vrijwilligers inschrijven. Ten opzichte van 2006 bedraagt de netto stijging van het aantal ruim 10 procent.

Al deze vrijwilligers hebben verschillende wensen en behoeften. Zo kunnen we voor kantoorwerkzaamheden putten uit een pool van 204 mensen en werken we met een lijst van 66 mensen die af en toe voor campagnes en acties willen klussen.

Wat betreft inzet voor de campagnes zijn er op het thema Verkeer in 2007 de meeste mensen gemobiliseerd, namelijk 772 mensen. Daar doen andere campagnes overigens niet zo heel veel voor onder: Ruimte en Landschap wist 651 mensen te mobiliseren en Klimaat en Energie 583 mensen.

In 2007 is het vrijwilligersbeleid geformaliseerd in de nota Vrijwilligersbeleid. De Vrijwilligersnota is te vinden op de website van Milieudefensie (www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid).

De afdelingen werken op lokaal niveau aan de doelstellingen van Milieudefensie. Tegelijkertijd zijn ze de ogen en oren van Milieudefensie in het land. De afdelingen zijn vaak intensief betrokken bij de landelijke campagnes, zoals in 2007 bij 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' of bij de jaarlijkse EKO-tellingen. Daarnaast organiseren afdelingen acties en activiteiten die aansluiten bij de lokale actualiteit: ze nemen deel aan plaatselijke overlegstructuren, lobbyen, en voeren juridische procedures.

Om u een beeld te geven, lichten we er vijf afdelingen uit.

In het kader van de Week van de Vooruitgang, organiseerde **Milieudefensie Delft** in samenwerking met andere natuur- en milieugorganisaties het auto-loze festival 'Mobiloos'. Op zaterdag 22 september werd het Bastiaansplein in Delft omgetoverd tot een waar zomerplein. Je kon er dansen op de muziek van diverse bandjes en voor een paar euro rondtoeren in een velotaxi. Er waren diverse informatiestands en workshops en je fiets werd APK-gekeurd of helemaal versierd. Durfals konden meedoen aan een eenwielerwedstijd.

De lucht in een aantal straten in Delft is ernstig vervuild door zwaar verkeer. Daarom was de wethouder van Verkeer, Ruimtelijke ordening en Wijkzaken mevrouw Anne Koning een belangrijke gast. Zij kreeg van Milieudefensie Delft een boek met suggesties aangeboden over hoe ze de vervuiling kan aanpakken.

Milieudefensie Arnhem was altijd een actieve afdeling. De afgelopen jaren nam het aantal vrijwilligers echter zienderogen af. De over-

gebleven leden lieten het er niet bij zitten en gingen tot actie over. In februari organiseerden ze een filmmiddag. Milieudefensieleden, -donateurs en andere geïnteresseerden werden uitgenodigd om samen naar An Inconvenient Truth van Al Gore te komen kijken in het Arnhemse Filmhuis. Een schot in de roos, want met maar liefst 120 mensen zat de zaal bomvol. Na afloop werd volop nagepraat en meldden zich diverse enthousiastelingen. Daarmee is Milieudefensie Arnhem weer helemaal opgeleefd. In 2007 werd al aangehaakt bij diverse activiteiten in Arnhem. In 2008 zal de afdeling naar verwachting ook weer eigen activiteiten op poten zetten.

Milieudefensie Uden is een veelzijdige en actieve afdeling. In 2007 kwam de afdeling op voor het behoud van 359 grote bomen in het buitengebied van Bernheze. De gemeente wilde deze bomen, vooruitlopend op de herinrichting van een landbouwontwikkelingsgebied, kappen. Samen met de Brabantse Milieufederatie maakte de afdeling formeel bezwaar tegen de voorgenomen kap en werden gemeenteraadsleden benaderd. Al snel bleek dat er sprake was van miscommunicatie. De groot-schalige kap was niet als kaalslag bedoeld, maar als 'dunning' om de bomen meer ruimte te geven. Het bezwaarschrift van de twee milieugorganisaties is inmiddels ongegrond verklaard. De kapvergunning zat goed in elkaar en is zorgvuldig voorbereid. Desondanks heeft de betrokken wethouder namens het college toegezegd dat de gemeente 620 nieuwe bomen aan zal planten in de landbouwontwikkelingsgebieden. Dat gebeurt in goed overleg in de plaatselijke

adviesgroep Flora en Fauna. Een mooi voorbeeld van hoe een juridische procedure tot een negatieve beslissing, maar een positief resultaat kan leiden.

In december zag de spiksplinter-nieuwe afdeling **Milieudefensie Zutphen** het levenslicht. Daardoor is Milieudefensie in het oosten van het land weer wat beter vertegenwoordigd. De woningbouwplannen van de gemeente nabij het groene gebied De Hoven vormen de directe aanleiding voor de oprichting van de afdeling. Volgens Milieudefensie Zutphen worden die plannen ten onrechte voorgesteld als noodzakelijk, aangezien de bevolkingsomvang in de regio juist afneemt. Volgens berekeningen van de afdeling zijn er hooguit vijfhonderd woningen nodig en geen drieduizend. Tijdens de oprichtingsbijeenkomst, waar veertig mensen aanwezig waren, werd hier stevig over gediscussieerd. Het leverde de afdeling korte tijd later haar eerste optreden op de regionale tv-zender op. De komende tijd gaat Milieudefensie Zutphen zich bezighouden met het verkeerscirculatieplan van de gemeente en met duurzaam bouwen.

Milieudefensie Capelle aan den IJssel is in 2007 actief geweest op middelbare scholen in de regio. De afdeling heeft inmiddels voor meer dan duizend leerlingen in het voortgezet onderwijs klimaatlessen verzorgd. Vast onderdeel van de lessen is de vertoning van de film An Inconvenient Truth. Milieudefensie Capelle aan den IJssel brengt het belang van klimaatactie nu ook bij de gemeente onder de aandacht.

2 februari 2007

Sneeuwpoppen roepen het nieuwe kabinet op tot stevig klimaatbeleid.

Externe relaties

Milieudefensie was in 2007 volop aanwezig in het maatschappelijk debat over belangrijke milieuthema's. Illustratief daarvoor is de enorme aandacht van de media voor de activiteiten en de mening van Milieudefensie.

Ook internationaal, als actief lid van Friends of the Earth International, blaast Milieudefensie zijn partijtje mee.

5.1 Samenwerkingsverbanden

Coalities en netwerken in Nederland

In 2007 nam Milieudefensie onder andere deel aan de volgende coalities en netwerken:
MVO-Platform: een netwerk van Nederlandse maatschappelijke organisaties op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.
Nederlands Sociaal Forum (NSF): een samenwerkingsverband van 130 Nederlandse maatschappelijke organisaties, geïnspireerd op het World Social Forum, dat in 2001 werd gehouden in Porto Alegre in Brazilië.
In mei 2007 organiseerde het NSF de Top van Onderop. Bijna 1.200 mensen namen deel aan het programma en aan een demonstratie op het Museumplein in Amsterdam. De deelnemers schilderden op een veertig meter lange protestwand bij het Amerikaanse consulaat een oproep aan de G8, die in juni een conferentie in Duitsland zou houden: 'Een andere wereld is mogelijk. Mens en milieu boven winst!'. Er vonden workshops plaats over klimaatverandering, oorlog en vrede, en de kansen en schaduwkanten van globalisering.

Milieudefensie was actief betrokken bij het NSF: ze nam deel aan de coördinatiegroep en het fondsbestuur, zorgde voor de protestwand op het Museumplein, en organiseerde samen met ontwikkelingsorganisaties en de FNV de work-

shops over klimaatverandering, binnen en buiten het NSF.

Het netwerk Friends of the Earth

Milieudefensie is de Nederlandse tak van het internationale milieunetwerk Friends of the Earth International (FoEI). Friends of the Earth telt 70 lidorganisaties in evenzoveel landen verspreid over de hele wereld, plus veertien geassocieerde leden. In Nederland zijn dat World Information Service on Energy (WISE), Stichting De Noordzee, A SEED Europe (de Europese tak van het wereldwijde jongeren-netwerk A SEED) en Corporate Europe Observatory (CEO). Friends of the Earth is het grootste grassroots milieunetwerk ter wereld.

Milieudefensie is actief in verschillende campagnes van Friends of the Earth International. Milieudefensie neemt deel aan de Europese klimaatcampagne en was aanwezig als een van de vertegenwoordigers van FoEI tijdens de klimaatconferentie op Bali in december 2007. Helaas werd de positie van de vertegenwoordigers van Friends of the Earth verzwakt door verschil van inzicht over de te volgen strategie. Ook neemt Milieudefensie deel aan de internationale bossencampagne (zie paragraaf 3.4).

In 2007 was biobrandstoffen een hot issue binnen Friends of the Earth International. Zuide-

'Biobrandstoffen' is een misleidende benaming

FOTO: FOEE

shops over klimaatverandering. Op uitnodiging van Milieudefensie was een vertegenwoordiger van Christian Aid aanwezig, een organisatie uit Engeland die zeer actief is op het thema klimaatverandering.

Na afloop van de Top van Onderop heeft Milieudefensie haar rol in het NSF geëvalueerd en besloten om haar inbreng terug te schroeven. Het is helaas niet goed gelukt om het NSF een brede uitstraling te geven. Het blijft volgens Milieudefensie te veel steken in preken voor eigen parochie en een diffuse boodschap. Milieudefensie blijft wel lid van het NSF, maar treedt terug uit de coördinatiegroep en uit het fondsbestuur. Milieudefensie blijft actief op zoek

lijke FoEI-groepen wezen erop dat de vraag naar biobrandstoffen vanuit Europa een desastreuze uitwerking heeft op lokaal niveau: de reeds bestaande plantages bestemd voor de productie van veevoer en voedsel, breiden zich uit voor de productie van biobrandstoffen: soja, palmolie, suikerriet, et cetera. Zij wezen er ook op dat 'biobrandstoffen' een misleidende benaming is: het gaat hier niet om biologische,

9 oktober 2007

Actie bij een conferentie van de Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie in Brussel.

FOTO: FOEE

maar bijna altijd om zeer intensief geteelde gewassen, waarbij veel pesticiden en kunstmest gebruikt worden. Vaak gaat de expansie van plantages ten koste van bossen. Op aandringen van de zuidelijke FoEI-groepen, besloot Milieudefensie zich actief in het maatschappelijk debat over biobrandstoffen te mengen (zie paragraaf 3.4).

Milieudefensie is, samen met Friends of the Earth Zuid-Afrika, coördinator van de Corporate Campaign van Friends of the Earth International. Deze campagne zet multinationals onder druk als ze betrokken zijn bij sociale problemen of overschrijdingen van milieunormen. De campagne lobbyde ook voor structurele verbeteringen: voor het versterken van rechten van benadeelden in zuidelijke landen en voor de invoering van internationale regels om bedrijven aansprakelijk te stellen voor de negatieve effecten van hun bedrijfsvoering. De Corporate Campaign heeft zich het afgelopen jaar bezig gehouden met onderwerpen als: vervuiling door olie- en gasmaatschappijen, aantasting van de bossen en de rechten van inheemse volkeren door bedrijven in de biobrandstoffensector, en misleidende advertenties. Het afgelopen jaar wezen de Reclame Code Commissies in Nederland en Engeland klachten over misleidende advertenties van Shell en de Malaysian Palm Oil Council toe.

In Brussel is Friends of the Earth Europe (FoEE) gevestigd, de Europese tak van Friends of the

Earth International. FoEE lobbyt bij de Europese Commissie en het Europese Parlement en coördineert diverse campagnes, onder andere over klimaat, autoverkeer, biotechnologie en biobrandstoffen. Milieudefensie was in 2007 actief in het project Adelante, dat tot doel heeft kleinere Europese zusterorganisaties te ondersteunen. Zo wisselde Milieudefensie kennis en ervaring uit met haar Spaanse zusterorganisatie Amigos de la Tierra, om hen bij te staan in communicatie, ledenwerving en organisatieopbouw. Milieudefensie was nauw betrokken bij de voorbereiding van de Europese klimaatcampagne The Big Ask, die in februari 2008 van start ging in 17 landen in Europa. In deze landen, werken FoE-groepen samen om te bereiken dat zoveel mogelijk landen een Klimaatwet aannemen, met daarin een verplichte jaarlijkse reductie van de uitstoot van broeikasgassen.

Milieudefensie coördineert de Europese campagne voor Corporate Accountability van Friends of the Earth Europe. FoEE is initiatiefnemer van de European Coalition for Corporate Justice, die de invoering van bindende milieuregels voor bedrijven op Europees niveau nastreeft. Verder wordt gepleit voor meer transparantie in het lobbycircuit. Momenteel zijn er zo'n 15.000 lobbyisten actief in Brussel, waarvan het overgrote deel voor het bedrijfsleven. Deze lobbyisten zijn voor de Europese burger niet zichtbaar, maar hun invloed op het EU-beleid is

groot. De ALTER EU coalitie, waar FoEE in het bestuur zit, voert campagne voor meer transparantie in het lobbycircuit.

In 2007 werd opnieuw een vertegenwoordiger van Milieudefensie gekozen in het bestuur van FoEE.

Europa

Behalve van Friends of the Earth Europe, was Milieudefensie in 2007 op Europees niveau lid van de volgende organisaties:

- European Environmental Bureau (EEB): een samenwerkingsverband van meer dan 140 natuur- en milieuorganisaties uit heel Europa.
- OECD Watch: een netwerk van groepen dat zich richt op het versterken en gebruik maken van de OECD-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.
- Banktrack: een internationaal netwerk dat zich richt op het verduurzamen van de leningen en investeringen van private banken.
- Aviationwatch.eu: een netwerk van Europese milieu- en bewonersorganisaties die zich bezighouden met de luchtvaart en overlast rond vliegvelden. Milieudefensie stimuleert de onderlinge samenwerking en beheert de website www.aviationwatch.eu.
- European Federation for Transport and Environment (T&E): deze federatie oefent mede namens Milieudefensie politieke druk uit op de Europese instituties rond de kool-dioxide- en Euronormen voor voertuigen, de dreigende oprekking van de luchtkwaliteitsnormen en het emissiehandelssysteem voor de luchtvaartsector.

PvdA-Kamerlid Diederik Samsom tijdens een debat over de bio-industrie

FOTO: BRENDA POPPENK

Vertegenwoordiging in raden en adviescommissies

In 2007 was Milieudefensie in de volgende organen vertegenwoordigd:

- Raad van Nature and Poverty-subsidieontvangers
- Raad van Toezicht van FSC Nederland
- Raad van Advies van Milieucentraal
- Stuurgroep en redactie van de juridische website www.milieuhulp.nl
- De commissies Duurzame Ontwikkeling en Toekomstige Energievoorziening van de Sociaal-Economische Raad (zie verder onder paragraaf 5.2)

5.2 Relatie met overheid en bedrijven

Bedrijven

Voor de gemiddelde krantenlezer lijkt het soms misschien of Milieudefensie alleen maar actie voert tegen bedrijven en nooit op een andere manier haar doelen probeert te realiseren. Immers, als er sprake is van een conflict, bijvoorbeeld in de vorm van een blokkade of een andere spectaculaire actie, berichten de media daarover. Wat meestal minder zichtbaar is, is dat aan een confronterende actie meestal een heel traject vooraf is gegaan in de vorm van brieven, overleg en pogingen tot dialoog, en soms opiniestukken en handtekeningenacties om onze wensen kracht bij te zetten. Als dat allemaal niets oplevert, kan een goedgekozen confronterende actie soms alsnog effect hebben of vastgelopen onderhandelingen vlottrekken. Illustratief voor die aanpak is een actie met een 15 meter hoge vlam bij het hoofdkantoor van Shell in Den Haag uitgevoerd op 3 mei 2007. De vlam stond symbool voor het affakkelen van gas in Nigeria, waarbij enorme hoeveelheden CO₂ en voor omwonenden schadelijke stoffen vrijkomen. De aanloop naar deze actie en wat het uiteindelijk opleverde wordt uitgebreid beschreven in paragraaf 6.1.

Overheid en politiek

Milieudefensie volgt de ontwikkeling van beleidsvoornemens op landelijk, maar ook op provinciaal en lokaal niveau voor zover dat betrekking heeft op de vijf campagnethema's waarop we actief zijn. Op landelijk niveau ging onze aandacht in 2007 bijvoorbeeld uit naar het bedrijventerreinenbeleid van het kabinet. Maar we volgden de ontwikkelingen rond enkele bedrijventerreinen ook provinciaal en lokaal op de voet.

Frank Köhler, algemeen directeur: 'Oplossingen die verder reiken dan een extra rijstrook'

'De milieubeweging heeft te veel macht en maakt misbruik van democratisch bepaalde procedures. Daardoor dreigt Nederland te verlammen', meent VNO-NCW-voorzitter Bernard Wientjes. Wientjes deed zijn uitspraken in juli 2007 naar aanleiding van de vernietiging door de Raad van State van de verbredingsplannen van de A4 bij Leiderdorp waartegen Milieudefensie bezwaar maakte. Milieudefensie is de gebeten hond bij projectontwikkelaars, aannemers en bestuurders die hun bouwplannen gedwarsboemd zien worden. CDA en VVD zouden volgens Forum, het huisorgaan van VNO-NCW, graag 'beroepsprobleemmakers' als Milieudefensie uitsluiten van inspraakprocedures rond infrastructuurprojecten.

Overigens was lang niet iedereen het met Wientjes eens. Rinus van Schendelen, hoogleraar politicologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, noemde hem in een opiniebijdrage in NRC Handelsblad een slecht verliezer. 'Bij verlies kan men, net zoals in de sport, de winnaar beter feliciteren dan beschimpen.' Volgens Van Schendelen heeft de milieubeweging haar zaakjes beter op orde en zou VNO-NCW daarvan moeten leren.

Heeft Wientjes gelijk: heeft de milieubeweging te veel invloed?

'Ik zou niet weten waar hij dat vandaan haalt. De bewering dat Nederland op slot gaat door juridische acties van Milieudefensie, is echt nergens op gebaseerd. Er wordt nog volop gebouwd, ook aan wegen en bedrijventerreinen.

Milieudefensie heeft in dit geval met succes een beroep gedaan op het Besluit Luchtkwaliteit. Die wet is er gekomen om mensen te beschermen tegen plannen die ongezond veel luchtverontreiniging veroorzaken. Dat is bij de A4 het geval. Rijkswaterstaat wil graag wegen aanleggen en vult het Besluit Luchtkwaliteit te minimaal in. In dit geval heeft men er bijvoorbeeld onvoldoende rekening mee gehouden dat verbreding leidt tot extra verkeer bij de op- en afritten en dus tot extra luchtverontreiniging. De Raad van State vindt dat Rijkswaterstaat dat niet goed berekend heeft. De wet stelt normen vast en die mogen niet worden overschreden.'

Volgens Wientjes brengen wij de economie schade toe.

'Wientjes wil het niet hebben over de werkelijke oorzaken van de problemen. Er zijn weinig landen met zo'n dicht wegennet als Nederland. Het probleem is niet dat er niet genoeg asfalt is, maar dat het aantal auto's even hard is gegroeid als het wegennet. Meer asfalt lost de problemen niet op, dat geeft hooguit tijdelijk enige verlichting. Dat besef wordt steeds breder gedeeld. Het wordt tijd dat we nadenken over oplossingen die verder reiken dan een spitsstrook hier en een extra rijstrook daar. Daar zou ik graag eens met Wientjes over praten, want ik zie betere mogelijkheden om de doorstroming van het economisch verkeer te bevorderen, zoals rekeningrijden met een hoge heffing op overbelaste weggedelen. Maar Wientjes gaat die discussie uit de weg. Hij trapt liever op de rem. Dat doet hij bijvoorbeeld ook als het om het klimaatbeleid gaat. VNO-NCW beschermt eerder de achterblijvers onder zijn leden dan in te zetten op een duurzamer toekomstperspectief.'

Frank Köhler

FOTO: RICK KEUS

Er zijn er die menen dat deze wet voor Milieudefensie gewoon een handige manier is om de uitbreiding van wegen te blokkeren.

'Nee, we zijn tegen te veel luchtvervuiling. Wij komen op voor de gezondheidsbelangen van mensen. Mensen hebben last van vervuiling. Dat is precies de reden dat er wetgeving rond luchtkwaliteit bestaat: er wordt een grens gesteld. Het is daarom ook niet zo dat Milieudefensie de wetgeving misbruikt voor een ander doel, integendeel: we dienen de wet juist! Het is eigenlijk raar dat Milieudefensie via een juridische procedure moet afdwingen dat de Rijksoverheid zich aan de wet gaat houden. Voor de goede orde: wij begrijpen ook dat mensen niet dagelijks in de file willen staan. Voor hun is het vervelend. Maar uitbreiding van wegen leidt tot extra verkeer, dat geeft extra vervuiling en dat gaat ten koste van de gezondheid van omwonenden. Er zijn alternatieve oplossingen voor de files, zoals de invoering van rekeningrijden en meer openbaar vervoer. De vervuiling kan ook verminderen door schonere auto's en een maximumsnelheid van 80 kilometer. Als het autoverkeer echt veel schoner wordt, dan zou het zelfs kunnen toenemen en toch binnen de grenzen van de wet blijven. Dan kan met deze wetgeving de verbreding van een weg niet meer worden tegengehouden.'

In het kader van de grotere Milieudefensieprojecten wordt actief contact gezocht met Kamerleden die het onderwerp in hun portefeuille hebben. In 2007 was er contact met Kamerleden van alle partijen in de Tweede Kamer, met name rond het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees'. Het agenderen van issues en het verwerven van steun voor onze voorstellen is meestal de reden voor dergelijke gesprekken. Daarnaast heeft Milieudefensie met andere natuur- en milieuorganisaties een gezamenlijke medewerker in Den Haag voor de ondersteuning van de lobbyactiviteiten.

Europese regels hebben grote invloed op het Nederlandse milieubeleid. Dat geldt bijvoorbeeld voor de door Milieudefensie gewonnen rechtszaak tegen de verbreding van de A4 bij Leiderdorp. De afdeling rechtspraak van de Raad van State haalde in juli een streep door de verbredingsplannen. Milieudefensie had deze verbreding aangevochten, omdat er veel extra verkeer door het extra asfalt aangetrokken zou worden. Daardoor zouden de wettelijke gezondheidsnormen langs de weg en bij aan- en afvoerwegen in dit dichtbevolkte gebied nog verder overschreden worden. De uitspraak ontlokte felle kritiek aan een aantal politieke partijen en werkgeversorganisatie VNO-NCW. U leest er meer over in paragraaf 3.5 en in het kader in dit hoofdstuk.

Sociaal-Economische Raad

Milieudefensie heeft in 2007 meegewerkt aan een SER-advies in de Commissie Toekomstige Energievoorziening. Het advies kwam in maart 2008 uit en gaat over de rol van kernenergie. De commissie voerde zeer moeizame discussies over kernenergie, omdat de meningen sterk verdeeld waren. De werkgevers zijn voorstander van uitbreiding van kernenergie, de werknemersorganisaties CNV en FNV vinden dat kernenergie in zijn huidige vorm niet aan randvoorwaarden op het gebied van veiligheid en milieu voldoet.

Het advies concludeerde dat het kabinet bij de herijking van het klimaat- en energiebeleid in 2010 kernenergie als volwaardige optie mee moet gaan wegen bij toetsing aan randvoorwaarden.

Milieudefensie en de stichting Natuur en Milieu distantieerden zich van deze conclusie, omdat kernenergie naar ons oordeel ook in 2010 nog niet aan randvoorwaarden op het gebied van milieu en veiligheid zal voldoen.

De winst van het SER-advies is volgens Natuur en Milieu en Milieudefensie wel dat alle partijen, inclusief de werkgevers, het er over eens zijn dat het kabinet maximaal moet inzetten op hernieuwbare energie en energiebesparing. Alle partijen in de SER vinden dat dit nu onvoldoende gebeurt. De milieuorganisaties vrezen dat dit zo blijft als er nu nieuwe energie en onderzoeksgeld wordt gestoken in kernenergie. Volgens het SER-advies is er tussen 1993 en 2004 in de landen die zijn aangesloten bij het IEA (Internationaal Energie Agentschap) tien keer zoveel publiek onderzoeksgeld uitgegeven aan kernenergie als aan zon, wind en biomassa (vijftig miljard versus zes miljard euro). De problemen rond kernafval en veiligheid van de reactoren en het risico wat betreft kernbewapening zijn niet opgelost. Voor de milieubeweging is er pas aanleiding om kernenergie opnieuw te overwegen wanneer technologische ontwikkelingen laten zien dat die problemen kunnen worden opgelost én wanneer duurzame energie en energiebesparing maximaal worden benut. Dat is de komende tijd hoogstwaarschijnlijk nog niet aan de orde.

Kernenergie vereist daarnaast enorme investeringen. Door toenemende eisen van de samenleving op het gebied van milieu en veiligheid wordt kernenergie steeds duurder. Zonne- en windenergie worden daarentegen steeds betaalbaarder door innovaties en grootschaliger toepassing. Over ongeveer vijftien jaar is hernieuwbare energie al rendabel zonder subsidies, zo is de verwachting.

In mei 2007 presenteerden de vakbeweging en milieuorganisaties het energieplan Green4Sure. Hierin werd aangetoond dat het mogelijk is de CO₂-uitstoot in Nederland in 2030 te halveren, zonder uitbreiding van kernenergie. Het kabinet moet zich daarom volgens Natuur en Milieu en Milieudefensie richten op energiebesparing en stimulering van duurzame energie en op een jaarlijkse terugdringing van de CO₂-uitstoot met behulp van een Klimaatwet. Daarmee kunnen we onze klimaatdoelstellingen halen op een veilige, schone én betaalbare manier.

Gedragscode

In de gedragscode van Milieudefensie die te vinden is op onze website (www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid/gedragscode) staat beschreven hoe Milieudefensie met bedrijven en overheid omgaat.

5.3 Relatie met de media

Wij constateerden al in het Jaarverslag 2006, dat de aandacht van de media voor het milieu vanaf de tweede helft van 2006 enorm is gestegen. Dat is niet in de laatste plaats te danken aan de film *An Inconvenient Truth* van Al Gore. Het alarmerende IPCC-rapport dat begin 2007 verscheen versterkte die aandacht. Het kabinet Balkenende IV noemde klimaat en milieu een van haar speerpunten en formuleerde opvallend stevige CO₂-reductiedoelstellingen. Daarmee was de trendbreuk met vorige kabinetten, die het milieu jaren links hadden laten liggen, compleet. Milieudefensie heeft, als we naar de cijfers kijken, optimaal geprofiteerd van de hernieuwde aandacht voor het milieu.

Aantal keer aandacht voor Milieudefensie in de geschreven pers, op radio en tv	
Eerste helft 2005	Geen exacte gegevens beschikbaar
Tweede helft 2005	575
Eerste helft 2006	645
Tweede helft 2006	1.097
Eerste helft 2007	1.881
Tweede helft 2007	2.205

Ten opzichte van 2006 is de aandacht voor Milieudefensie in artikelen in de geschreven pers en in radio- en televisieprogramma's meer dan verdubbeld. In 2006 waren 1.742 artikelen en programma's geheel of gedeeltelijk aan activiteiten of standpunten van Milieudefensie gewijd, in 2007 liep dat op tot 4.086 artikelen en programma's. Daar is de hoeveelheid aandacht in digitale media (die pas sinds medio 2007 wordt bijgehouden) nog niet eens in meegenomen.

Kijken we naar de verdeling per campagne, dan springen in 2007 met name Landbouw en Voedsel met ruim duizend en Verkeer met maar liefst 1.264 artikelen en programma's eruit. Deze twee campagnes zijn dus samen goed voor meer dan de helft van alle media-aandacht. De aandacht voor Landbouw en Voedsel is voor een belangrijk deel terug te voeren op het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' en het Meldpunt Varkensflats. Bij Verkeer is het met name het thema

luchtkwaliteit dat eruit springt, onder andere door de lijst met 'vieze straten' die voor de tweede keer gepubliceerd werd.

Deze cijfers maken deel uit van halfjaarlijkse kwantitatieve en kwalitatieve analyses die worden gebruikt bij de evaluatie van projecten. De mediasuccessen, maar ook de juridi-

'Gevoel voor nuance'

sche overwinningen zoals de in paragraaf 5.2 beschreven rechtszaak rond de verbreding van de A4, bleven niet onopgemerkt. Ineens gaat het niet alleen meer over de boodschap van Milieudefensie, maar staat de hele organisatie en haar werkwijze in de belangstelling. Journaliste Carien Overdijk vroeg zich in Binnenlands Bestuur van 11 januari bijvoorbeeld af: 'Heerst er rond de jaarwisseling euforie op de Amsterdamse burelen van Vereniging Milieudefensie?'

Nooit haalde de organisatie zo vaak de media als in 2007, zelden won ze zulke spraakmakende juridische processen, zelden ook groeide haar aanhang zo snel.' Overdijk meent overigens dat het wel mee zal vallen met die euforie, omdat de doelen die Milieudefensie zich stelt 'nog lichtjaren van de dagelijkse realiteit afliggen.' Zij constateert, dat Milieudefensie 'met haar verafgelegen doelen' steeds meer weerstand oproept: 'Ongeveer evenredig met de filegroei stijgt de antipathie jegens de vereniging.' Uitspraken van Albert Jan Maat, de voorzitter van landbouwbrancheorganisatie LTO, en VVD-Kamerlid Paul de Krom maken duidelijk dat zij voorlopig wel geen lid zullen worden. Het artikel vindt echter geen aanknopingspunten voor het verwijt dat Milieudefensie zou radicaliseren. Zo wordt geconstateerd dat Milieudefensie contacten onderhoudt met parlementsleden van alle politieke partijen en dat de PvdA-er Annemarie Goedmakers in 2007 voorzitter is geworden van Milieudefensie. 'In haar publicaties toont de vereniging gevoel voor nuance. Zo gaan de vriendelijke 'tien tips voor milieubewuste mobiliteit' ervan uit dat mensen nu eenmaal graag autorijden. En op haar site meldt de vereniging niet alleen de behaalde successen, maar gaat ze ook openhartig in op mislukkingen en fouten. Doordat alle campagnes worden geëvalueerd, lijkt de zelfreflectie bij Milieudefensie redelijk ontwikkeld.'

5.4 Externe communicatie

Milieudefensie Magazine

In 2007 onderging de inhoud van het magazine van Milieudefensie enkele veranderingen. Allereerst startte het magazine zonder aparte verenigingspagina's. De hele inhoud van het blad valt daardoor nu onder de verantwoordelijkheid van de redactie. Milieudefensie-gerelateerde inhoud, zoals de milieugenda en oproepen, maakt voortaan deel uit van de journalistieke inhoud. Daarnaast is er plek gekomen voor een extra consumentenpagina, een Milieudefensie 'winkeltje' en, ook nieuw, regeladvertenties. Om de lezers op de hoogte te houden van de

Milieudefensie Actief

Milieudefensie Actief is een nieuwsbrief die vier keer per jaar verschijnt en leden en sympathisanten van Milieudefensie informeert over actuele projecten. Kenmerkend zijn de vele 'doe mee' oproepen, waar goed op wordt gereageerd. In 2007 ontvingen ruim 105.000 mensen de Actief. De Actief is ook online beschikbaar via www.milieudefensie-actief.nl.

Jaaroverzicht

Eén keer per jaar verschijnt, naast het jaarverslag, een rijk geïllustreerd jaaroverzicht. Het gaat aan het begin van het jaar als bijlage mee met de Actief.

Het aantal bezoekers op de website steeg met 11 procent

activiteiten van Milieudefensie wordt viermaal per jaar de nieuwsbrief Milieudefensie Actief meegestuurd (zie verder).

In 2007 lag het magazine op een klein aantal losse verkooppunten, waar bescheiden aantallen verkocht werden.

Een greep uit de inhoud: we analyseerden het succes van Al Gore en herdachten Fortuyn, schreven over geothermie en CO₂-opvang, spraken milieuminister Cramer en wethouder Marijke Vos, Koos van Zomeren en Marieke Henselmans, Bisschop Muskens en Wangari Maathai, maar ook Hans Stout van FSC Nederland en Peter Blom van de Triodosbank. Een aantal opiniestukken zorgde voor veel reacties: 'Milieubeweging is ouderwets' (januari), 'CO₂-compensatie is onzin' (mei), en vooral de stukken 'Andersglobaliseringsbeweging: distantieer je van geweld' (juni), 'Windenergie niet duurzaam' en een artikel over schaduwkanten van de spaarlamp (beiden september).

De redactie nam in 2007 afscheid van redacteur Michiel Bussink. Hij werd in januari 2008 opgevolgd door Freek Kallenberg, voorheen communicatiemedewerker bij de campagne Ruimte en Landschap van Milieudefensie.

Earth Alarm

Earth Alarm is het schrijfproject van Milieudefensie. Individuele burgers schrijven regeringen, bedrijven of internationale instanties (zoals de EU) brieven waarin ze de geadresseerden verzoeken verantwoordelijkheid te nemen voor milieumissstanden en deze op te lossen. Earth Alarm komt in actie op verzoek van buitenlandse organisaties, met name als Nederlandse bedrijven betrokken zijn, of als Nederlandse politici of diplomaten invloed uit kunnen oefenen. Milieudefensie vindt dat bedrijven de milieuregels waaraan zij in Nederland voldoen, ook in het buitenland in acht moeten nemen.

In 2007 schreven in totaal 7.000 mensen mee aan vijf Earth Alarms. Zij ontvingen een nieuwsbrief met achtergrondinformatie over een milieuprobleem en een suggestie voor een brief. De onderwerpen waren: illegale houtkap, de activiteiten van Shell in Nigeria, handel in illegaal en destructief gekapt hout, ontbossing in Brazilië voor de bio-industrie, en opnieuw illegaal hout ('Stop de bossenroof').

E-nieuwsbrieven

Naast de online versie van de Milieudefensie Actief, biedt Milieudefensie via haar website ook e-mailniewsbrieven aan van alle campagnes. Samen bereiken deze nieuwsbrieven vele duizenden mensen per jaar. De meeste nieuwsbrieven verschijnen ongeveer eens per maand. Ook de persberichten van Milieudefensie zijn per e-mail te ontvangen.

Websites

In 2007 trok de website van Milieudefensie (www.milieudefensie.nl) 428.000 verschillende bezoekers, samen goed voor 614.000 bezoeken. Dat betekent een stijging van 11 respectievelijk 16 procent t.o.v. 2006. Dat is opvallend, omdat het aantal bezoekers in 2006 ten opzichte van het jaar ervoor met 18 procent daalde. Een echte verklaring hebben we er niet voor, of het moet zijn dat de website ook heeft geprofiteerd van de sinds het einde van 2006 toegenomen belangstelling voor het klimaat en het milieu.

Naast de reguliere website heeft Milieudefensie in 2007 ook met diverse themasites gewerkt.

In 2007 zagen vier nieuwe themasites het licht:

- **www.nietmetmijngeld.nl** met 98.742 bezoekers tussen juni 2007 en februari 2008, 2.564 bezoekers vroegen een overstappakket aan (waarmee ze hun oude bankrekening kunnen inruilen voor die bij een klimaatvriendelijke bank).
- **www.recyclederuimte.nl** 77.697 bezoekers tussen september 2007 en februari 2008.
- **www.nonflyingdutchman.nl** 3.800 bezoekers tussen eind oktober en december 2007.
- **www.stopdebossenroof.nl** startte in december 2007 en trok in die maand 3.500 bezoekers.

Verschillende oudere themasites deden het nog steeds goed:

- **www.weetwatjeet.nl** met 98.000 bezoekers in 2007.
- **www.stopfoutvlees.nl** (een coproductie met JMA, de jongerenorganisatie van Milieudefensie) met 232.898 bezoekers tussen september 2006 en augustus 2007.
- **www.gadeboerop.nl** met 88.134 bezoekers tussen april en augustus 2007.
- **www.eerlijkovervlees.nl** met 6.311 bezoekers tussen maart en december 2007.

De website van Jongeren Milieu Actief (JMA), de jongerenorganisatie van Milieudefensie, (www.jma.org) trok 53.052 verschillende bezoekers. Dat is, na de verdubbeling (tot 42.206 bezoekers) die in 2006 werd gerealiseerd, opnieuw een forse groei. Ook JMA onderhoudt een aantal themasites. Met 20.410 bezoekers in 2007 springt www.thebet.nl eruit.

Servicelijn

De servicelijn van Milieudefensie beantwoorde in 2007 iets meer dan 12.500 telefoontjes en 9.000 e-mailberichten. Daarmee is het e-mailverkeer flink gestegen ten opzichte van vorig jaar (toen waren het er 7.025), terwijl het aantal telefoontjes ongeveer gelijk bleef. Ruim een kwart van de telefoontjes ging over de campagnes en bijna 20 procent betrof de leden- en donateursadministratie. Het aantal mensen dat via Milieudefensie een brievenbussticker aanvraag is iets afgenomen tot 40 procent van de telefoontjes.

Bijna de helft van de e-mails betrof de leden- en donateursadministratie, en een derde onze campagnes. De rest ging over het gehele scala aan milieuonderwerpen.

Vergeleken met het aantal telefoontjes en e-mailberichten viel het aantal 'echte' brieven in het niet: 162 stuks.

Omgang met klachten

Klachten komen meestal binnen bij de Servicelijn, die verantwoordelijk is voor de afhandeling overeenkomstig de klachtenprocedure. In 2007 zijn er een kleine 250 klachten binnengekomen (veelal over de administratie van persoonlijke gegevens). Enkele klachten hadden betrekking op door Milieudefensie ingenomen standpunten. Alle klachten zijn naar tevredenheid van de indieners afgehandeld.

De binnengekomen klachten komen regelmatig aan bod in het teamoverleg van de Servicelijn. Dat leidt waar nodig tot aanpassing van de werkwijze. Wanneer mensen klagen over te veel mailings van Milieudefensie, wordt daarvoor deze mensen in de toekomst rekening mee gehouden.

U vindt de klachtenprocedure op de website: www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid.

6

Risicomanagement

Het werk van Milieudefensie speelt zich voor een belangrijk deel af voor het oog van de media. In dat brandpunt van aandacht kan een onterechte beschuldiging aan het adres van een bedrijf of een confronterende actie die niet zorgvuldig wordt uitgevoerd, leiden tot reputatieschade en ook financiële gevolgen hebben.

Alleen daarom al heeft Milieudefensie de risico's die zij loopt in kaart gebracht en beleid ontwikkeld om ze te minimaliseren. In 2007 deden zich geen problemen voor.

6.1 Reputatierisico's

Een schandaal in de media kan een organisatie veel schade berokkenen. De betrouwbaarheid en de geloofwaardigheid staan dan op het spel. Daarom kiest Milieudefensie voor eerlijke en open communicatie en streven we onze doelen in alle openheid na. Om haar reputatie te beschermen investeert Milieudefensie veel tijd en moeite in haar relatie met de media en heeft een gedragscode opgesteld met richtlijnen voor actievoeren, onze omgang met overheid en bedrijven en het zorgvuldig omgaan met beschuldigingen. Die gedragscode staat op de website (www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid/gedragscode).

Geweldloosheid

Acties van Milieudefensie zijn, uiteraard, altijd geweldloos. Dit betekent dat Milieudefensie geen geweld tegen personen gebruikt en acties afwijst die vernieling van goederen tot doel hebben. Milieudefensie zal ook nooit willens en wetens mensen met haar acties in gevaar brengen. Veiligheid en zorgvuldigheid staan hoog in het vaandel.

Inbedding van acties in de strategie

Daarmee is niet gezegd dat Milieudefensie confronterende acties uit de weg gaat. Die zijn soms nodig, al is het maar omdat de dialoog door onze opposenten soms als tactiek gebruikt wordt om kritische organisaties aan het lijntje te houden. Een confronterende actie schiet zijn doel echter voorbij als de actieform de aandacht voor de inhoud overschaduwet en het

7 maart 2007

Actievoerders van Milieudefensie hangen een spandoek over een viaduct aan de ringweg in Amsterdam

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

potentiële medestanders van ons vervreemdt. Een stevige actie kan bij een bedrijf snel succes hebben, maar ons in het publieke domein schade berokkenen. Dat gebeurt eerder als niet duidelijk is dat aan zo'n stevige actie al een heleboel stappen vooraf zijn gegaan in de vorm van brieven, gesprekken, ludieke acties enzovoort. De opbouw moet logisch zijn, niet alleen voor onszelf, maar ook voor het betrokken bedrijf of de overheid en voor de media. Dat vraagt elke keer opnieuw om een zorgvuldige afweging van alle risico's en de kansen op succes.

In 2007 besloot Milieudefensie om met een opvallende, pittige actie aandacht te vragen voor de enorme milieuproblemen die Shell in Nigeria veroorzaakt. Op 3 mei, de dag dat Shell haar kwartaalcijfers bekend maakte, plaatste Milieudefensie een speciale installatie waarmee een 15 meter hoge vlam de lucht in werd gespoet, voor het hoofdkantoor van Shell in Den Haag. Deze pittige actie leverde kamervragen op van de VVD. Maar de verontwaardiging van de VVD bleek ongegrond: de actie was niet met VROM-geld gefinancierd, zoals werd gesuggereerd, en de vlam brandde niet langer dan vier minuten, zodat de bijbehorende CO₂-uitstoot gering was. De actie werd uitgevoerd met behulp van een professioneel pyrotechnicus, zodat de veiligheid gewaarborgd was.

De steekvlam stond symbool voor het affakkelen van gas in Nigeria, waarbij enorme hoeveelheden CO₂ en voor omwonenden schadelijke stoffen vrijkomen. Aan deze actie is al tien jaar wereldwijd protest tegen de milieuvuiling in Nigeria voorafgegaan. Protest in de vorm van brieven, films, gesprekken, picket lines voor aandeelhoudersvergaderingen, advertentiecampagnes en nog veel meer, ook in 2006 en 2007 (zie paragraaf 3.4). Het succes van al die inspanningen is matig: hier en daar heeft Shell vervuiling van oude installaties opgeruimd, maar het meeste ligt er nog. Ook het affakkelen is al die jaren doorgegaan, ondanks een verbod in 2005 van het federale hooggerechts-hof in Nigeria. Dat hof noemde het affakkelen van gas een 'grove schending van het grondwettelijke recht op leven en waardigheid, inclusief het recht op een schone, gif- en vervuilingsvrije, gezonde leefomgeving'. Directe aanleiding voor de actie was het opnieuw negeren van een gerechtelijk bevel om voor 30 april 2007 te stoppen met affakkelen.

Zo'n pittige actie komt dus niet uit de lucht vallen, maar wordt soms ingezet om iets te forceren.

Zorgvuldigheid rondom publicaties

Ook bij het naar buiten brengen van belastende feiten ten aanzien van bedrijven of instellingen is het zaak zorgvuldig te werk te gaan. In het verleden is Milieudefensie hier niet altijd zorgvuldig mee omgegaan. Zo bleek een beschuldiging aan het adres van Nuon gedaan in 2002 in de brochure 'Water, mensenrecht of handelswaar' niet te kloppen. Om herhaling te voorkomen, heeft Milieudefensie regels geformuleerd waaraan publicaties moeten voldoen. Daarin staan bronvermelding en de controle van bronnen centraal. In 2007 deden zich geen problemen voor.

Wel werd het in 2007 gepubliceerde rapport 'Shell: Use your profits to clean up your mess' uitgegeven zonder het bedrijf vooraf inzage te geven. Dat is in strijd met onze gedragscode. Bij Milieudefensie is het gebruikelijk dat bedrijven inzage krijgen in onze bevindingen vóórdat deze gepubliceerd worden. Er is geen speciale reden waarom dat nu niet is gebeurd. In het vervolg zal Milieudefensie hier meer aandacht aan besteden.

Issuemanagement

Ondanks alle goede voornemens, ingebouwde controlemechanismen en een open houding kan er natuurlijk toch altijd iets misgaan. Het blijft tenslotte mensenwerk. Om te voorkomen dat de situatie dan escaleert, wordt het zogenaamde issueteam bijeengeroepen om maatregelen te nemen en daarover naar buiten te treden. Als de oorzaak van zo'n situatie is gelegen in een fout van Milieudefensie, dan draaien we niet om de feiten heen maar geven we onze fout publiekelijk toe en proberen we de schade te herstellen. In 2007 is het issueteam met behulp van een zogenaamde crisissimulatie op eventuele calamiteiten voorbereid. Het draaiboek dat in geval van een crisis in werking treedt, is naar aanleiding van de simulatie verbeterd.

6.2 Fysieke risico's

Als actieorganisatie heeft Milieudefensie een solide reputatie opgebouwd. Het logo van Milieudefensie biedt veiligheid voor de actievoerders: de politie en marechaussee kennen Milieudefensie en weten dat we strikte veiligheidsnormen hanteren. Actievoerders worden altijd uitvoerig ingelicht over de eventuele risico's van een actie. De meer gedurfde, confronterende acties worden alleen met goed getrainde actievoerders gedaan.

Er wordt het uiterste gedaan om fysieke risico's – zowel voor eigen mensen als burgers die met onze acties worden geconfronteerd – uit te sluiten. Acties met te grote fysieke risico's vallen niet binnen het repertoire. Dat betekent dat ook situaties worden vermeden waarbij derden onverwacht kunnen reageren. Daarom zal Milieudefensie bijvoorbeeld niet snel overgaan tot de blokkade van een snelweg.

Milieudefensie beschikt voor haar acties over een bestand van zo'n 130 vrijwilligers. Daarnaast is er voor de complexere acties een 'klimteam' van ongeveer twintig vrijwilligers, dat regelmatig traint. Arbo Achmea concludeert in haar Risico Inventarisatie en Evaluatie (zie paragraaf 7.1) dat het klimteam professioneel is opgeleid en dat de materialen zorgvuldig worden onderhouden en geregeld getest.

Ook eventuele juridische risico's die zijn verbonden aan acties, worden vooraf uitvoerig besproken en voor advies aan een advocaat voorgelegd. Alles is er op gericht eventuele schade voor actievoerders en derden tot een minimum te beperken. In 2007 deden zich geen bijzonderheden voor.

6.3 Financiële risico's

De inkomsten van Milieudefensie worden gebruikt om de activiteiten te financieren. Om de continuïteit van deze activiteiten te waarborgen, streeft Milieudefensie naar een brede spreiding van geldgevers.

De drie belangrijkste inkomstenbronnen zijn:

- Leden en donateurs (37 procent): dit aandeel is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren (2006: 32 procent).
- Nationale Postcode Loterij (21 procent): dit aandeel is gedaald (2006: 26 procent).
- Subsidiegevers (42 procent): dit aandeel is gelijk gebleven.

Ongeveer een vijfde van de verkregen subsidiegelden wordt in het kader van internationale samenwerkingsprojecten gegenereerd en doorgegeven aan partnerorganisaties buiten Nederland. Als dit aandeel buiten beschouwing zou worden gelaten, veranderen de verhoudingen: het aandeel uit subsidies daalt dan tot 37 procent, het aandeel van leden en donateurs stijgt tot 40 procent en dat van de Nationale Postcode Loterij tot 23 procent.

Verder heeft Milieudefensie een continuïteitsreserve gevormd voor dekking van risico's op korte termijn. De richtlijn 'Reserves Goede Doelen' van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen (VFI) geeft aan dat hiervoor een reserve kan worden aangehouden van maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. Door de eerder genoemde spreiding van inkomsten over drie inkomstenbronnen verwacht Milieudefensie dat een reserve die half zo groot is als de kosten van de werkorganisatie voldoende is om de risico's op korte termijn te dekken. Er is daarmee een gezond evenwicht tussen de financiële risico's en de hoogte van de reserve. In de begroting worden hiervoor geen gelden vrij gemaakt. Verhoging van de reserve vindt plaats bij overschotten aan het eind van het boekjaar.

De kosten van de werkorganisatie (salaris-, huisvestings-, kantoor-, bestuurs- en verenigingskosten) bedroegen in 2007 4.092.000 euro. De continuïteitsreserve bedraagt 1.668.000 euro (2006: 1.247.000). Dat is 0,41 maal de kosten van de werkorganisatie (2006: 0,32). De continuïteitsreserve nadert dus het gewenste niveau.

Milieudefensie heeft bovendien in beperkte mate reserveringen voor specifieke risico's zoals voor proceskosten.

6.4 Compliancy

Betrouwbaarheid en transparantie zijn steeds belangrijker geworden voor Milieudefensie. De naleving van wet- en regelgeving is vanzelfsprekend. Dat een milieuorganisatie zich soms op verboden terrein begeeft of de toegang tot een bedrijf of instelling blokkeert om aandacht voor een milieuprobleem te vragen en maatregelen af te dwingen, is in Nederland gelukkig geaccepteerd en goed vergelijkbaar met de middelen die de vakbeweging in kan zetten. Het ontslaat ons echter nooit van de plicht te laten zien dat er goede redenen zijn om dat te doen. Én duidelijk te maken dat we, voor we tot een confronterende actie overgaan, al een heel scala aan andere middelen hebben ingezet. (Zie ook de paragrafen 5.2 en 6.1).

Milieudefensie voldoet aan de normen van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). Sinds 2007 voldoet Milieudefensie volledig aan de Code Wijffels voor goede doelen. (Zie ook paragraaf 1.2 en 9.1).

Sociaal verslag

In overeenstemming met haar doelstelling stelt Milieudefensie eisen aan het sociaal beleid van de eigen organisatie. Dat komt onder meer tot uitdrukking in het aantal mannen en vrouwen dat bij Milieudefensie werkt, de beperkte salarisverschillen en de aandacht voor deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding.

De uitgangspunten van het sociaal beleid van Milieudefensie vindt u op onze website (www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid).

7.1 Personeel en organisatie

Diversiteit personeel

Eind 2007 is de gemiddelde leeftijd van alle betaalde medewerkers bij Milieudefensie veertig jaar. Vrouwen zijn in de meerderheid: 55 van de 99 betaalde werknemers.

Ook op de leidinggevende posities zijn de vrouwen in de meerderheid. Vorig jaar lag dat nog gelijk. Daar hoort wel de kanttekening bij, dat van de drie directieleden er één vrouw is, en van de vijf campagneleiders er ook slechts één vrouw is.

Het aantal betaalde werknemers is ten opzichte van 2006 nagenoeg gelijk gebleven; het aantal werknemers met een vast contract daalde van 85 naar 81, het aantal werknemers met een tijdelijk contract steeg van 15 naar 18. Het aantal vaste kantoorvrijwilligers en stagiaires daalde van 32 in 2006 tot in totaal 24 in 2007. Het aantal WIW-ers bleef met twee gelijk.

Milieudefensie streeft in haar personeelsbeleid naar diversiteit, maar ondernam vóór 2007 nog geen concrete maatregelen om tot een goede afspiegeling van de (multi-etnische) samenleving te komen. Om hier nader invulling aan te geven, vroeg Milieudefensie in 2007 advies van Forum, het instituut voor multiculturele ontwikkeling in Utrecht. Forum heeft Milieudefensie met name geadviseerd over kanalen waar wij onze werving het beste op zouden kunnen concentreren. De vacatures van Milieudefensie werden in 2007 onder andere uitgezet onder multiculturele studentenverenigingen. Dit heeft (in 2007) nog geen resultaten opgeleverd. Het onderwerp blijft in 2008 op de agenda.

Ook voor mensen met een handicap en voor herintredende vrouwen heeft Milieudefensie geen speciale maatregelen genomen.

In- en uitstroom

Van de vaste, betaalde werknemers vertrokken er in 2007 twaalf (in 2006 waren dat er veertien). Van negen werknemers eindigde het tijdelijk contract (in 2006 waren dat er zes). Er kwamen zestien nieuwe werknemers bij, waarvan acht met uitzicht op een vast contract (in 2006 respectievelijk vijftien en negen).

Aantal werknemers in 2007 (stand december 2007)	
Betaalde werknemers met vast contract	81
Betaalde werknemers met tijdelijk contract	18 (waarvan 6 met uitzicht op een vast contract)
Kantoorvrijwilligers	20 (over heel 2007)
Stagiaires	4 (over heel 2007)
WIW (via Panthar Amsterdam)	2

Salarissen

In 2006 heeft een uitgebreide evaluatie plaatsgevonden van het in 2001 ingevoerde loongebouw. De uitgangspunten dat Milieudefensie in de lagere functies tot de beter betalende organisaties moet behoren, en in de hogere functies aansluiting bij de onderkant van de 'markt' van maatschappelijke organisaties moet vinden, zijn getoetst. Dat heeft geleid tot de conclusie dat het loongebouw opgetrokken moet worden. In 2007 werd een begin gemaakt met deze aanpassing van het loongebouw. Op 1 juli werd de helft van de geplande ophoging doorgevoerd.

Alle werknemers van Milieudefensie werken parttime, maximaal 0,8 fte. Milieudefensie vindt het belangrijk dat werknemers tijd overhouden voor andere rollen, bijvoorbeeld in het gezin, als vrijwilliger of bij andere maatschappelijke organisaties.

Het laagste bruto salaris (schaal 1, trede 1) in 2007 bedroeg (bij fulltime dienstverband) 1.790 euro per maand. Het hoogste bruto salaris (schaal 6, trede 20) bedroeg in 2007 4.162 euro. In 2007 zat er niemand in schaal 1, trede 1 en ook niemand in schaal 6, trede 20. De directiesalarissen staan vermeld in paragraaf 9.5.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim (exclusief zwangerschap) lag in 2007 op 5,73 procent. In 2006 was dat 4 procent. De oorzaak van de stijging is gelegen in het langdurig verzuim van enkele personeelsleden.

Deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding

De leidinggevenden zijn primair verantwoordelijk voor het bespreken van opleidings- en loopbaanwensen met hun medewerkers. Indien er behoefte is aan ondersteuning kunnen mede-

werkers zelf aankloppen bij personeelszaken. In 2007 zijn er door de afdeling Personeelszaken vijftien loopbaangesprekken gevoerd met medewerkers.

In 2007 was voor opleidingen en training 60.000 euro beschikbaar. Daarvan is 51.688 euro daadwerkelijk besteed. Er werden vijf collectieve cursussen georganiseerd voor medewerkers en vrijwilligers, tegenover één collectieve cursus in 2006. Onderwerpen: time management; aantrekkelijk schrijven (twee keer); 'geweldloos communiceren'; Open Office. Naast deze collectieve trainingen volgden 26 medewerkers in 2007 een opleiding of cursus of hadden gesprekken met een externe coach, tegenover 22 medewerkers in 2006. Veertien mensen maakten, bijvoorbeeld in het kader van een persoonlijk ontwikkelingstraject, regelmatig gebruik van de interne coach van Milieudefensie. Een tiental anderen deden dat op ad-hocbasis.

Veiligheid

Milieudefensie heeft acht bedrijfshulpverleners (BHV-ers) die onveilige situaties zoals brandgevaar en geblokkeerde nooduitgangen signaleren en het pand kunnen ontruimen bij brand. Zij werken nauw samen met de bedrijfshulpverlener van onze onderhuurder FoEI. In 2007 hebben alle BHV-ers een EHBO-diploma gehaald.

Fysieke arbeidsomstandigheden

Eind 2006 heeft Milieudefensie door Arbo Achmea een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) laten uitvoeren waarvan de resultaten begin 2007 bekend werden. Een RI&E is een overzicht en beoordeling van alle relevante arbo-risico's in de organisatie. Veiligheid, gezondheid en welzijn, arbo- en verzuimbeleid, psychosociale belasting, fysieke belasting, arbeidsomgeving en acute gevaren zijn in het onderzoek meegenomen. Achmea heeft een rondgang gemaakt door het kantoorpand, een

tiental interviews gehouden met sleutelinformanten en relevante bedrijfsgegevens geanalyseerd. We hebben Achmea gevraagd speciaal aandacht te besteden aan de opstelling van kopieerapparaten en printers in verband met mogelijke uitstoot van schadelijke stoffen. De belangrijkste conclusie uit het rapport is positief: Milieudefensie beheerst haar arborisico's overwegend goed. Een greep uit de complimenten van de Arbo-veiligheidsdeskundige: de Arbo-documentatie is goed gestructureerd en wordt door de afdeling Personeelszaken actueel gehouden; Milieudefensie heeft veel baat bij de interne stressconsulente; er is sprake van een goed klimaatsysteem binnen het kantoorpand; de bedrijfshulpverleners zijn goed opgeleid; er is een uitgebreid bedrijfshulpverleningsplan; de vluchtroutes zijn duidelijk aangegeven; het 'klimteam' (zie paragraaf 6.2) is professioneel opgeleid en de materialen worden zorgvuldig onderhouden en geregeld getest; de kopieerapparaten en printers staan op ruime afstand van de werkplekken opgesteld. Een aantal zaken behoeft aandacht: bij afwezigheid van de stressconsulente moet een vervanger haar taken kunnen waarnemen, op een aantal plekken in het pand zijn geluidsisolerende tussenwanden nodig en bij de receptie een tocht-sluis. Dat laatste is inmiddels gerealiseerd.

7.2 Inspraak werknemers

De werknemers van Milieudefensie voelen zich over het algemeen zeer betrokken bij hun werk. Die betrokkenheid is terug te zien in het aantal medewerkers dat ook buiten kantoor-uren bereid is voor Milieudefensie werkzaamheden te verrichten of mee te doen met acties. Over zaken die het werk en de organisatie aangaan, willen medewerkers meepraten. Formeel gebeurt dat via de ondernemingsraad.

Ondernemingsraad

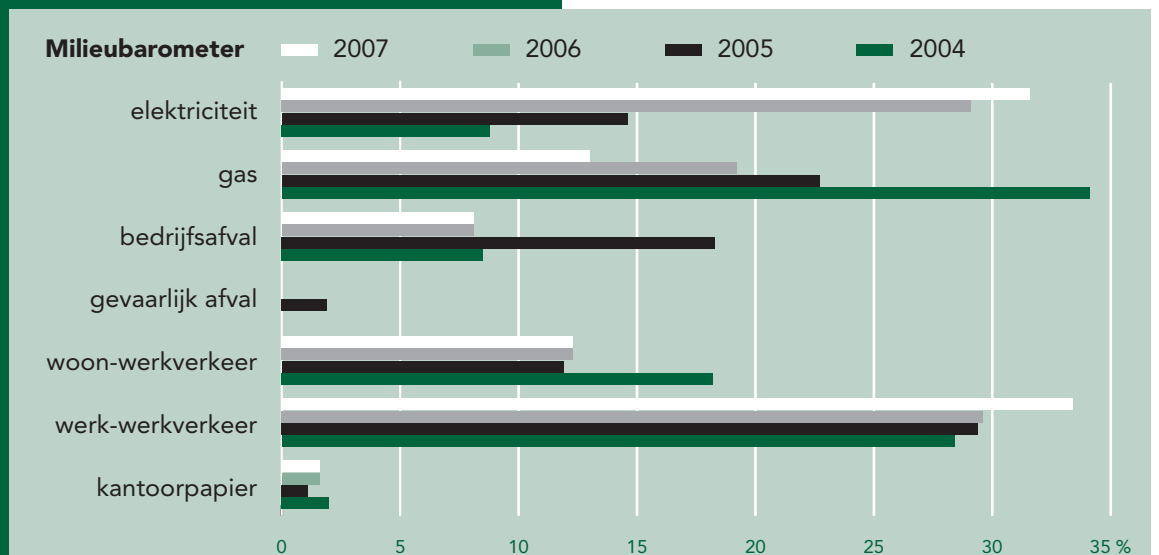
Milieudefensie heeft, net als andere instellingen met meer dan vijftig werknemers, een ondernemingsraad (OR) die de belangen van het personeel en de organisatie als geheel behartigt. In 2007 telde de ondernemingsraad zes leden. De OR boog zich onder meer over een evaluatie van het functionerings- en beoordelingsstelsel, het beleid rond seniorfuncties, de Risico Inventarisatie en Evaluatie (ARBO), vrijwilligersarbeidsvoorwaarden, vergroening van de pensioenen, aanpassing van de arbeidsvoorwaarden naar aanleiding van wetwijzigingen, en de mogelijkheid om meer formatie vrij te maken voor inhoudelijk werk.

Donderslag

Donderslag is de naam voor een incidenteel overleg waar medewerkers hun mening kunnen geven over actuele, prangende kwesties. Donderslag is een adviserend orgaan van de werkorganisatie aan de directie, maar heeft geen plek in de formele beleidsvoorbereiding. Donderslag wordt georganiseerd door een commissie waarin medewerkers op vrijwillige basis zitting hebben. In 2007 werd er één bijeenkomst georganiseerd. Aanleiding was een opiniestuk in Milieudefensie Magazine onder de titel 'Andersglobalisten moeten schoon schip maken'. De meningen van de aanwezige medewerkers liepen uiteen; de bijeenkomst heeft niet geleid tot een advies aan de directie.

Intern milieubeleid

De eigen milieuprestaties van Milieudefensie zijn ten opzichte van vorig jaar nauwelijks veranderd. In 2007 is een Energie Prestatie Advies uitgebracht voor het kantoor van Milieudefensie. De aanpassingen die naar aanleiding daarvan zijn doorgevoerd, zullen in 2008 verbeteringen moeten opleveren.

De algemene uitgangspunten van het interne milieubeleid van Milieudefensie zijn te vinden op onze website (www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid/intern-milieubeleid). In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van 2007 en vergelijken we die resultaten met voorgaande jaren.

8.1 Milieubarometer

Om inzicht te krijgen in onze milieuprestaties maakt Milieudefensie alweer voor de vierde keer gebruik van de Milieubarometer voor het midden- en kleinbedrijf. De Milieubarometer is door CE, een onafhankelijk onderzoek- en adviesbureau en Stichting Stimular ontwikkeld en geeft inzicht in de mate waarin factoren als energie, afval en papierverbruik bijdragen aan onze totale milieubelasting, en hoe we onszelf hierin kunnen bijsturen. De barometer laat ook zien hoe wij het doen in vergelijking met andere kantoren in Nederland. In de figuur is te zien hoe Milieudefensie in 2007 op milieugebied presteerde ten opzichte van voorgaande jaren. Het referentiejaar is 2004. In de resultaten van 2005 valt met name het grote aandeel bedrijfsafval en gevaarlijk afval op. De verhuizing van Milieudefensie aan het einde van dat jaar leverde veel extra afval op.

Vervoer

In 2007 is het aantal vliegkilometers ten opzichte van 2006 met 36.526 km gestegen. Deze stijging is grotendeels te verklaren door de deelname van Milieudefensie (één medewerker) aan de internationale klimaatconferentie op Bali. Door de treinstakingen in Frankrijk, eind 2007, werd een aantal treintickets naar Madrid noodgedwongen omgezet in vliegtickets. De regel is, dat we

In deze tabel is de CO₂ compensatie niet meegenomen

de trein nemen als een bestemming binnen 24 uur per trein bereikbaar is. Voor woon-werkverkeer wordt net als in voorgaande jaren alleen gebruik gemaakt van de fiets of het openbaar vervoer.

Energie

In 2007 was het gasverbruik 12.677 m³. Ten opzichte van het verbruik in 2006 (15.213 m³) daalde het gasverbruik met circa 17 procent. Een verklaring is de warme winter waardoor de verwarming relatief laag ingesteld kon worden. Het elektriciteitsverbruik ligt met 77 kWh/m² rond het gemiddelde voor kantoren (70 kWh/m²).

Begin 2007 heeft Milieudefensie een Energie Prestatie Advies (EPA) laten uitvoeren. Een aantal aanbevelingen is inmiddels opgepakt. De cv-installatie en het luchtbehandelingsysteem zijn sinds november 2007 centraal geregeld. Er is een dag- en een nachtstand ingesteld. De temperatuur staat 's nachts en in het weekend ingesteld op 15 graden, en het luchtbehandelingsysteem is uitgeschakeld. Begin 2008 vervangen we 300 tl-buizen en armaturen door duurzame lampen en armaturen: dit levert een energiebesparing van circa 30 procent op. In 2008 verwachten we als gevolg van deze energiebesparende maatregelen een lager gas- en elektriciteitsverbruik. In 2008 gaan we in onderhandeling met de eigenaar van het pand over gevelisolatie en het installeren van dubbel glas (HR++). Deze twee maatregelen vergen grote investeringen.

CO₂-compensatie

Sinds 2005 compenseert Milieudefensie haar CO₂-uitstoot als gevolg van ons gasverbruik, ons woon-werkverkeer (openbaar vervoer) en werk-werkverkeer (personenwagens, bestelwagens, vrachtwagens en vliegtuig). Het elektriciteitsverbruik hoeft niet gecompenseerd te worden, omdat we groene stroom gebruiken. In 2007 compenseerde Milieudefensie 142 ton CO₂, tegenover 155 ton in 2006.

In 2007 zijn we voor de klimaatcompensatie overstapt van Greenseat Klimaatneutraalgroep naar het Hivos Klimaatfonds, dat investeert in zonnepanelen, waterkrachtcentrales, zuinige houtfornuizen en biogasinstallaties in ontwikkelingslanden. Belangrijkste reden was dat Greenseat zich had uitgesproken tegen de door het kabinet voorgestelde vliegticketheffing. Daarnaast investeert Milieudefensie liever in energiebesparing en duurzame energie dan in bosaanplant.

Afval, papier en water

Vergeleken met 2006 is de milieubelasting door onze afvalproductie en ons papier- en waterverbruik nagenoeg gelijk gebleven.

8.2 Computer en printers

Het gebruik van computers is wereldwijd zo sterk toegenomen, dat dit op zichzelf al een milieuisue is. Denk aan het energieverbruik van al die apparaten en de afvalverwerking. Dit zijn belangrijke aandachtspunten voor onze afdeling Automatisering. Nieuwe hardware wordt waar mogelijk geselecteerd op laag energieverbruik en moet voldoen aan de strengste richtlijnen op het gebied van grondstoffenverbruik en recyclemogelijkheden. Aan te schaffen werkstations zijn van een nieuwe generatie energiezuinige computers. Het verbruik bedraagt eenderde van gangbare werkstations. Ze zijn bovendien volledig loodvrij en bevatten minder giftige stoffen zoals brandvertragers. De computers zijn weliswaar duurder, maar door de stroombesparing halen we dat geld er ook weer uit. In 2007 werden de eerste vijftien werkstations in gebruik genomen.

Milieudefensie gebruikt het besturingssysteem Linux. Ook dat levert milieuvordelen op, omdat de eisen die aan de hardware worden gesteld lager zijn. Daardoor gaan computers langer mee en is er minder 'zware' hardware nodig.

Milieudefensie koopt alleen nog flatscreens in, omdat die zuiniger zijn dan 'ouderwetse' monitoren.

De nieuwste printers zijn van het merk Kyocera. Zowel de kleuren- als de zwart-witprinter hebben erg lage gebruikskosten en het beste milieuprofiel. Dat geldt zowel voor de toner, als voor de recyclemogelijkheden van het apparaat zelf en het energieverbruik. Deze printer stoot bijna geen ozon uit en kan daarom zonder problemen in een kantoorruimte staan.

Voor servers en andere apparatuur zijn zulke milieubewuste opties helaas niet aanwezig.

Hardware die we zelf niet meer kunnen gebruiken, gaat – als de apparatuur nog bruikbaar is – naar kleinere ngo's. Afhankelijk van de staat van de hardware wordt deze voor een klein bedrag verkocht of weggegeven. Eventuele software die onder een licentie valt, wordt verwijderd. Data zijn doorgaans niet aanwezig maar worden, indien dit wel het geval is, verwijderd. Soms halen we nog voedingen, disks of andere herbruikbare onderdelen uit de computers. Werkstations worden soms op ons eigen kantoor nog ingezet als testmachine of server met eenvoudige taak. Echt oude apparatuur wordt afgevoerd naar een afvalverwerkingspunt.

Bestuursverslag

In 2007 zijn er verschillende mutaties in het bestuur van Milieudefensie geweest. De samenstelling van de directie is onveranderd gebleven.

9.1 Activiteiten en samenstelling van het bestuur

De vereniging Milieudefensie wordt geleid door een landelijk bestuur, gekozen door de algemene ledenvergadering. Dit algemeen bestuur van elf leden heeft uit zijn midden een dagelijks bestuur van drie leden benoemd. De bestuursleden verrichten hun werk onbezoldigd. Er worden geen leningen, voorschotten of garanties aan bestuursleden verstrekt. Wel krijgen ze reiskosten vergoed.

In april trad het bestuurslid Gemma Boetekees, dat op voordracht van de ondernemingsraad was benoemd, af. Zij werd vervangen door Bastiaan van Perlo. Op de ALV van juni traden de bestuursleden Nel van Dijk (voorzitter) en Pieter Jansen af. Zij werden vervangen door respectievelijk Annemarie Goedmakers en Ruud Bouter. Op de ALV van november traden de bestuursleden Patrick Hoetink en Willemien Troelstra af. Tot hun opvolgers werden Jacqueline Kuppens en Ton Bötticher gekozen. Laatstgenoemde als bestuurslid gekozen vanuit de lokale groepen.

Functioneren van het bestuur

Het algemeen bestuur kwam in 2007 elf maal in vergadering bijeen: elke maand behalve in juli. De vergaderingen werden voorbereid op bijeenkomsten van het dagelijks bestuur. Daarnaast ging het bestuur in maart op 'retraite' om na te denken over het eigen functioneren en de ontwikkeling van Milieudefensie op langere termijn.

De opkomst bij de bestuursvergaderingen was niet altijd goed: gemiddeld waren acht leden aanwezig; twee keer was er geen quorum. De afwezigheid had deels te maken met het feit, dat bestuursleden voorrang moesten geven aan verplichtingen voor hun werk. Het bestuur heeft aandacht besteed aan de matige opkomst en afgesproken daar verbetering in te brengen. Het bestuur besprak onder meer de volgende onderwerpen: de implementatie van de Code Wijffels voor goed bestuur, de definitieve begroting 2007 (in januari) en de begroting 2008 (in december) en de aanvraag voor een extra financiële bijdrage van de Nationale Postcode Loterij voor de klimaatwet- campagne in het kader van de tweede fase van HIER.

In haar toezichthoudende rol behandelde het bestuur twee tussentijdse financiële rapportages, stelde het de jaarrekening 2006 vast

en besprak het de managementletter van de accountant bij de jaarrekening. Er is twee keer gesproken over de voortgang van het wervingsprogramma en over hoe Milieudefensie zich heeft gemanifesteerd in de media. Naar aanleiding van de straffen die de bezetters van een taxibaan op Schiphol van de rechter kregen opgelegd, besprak het bestuur de door de directie opgestelde nota 'Risico's en acties'.

In zijn beleidsvormende rol besteedde het bestuur uitgebreid aandacht aan het aan de ALV voor te leggen Jaarplan Campagnes en liet hierover ook een ledenpeiling houden (zie paragraaf 4.2). Daarnaast werden de structuurwijzigingen die Milieudefensie de afgelopen jaren heeft doorgevoerd geëvalueerd en conclusies aan de ALV voorgelegd (zie 4.2). Tevens nam het bestuur het initiatief tot een evaluatie van het Ledenbulletin, stelde daartoe een commissie in en legde de conclusies voorzien van adviezen voor aan de ALV. Bovendien stelde het

bestuur een nota over het vrijwilligersbeleid van Milieudefensie vast. Deze is op de Milieudefensie website te vinden onder www.milieudefensie.nl/publicaties/beleidsstukken.

Strategische afwegingen

Twee keer per jaar bediscussieert het bestuur welk project in het komende half jaar de hoogste prioriteit heeft en daarom extra aandacht, menskracht en activiteitengeld zal krijgen. In mei wees het bestuur het project 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' als prioriteit aan voor de tweede helft van 2007. Belangrijk argument hiervoor was dat de campagne tegen de wildgroei van bedrijventerreinen, die in diverse regio's werd gevoerd, kon culmineren in druk op de Tweede Kamer om te komen tot een restrictiever beleid van de rijksoverheid. Want de Tweede Kamer zou voor het eind van het jaar diverse onderzoeken en mogelijk nieuwe regeringsvoornemens over dit onderwerp bespreken (zie paragraaf 3.2).

Samenstelling bestuur

Dagelijks Bestuur (per 31-12-07):

Annemarie Goedmakers, voorzitter

Zelfstandig gevestigd natuurprojectontwikkelaar
Nevenfuncties: Voorzitter Foundation Rural Energy Services, Voorzitter Stichting Chimbo

Ed van Dalsem, penningmeester

Zelfstandig gevestigd energieconsultant
Nevenfuncties: geen

Marnix van der Vat, secretaris

Senior adviseur/onderzoeker
WL/Delft Hydraulics
Nevenfuncties: Bestuurslid stichting Het Chinese Dorp; Voorzitter Stichting Thuisplaat

Overige bestuursleden:

Ad de Kort

Teamleider Raad voor Accreditatie;
Consultant kwaliteitsmanagement en voedselveiligheid; Aandachtstrainer
Nevenfuncties: Bestuurslid Goede Waar & Co

Peer de Rijk

Directeur WISE
Nevenfuncties: geen

Alex Kaat

Communicatiemanager bij Wetlands International
Nevenfuncties: Geen

Hans Mandjes

Energiebesparingsadviseur
Nevenfuncties: Contactpersoon Milieudefensie afdeling Zaanstreek; Secretaris SP Wormerland Bestuurslid Kontakt Milieubeheer Zaanstreek Bestuurslid Vereniging Ongeschonden Behoud Westzijderveld (OBW)

Bastiaan van Perlo

Coördinator Huurdersvereniging Amsterdam
Nevenfuncties: Penningmeester Nederlands Sociaal Forum

Ruud Bouter

Docent en tevens afstudeercoördinator, voorzitter examencommissie en secretaris College van Toezicht bij de Haagse Hogeschool
Nevenfuncties: Voorzitter actiegroep 'Geen Zwethof'

Jacqueline Kuppens

Zelfstandig adviseur
Nevenfuncties: Bestuurslid Stichting Maat; Bestuurslid Gerlachinstituut

Ton Bötticher

Nevenfuncties: Contactpersoon Milieudefensie afdeling Groningen

Rooster van aftreden (per november 2007)

Naam	Functie	Benoemd	(Evt.) her-benoeming	Jaar van aftreden
Annemarie Goedmakers	Voorzitter	2007	2010	2013
Ed van Dalsem	Penningmeester	2002	2005	2008
Marnix van der Vat	Secretaris	2003	2006	2009
Ton Bötticher	Bestuurslid op voordracht lokale afdelingen	2007	2010	2013
Hans Mandjes	Bestuurslid op voordracht lokale afdelingen	2006	2009	2012
Jacqueline Kuppens		2007	2010	2013
Ad de Kort		2005	2008	2011
Peer de Rijk		2003	2006	2009
Alex Kaat		2006	2009	2012
Bastiaan van Perlo	Bestuurslid op voordracht OR	2007	2010	2013
Ruud Bouter		2007	2010	2013

In november koos het bestuur voor het project Klimaatwet als prioriteit voor de eerste helft van 2008. Bij dit project werkt Milieudefensie samen met haar jongerenorganisatie JMA, met Natuur en Milieu en andere organisaties. Argumenten voor deze keuze waren dat in het ontstane maatschappelijke klimaat vergaande stappen van de overheid verlangd kunnen worden, dat voor een krachtige klimaatwet een brede coalitie gevormd kan worden en dat Milieudefensie de campagne coördineert met soortgelijke campagnes van haar zusterorganisaties in andere Europese landen.

In september besloot het bestuur de deelname van Milieudefensie aan het Nederlands Sociaal Forum op een lager pitje te zetten, omdat de inspanning die Milieudefensie met anderen in het NSF geleverd had, niet tot de gewenste verbreding van de discussies en doelgroepen leidde.

Code Wijffels voor goed bestuur

Om geheel te voldoen aan de code Wijffels heeft het bestuur in 2007 een aantal punten opgepakt waarop het nog niet aan de code voldeed. De accountant werd uitgenodigd om deel te nemen aan de bespreking van de jaarrekening door het algemeen bestuur. Hierna heeft het bestuur geconcludeerd dat als de accountant een goedkeurende verklaring af wil geven en verder, los van de separaat uitgebrachte managementletter, geen kritische bevindingen rapporteert, de aanwezigheid van de accountant op de bestuursvergadering geen toegevoegde waarde heeft. In dat geval zal voortaan het contact met de accountant door het dagelijks bestuur, en in het bijzonder de penningmeester, worden onder-

houden. Verder heeft het bestuur een format voor de evaluatie van de accountant vastgesteld. Het belangrijkste punt wat betreft het uitvoeren van de code Wijffels is dat het bestuur in december een directiestatuut heeft vastgesteld. Hierin zijn de afspraken over de verhouding van het bestuur tot de werkorganisatie en de directie vastgelegd.

Rode draad in het statuut is dat het bestuur op hoofdlijnen bestuurt middels het (samen met de ALV) vaststellen van het Jaarplan Campagnes, andere beleidsstukken, de begroting en door prioritaire projecten te kiezen. De beleidsvoorbereiding en uitvoering is gedelegeerd aan de directie, die leiding geeft aan het bureau (de werkorganisatie) van Milieudefensie. De directie vertegenwoordigt Milieudefensie in de regel naar buiten en is, binnen de grenzen van de begroting, verantwoordelijk voor het financieel en personeel beheer. De directie kan taken mandateren aan andere medewerkers en rapporteert regelmatig aan het bestuur over de voortgang. Het bestuur benoemt de directie en ziet toe op de uitvoering van haar werkzaamheden. Zie voor het volledige directiestatuut: www.milieudefensie.nl/organisatie/beleid.

Verder is besloten dat het bestuur zichzelf jaarlijks zal evalueren, waarbij leden van de vereniging zullen worden betrokken. Daarbij zal de vraag centraal staan: 'Hoe kan het bestuur de vereniging nog beter vertegenwoordigen?'

9.2 Algemene ledenvergaderingen

Op 2 juni en op 17 november 2007 hield Milieudefensie Algemene Ledenvergaderingen. Zij werden met respectievelijk 42 en 52 deelnemers matig bezocht. In juni werden het jaarverslag en de jaarrekening besproken en vastgesteld. Ook werd een nieuw visiestuk over biomassa behandeld. Met enkele aanvullingen werd het voorgedragde stuk vastgesteld. Benadrukt werd dat grootschalige import van biomassa uit zuidelijke landen grote nadelen met zich meebrengt.

Op de vergadering in november werd een wijziging van de statuten aangenomen waardoor de voorzitter en de penningmeester van het bestuur voortaan door de algemene ledenvergadering in functie worden gekozen. Verder werden de hoofdlijnen voor de begroting 2008 besproken en vastgesteld. Uitgebreid werd ingegaan op het Jaarplan campagnes 2008. De Algemene Ledenvergadering stemde hier mee in. Verder werd de evaluatie van het Ledenbulletin besproken en de daar uit voortkomende wijziging van het verenigingsreglement vastgesteld.

Tenslotte kwam de Evaluatie Structuurwijzigingen aan de orde. De resultaten daarvan werden in november voorgelegd aan de ALV. De belangrijkste bevinding: de opkomst bij algemene ledenvergaderingen is te laag. Dat brengt het gevaar met zich mee, dat ALV's niet voldoende representatief zijn en relatief eenvoudig gedomineerd kunnen worden door een klein groepje mensen.

Pogingen om de ALV's aantrekkelijker te maken door een combinatie van actie en een inhoudelijk programma, hebben nauwelijks invloed op de opkomst: het probleem is structureel van aard en heeft te maken met de functie en de opzet van de algemene ledenvergadering. Daarom is voorgesteld om te onderzoeken of een functie- of opzetwijziging van de ALV een oplossing kan bieden. Daarbij wordt vooral gekeken naar vormen van getrapte democratie. Het onderzoek vindt plaats in de eerste helft van 2008 en moet resulteren in een voorstel aan de ALV van juni 2008.

9.3 Het presidium

Eind 2007 bestond het presidium, dat de algemene ledenvergaderingen voorziet, uit de volgende personen:

Willemien Ruygrok

Senior beleidsadviseur bij E-Quality
Nevenfuncties: Bestuurslid IPP
Secretaris Stichting Kick
Lid Reglementen Commissie PvdA
Bestuurslid Stichting Gay Games
Secretaris Stichting Jansje van Goor

Alphons Katan

Gepensioneerd
Nevenfuncties: Voorzitter Stichting Samenwerking op Milieugebied

Wytzia de Savornin Lohman

Zelfstandig gevestigd interim-manager en adviseur

9.4 De geschillencommissie

De geschillencommissie bemiddelt bij conflicten tussen leden en verenigingsorganen. In 2007 is de geschillencommissie niet bij elkaar geweest, omdat zich geen problemen voordeden die om de aandacht van de commissie vroegen. Wil Klaassen is vervroegd teruggetreden als lid van de commissie, omdat hij zich wil inzetten voor het Ledenbulletin. Tijdens de Algemene Ledenvergadering is Gladys Koenders als zijn opvolger gekozen.

Eind 2007 zaten in de geschillencommissie:

Ipe van der Deen

Werkzaam bij SenterNovem

Phon van den Biesen

Advocaat
Nevenfuncties:
Voorzitter Stichting Advocaten voor Advocaten;
Voorzitter College van Advies van Atana;
Vice-President van de International Association of Lawyers Against Nuclear Arms;
Lid Wetenschappelijke Raad van het Centrum voor Milieurecht van de UvA

Gladys Koenders

Zelfstandig juridisch adviseur en stafjurist
Orde van Advocaten (Maastricht)
Nevenfuncties:
Bestuurslid regiobestuur Nevobo

9.5 Samenstelling en salarissen van de directie

In 2007 bestond de directie uit de volgende personen:

Frank Köhler (54),

algemeen directeur, sinds 1 maart 2005
Nevenfuncties namens Milieudefensie:
Lid Raad van Advies Milieu Centraal (vanaf 1 april 2005);
Lid Raad van Toezicht bij FSC (vanaf 1 december 2005);
Overige nevenfuncties: Geen

Kees Kodde (40),

adjunct-directeur Campagnes, sinds 1 september 2006
Nevenfuncties namens Milieudefensie:
Lid coördinatiegroep Nederlands Sociaal Forum (vanaf november 2006);
Lid Commissie Toekomstige Energievoorziening van de SER ;
Overige nevenfuncties: Geen

Tessy Geurink (38),

adjunct-directeur Organisatie en Financiën sinds 1 september 2006
Nevenfuncties namens Milieudefensie:
Bestuurslid Fonds Nederlands Sociaal Forum (vanaf november 2006);
Lid Stuurgroep Milieuhulp.nl;
Overige nevenfuncties: Geen

Directiesalarissen

Het bruto jaarsalaris (inclusief vakantiegeld) van de algemeen directeur bedroeg € 40.818,18 (€ 54.978,85 inclusief sociale en pensioenlasten) voor een parttime aanstelling van 0,8 fte. Beide adjunct-directeuren hebben eveneens een parttime aanstelling van 0,8 fte. De adjunct-directeur Campagnes heeft een bruto jaarsalaris (inclusief vakantiegeld) van € 34.515,97 (€ 43.039,68 inclusief sociale en pensioenlasten); de adjunct-directeur Organisatie en Financiën van € 39.376,38 (€ 48.906,12 inclusief sociale en pensioenlasten).

Mevrouw Lia van Wijk was van januari t/m juli 2007 voor 0,1 fte aangesteld ter ondersteuning van de nieuwe directieleden en het afronden van het Nature and Poverty programma.

Er worden geen leningen, voorschotten of garanties aan directieleden verstrekt.

9.6 Beleidscyclus en interne besluitvorming

In grote lijnen ziet de beleidsvorming er zo uit: Eén keer per jaar wordt elke campagne op strategie, inhoud en communicatie besproken (alleen binnen de werkorganisatie).

Eén keer per jaar schrijven alle campagnes een jaarplan. Dat begint in het voorjaar met het opstellen van een overzicht van projectideeën, die tevens als basis dienen voor subsidievoorstellen. Het feitelijke jaarplan wordt in september geschreven.

Na bespreking van de plannen in de campagneraden en vaststelling in de directie, worden ze aan het bestuur voorgelegd. Het bestuur bundelt de plannen tot een Jaarplan Campagnes en legt dat ter vaststelling voor aan de najaars-ALV.

Het bestuur stelt elk halfjaar vast welk project de hoogste prioriteit krijgt.

Op het niveau van de werkorganisatie als geheel speelt het middenmanagement een belangrijke rol. In een overleg van directie en leidinggevend worden voorstellen besproken die betrekking hebben op de organisatieontwikkeling. Dit overleg komt maximaal vier keer per jaar bijeen. Alle grotere projecten worden geëvalueerd. De evaluatieverslagen van de hoogst geprioriteerde projecten worden aan het bestuur voorgelegd.

De vereniging heeft op twee manieren inbreng:

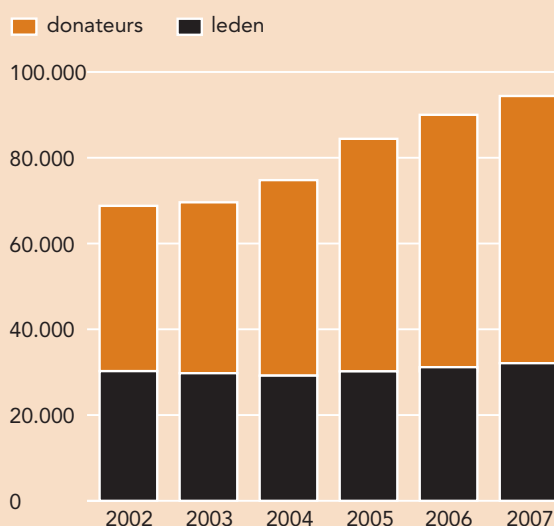
- Via de ALV
- Via de campagneraden

10

Fondsenwerving, subsidies en sponsoring

Milieudefensie heeft in 2006 een spectaculaire ledengroei door- gemaakt. Het aantal leden steeg in één klap met bijna 10 procent. Dat is een trendbreuk, omdat het aantal leden jarenlang vrijwel constant is gebleven of slechts heel licht steeg.

Ontwikkeling leden- en donateurs aantallen

10.1 Resultaten werving 2007

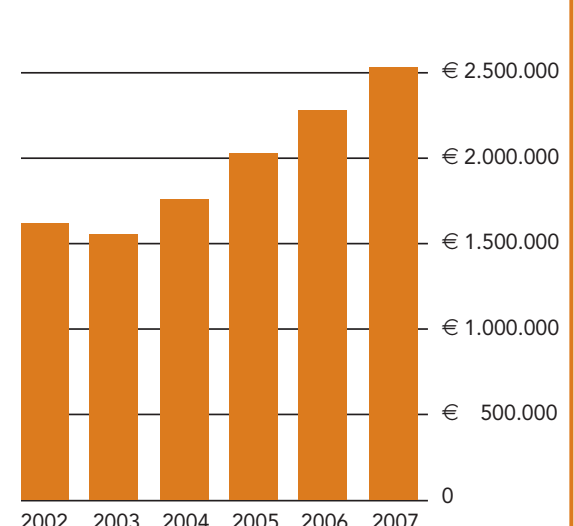
Op 31 december 2007 telde Milieudefensie 34.134 leden, een stijging ten opzichte van 2006 met 9,6 procent (eind 2006: 30.855). De belangrijkste oorzaak van deze verrassende ontwikkeling, is dat veel donateurs, nadat ze daartoe telefonisch werden uitgenodigd, lid zijn geworden. Het aantal donateurs is mede door het verlies van deze 'overstappers' netto wat minder gestegen, tot 61.531. Dat is 3,8 procent meer dan in 2006 (eind 2006: 59.174). Het totaal aantal leden en donateurs komt daarmee uit op 95.665 (5.636 mensen meer dan in 2006).

Aantal leden 31-12-2006	30.855
Afmeldingen 2007	2.217
	(7,2% verloop)
Aanmeldingen 2007	5.496
Aantal leden 31-12-2007	34.134

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen samen 3.138.567 euro, een toename van 13,1 procent ten opzichte van 2006. De netto baten van de eigen leden- en fondsenwerving (dus na aftrek van de wervings- en uitvoeringskosten) kwamen uit op 2.550.877 euro, een stijging van 11,5 procent ten opzichte van 2006.

In 2007 waren de wervings- en uitvoeringskosten 18,7 procent van de inkomsten. Dit percentage is 1,2 procent hoger dan in 2006. Dit komt doordat extra inzet is gepleegd voor ledenwerving. De kosten bleven wel binnen de begroting.

Ontwikkeling netto baten eigen fondswerving

10.2 Wervingsprogramma en -methoden

Milieudefensie maakt al heel lang gebruik van werving om groei van het aantal leden en donateurs te realiseren. Sinds 2001 hebben we daartoe wervingsprogramma's opgezet. De doelstelling van het eerste wervingsprogramma 2001 – 2005 was een groei van 50.000 naar 100.000 leden en donateurs. Daarmee wilde Milieudefensie haar maatschappelijk draagvlak vergroten en zichzelf verzekeren van duurzame inkomsten. De financiële doelstelling werd gerealiseerd, maar het aantal leden en donateurs bleef steken op 85.000.

Met het tweede wervingsprogramma voor de periode 2006 - 2008 wilde Milieudefensie als nog doorgroeien naar 100.000 leden en donateurs, waarvan 40.000 leden. In het lopende Algemeen Beleidsplan worden daarvoor vier redenen genoemd: vergroting van de maatschappelijke legitimatie van de activiteiten van Milieudefensie; vergroting van de basis van de vereniging; vergroting van de politieke druk vanuit onze campagnes; en verduurzaming van de financiële basis met vrij besteedbaar geld. De 100.000 gaat waarschijnlijk gehaald worden in 2008; het aandeel van 40.000 leden naar het zich laat aanzien niet. Binnen de looptijd van het Algemeen Beleidsplan 2006-2010 moet het laatste echter wel haalbaar zijn.

Ieder jaar sluiten mensen zich spontaan bij Milieudefensie aan. En we leren mensen kennen die meedoen aan campagneactiviteiten. Een deel van deze mensen wordt lid of donateur. Dat is mooi, maar bij lange na niet genoeg om het verloop onder leden en donateurs op te vangen. Laat staan om te groeien. Om dat te realiseren moeten we nieuwe mensen benaderen en stapsgewijs kennis laten maken met Milieudefensie. Daarbij staan de campagnes en projecten altijd centraal.

De werving van Milieudefensie kent twee onmisbare peilers: prospecting (het 'aftasten' van nieuwe doelgroepen) en telemarketing (werving per telefoon).

Prospecting gebeurt met inserts (brieven die met bladen worden meegezonden) en 'direct marketing' (het gericht aanschrijven van mensen). Na een eerste kennismaking met de inhoud van ons werk groeit stapsgewijs de binding. Daarbij proberen we steeds aan te slui-

ten bij de gebleken belangstelling van mensen. Zowel rond het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' als rond 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' is ingezet op prospecting. Het aantal klachten dat Milieudefensie als gevolg van deze wervingsvormen bereikt is beperkt (0,5 tot 1 procent). Uiteraard wordt met klachten, voor zover mogelijk, altijd iets gedaan.

Het overgrote deel van de doorlopende machtigingen voor Milieudefensie komt tot stand dankzij telemarketing. Met een machtiging geven mensen Milieudefensie toestemming om periodiek geld van hun rekening af te schrijven. Naast het lidmaatschap is dit de kern van de structurele inkomsten die Milieudefensie van haar achterban ontvangt. Op dit moment is de jaarwaarde van afgesloten machtigingen ruim 1,5 miljoen euro. Dat is 200.000 euro meer dan in 2006.

Bij telemarketing zoekt Milieudefensie uitsluitend contact met mensen waarmee we al een financiële relatie hebben. Het aantal klachten is daarom klein (minder dan 0,5 procent van de telefoongesprekken). Ook deze klachten worden zeer serieus genomen en onmiddellijk onderzocht. Waar nodig wordt direct ingegrepen om herhaling te voorkomen. Tegenover weinig negatieve reacties staan veel positieve reacties. Het aantal mensen dat enthousiast reageert en besluit Milieudefensie duurzaam te steunen is heel groot en het verloop is klein.

Privacybepaling

Persoonsgegevens die Milieudefensie via formulieren of op een andere manier bereiken, worden nooit verstrekt aan derden. Milieudefensie slaat de gegevens strikt vertrouwelijk op. Binnen de organisatie zelf hebben slechts een paar medewerkers toegang tot deze gegevens. De adressendatabase van Milieudefensie is aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.

10.3 Subsidies, schenkingen en sponsoring

Subsidies

In het kader van de Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu (SMOM) ontvangt Milieudefensie project- en programmasubsidies van het ministerie van VROM. De subsidieregeling is bedoeld om maatschappelijke organisaties in staat te stellen verantwoorde-

lijkheid en initiatief te nemen op het gebied van milieu, natuur en duurzaamheid. Voor de periode 2006-2008 heeft Milieudefensie een programmasubsidie gekregen voor het betrekken van burgers bij haar activiteiten. In hoofdstuk 4 wordt uitgebreid aandacht besteed aan de doelstellingen van het programma en de resultaten. Projectsubsidies ontvangt Milieudefensie per 2007 alleen nog bij uitzondering van het ministerie van VROM. Daarvoor is in de periode 2007-2008 de programmasubsidie 'Zorg voor de leefomgeving' in de plaats gekomen.

ANBI

In 2007 is Milieudefensie door het ministerie van Financiën erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Daardoor kunnen mensen hun giften aan Milieudefensie van de belasting blijven aftrekken.

Renteschenken

Milieudefensie is renteschenkingspartner van ASN en Triodos Bank. Dat betekent dat mensen die een spaarrekening hebben bij deze banken ervoor kunnen kiezen hun rente te laten overmaken op de rekening van Milieudefensie.

Sponsoring

Milieudefensie hanteert strenge richtlijnen voor fondsenwervende relaties met bedrijven:

- Bedrijven moeten voldoen aan de richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, zoals vastgelegd in het MVO Referentiekader (zie www.mvo-platform.nl).
- De fondsenwervende relatie is niet structureel en niet langdurig; het gaat om een financiële bijdrage aan een specifiek project.

- Milieudefensie of een andere bij Friends of the Earth aangesloten organisatie voert geen actie tegen het bedrijf.
- Milieudefensie blijft geheel onafhankelijk in haar activiteiten; dit wordt schriftelijk vastgelegd in een brief of een contract.

In 2007 is Milieudefensie niet gesponsord door bedrijven.

10.4 Nationale Postcode Loterij

Milieudefensie behoort sinds 1996 tot de vaste beneficianten van de Nationale Postcode Loterij. Net als in voorgaande jaren ontvingen we in 2007 een bedrag van 1,5 miljoen euro.

Bij elkaar heeft Milieudefensie door de jaren heen een totaalbedrag van 15,7 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij gekregen. Milieudefensie is daar heel blij mee, omdat we daardoor activiteiten kunnen doen die anders niet mogelijk zouden zijn, of op een veel kleinere schaal.

De Nationale Postcode Loterij is de grootste goede doelenloterij van Nederland. Van de inleg van de verkochte loten wordt 50 procent verdeeld over 53 goede doelen in Nederland op het gebied van natuur en milieu, ontwikkelingssamenwerking, mensenrechten en sociale cohesie. Dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij kan Milieudefensie beter opkomen voor onder meer de bescherming van het landschap, een gezonde landbouw en een goed klimaat.

FOTO: NATIONALE POSTCODELOTERIJ

'De Nationale Postcode Loterij en Milieudefensie zijn beide organisaties die met passie werken aan hun idealen. Met de leden en donateurs van Milieudefensie delen we ook de grote zorg om het klimaat. Laten we dus niet stilzitten en zoveel mogelijk Nederlanders overtuigen dat er iets aan de opwarming van de aarde gedaan moet worden. Wij doen dat onder andere, samen met Milieudefensie en nog ruim veertig andere goede doelen, in de HIER klimaatcampagne.'

Marieke van Schaik,
hoofd afdeling Goede doelen
van de Nationale Postcode Loterij.

Financieel verslag 2007

11.1 Inleiding

Milieudefensie verkreeg in mei 2000 het keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving. Alle instellingen met dit keurmerk dienen hun jaarverslag op te stellen volgens de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Deze Richtlijn is speciaal voor fondsenwervende instellingen ontworpen en bevat regels voor de financiële verantwoording en voorschriften voor de opzet van de balans en de staat van baten en lasten. De bedoeling is om zoveel mogelijk te komen tot dezelfde opstelling en dezelfde begrippen bij alle keurmerkhouders. Uniformiteit en transparantie staan voorop. Milieudefensie vindt transparantie belangrijk, ook in haar financiële verslag. Daarom streven we voortdurend naar verbetering van de verslaggeving.

De genoemde bedragen in deze jaarrekening betreffen euro's. In de jaarrekening zijn naast de cijfers van het landelijk bureau in Amsterdam ook de cijfers van de lokale afdelingen van Milieudefensie opgenomen.

Inkomsten en bestedingen

Beschikbaar voor de doelstelling is € 7.050.000. Hiervan bestaat 36 procent uit netto baten eigen fondsenwerving, 21 procent uit de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij en 43 procent uit subsidies overheden en anderen. Het totaal is 3 procent lager dan in 2006.

De besteding aan de doelstellingen is € 6.890.000. Hiervan is 21 procent voor voorlichting en kennisvergaring, 6 procent voor achterbanondersteuning, 65 procent voor campagnes en projecten binnenland en 8 procent voor projecten van buitenlandse partners. De bestedingen zijn gestegen met 2 procent ten opzichte van 2006.

Resultaat 2007

Over 2007 was een tekort van € 74.000 begroot, dat werd gedekt met het overschot uit 2006. Het jaar werd afgesloten met een overschot van € 160.000. Dit levert een positief verschil ten opzichte van de begroting op van € 234.000.

Een deel van dit positieve verschil wordt verklaard door hogere diverse baten, met name hogere rente dan verwacht (€ 37.000), hogere bijdrage Nationale Postcode Loterij (€ 139.000) en meer netto baten uit eigen fondsenwerving (€ 33.000) door o.a. een nalatenschap van € 78.000.

De uitvoeringskosten van de organisatie zijn vrijwel overal lager dan begroot.

Door een lagere personele bezetting (- 2,6 fte) en lagere werkgeverslasten vallen de salariskosten (€ 159.000) en de overige personeelskosten (€ 34.000) lager uit dan verwacht. Meevallers bij de huisvestingskosten (€ 29.000) en het niet doorgaan van begrote investeringen bij kantoorkosten (€ 51.000) veroorzaken eveneens een positieve afwijking ten opzichte van de begroting.

Lagere subsidie-inkomsten (€ 135.000; zie verschillenanalyse met de begroting) en hogere activiteitenkosten (€ 113.000) zorgen ervoor dat het uiteindelijke positieve verschil ten opzichte van de begroting uitkomt op € 234.000.

Vermogen

Het vermogen van Milieudefensie is onderverdeeld in vrij besteedbaar vermogen en vastgelegd vermogen. Het vrij besteedbaar vermogen is onderverdeeld in een continuïteitsreserve en overige bestemmingsreserves.

In 2007 zijn de volgende fondsen/reserves opgeheven omdat de eventueel hieruit voortvloeiende kosten gedekt kunnen worden door de continuïteitsreserve: reserve juridische procedures (€ 10.000), reserve klimgroep (€ 5.000) en reserve proceskosten (€ 15.000).

De continuïteitsreserve

De continuïteitsreserve is gevormd voor dekking van risico's op korte termijn. Milieudefensie streeft ernaar de continuïteitsreserve te brengen op het intern gewenste niveau van 50 procent van de kosten van de werkorganisatie. In de begroting worden hier geen gelden voor vrij gemaakt. Verhoging van de reserve vindt plaats bij overschotten aan het einde van het boekjaar. De richtlijn 'Reserves Goede Doelen' van de VFI (Vereniging Fondsenwervende Instellingen), als brancheorganisatie van erkende goede doelen, geeft aan dat hiervoor een reserve kan worden aangehouden van maximaal anderhalf maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. Milieudefensie blijft dus ver onder het maximum uit de richtlijn.

Iedere organisatie heeft een bepaalde omvang aan eigen vermogen nodig om risico's die zich in de bedrijfsvoering voordoen op te kunnen vangen. Door de spreiding van inkomsten over drie inkomstenbronnen, namelijk eigen leden- en fondsenwerving, de Nationale Postcode

Loterij en subsidies van overheden en anderen verwacht Milieudefensie dat een reserve die half zo groot is als de kosten van de werkorganisatie voldoende is om de risico's op korte termijn te dekken.

Er is daarmee een gezond evenwicht tussen de financiële risico's en de hoogte van de reserve.

De kosten van de werkorganisatie bestaan uit salariskosten, huisvestings- en kantoorkosten, bestuurs- en verenigingskosten en bedragen in 2007 € 4.092.000. De continuïteitsreserve bedraagt per 31-12-2007 € 1.668.000. Dit is 41 procent van de kosten van de werkorganisatie.

De overige bestemmingsreserves

De bestemmingsreserve IT-infrastructuur uit 2006 ter hoogte van € 30.000 zal in 2008 gebruikt worden voor de vervanging van bedrijfsapplicaties.

Het bestemmingsfonds juridische procedures bestaat uit niet-bestede giften voor juridische procedures van de campagne Verkeer. Het fonds wordt aangewend voor onder andere rechtszaken tegen de Tweede Maasvlakte en de Tweede Coentunnel. In 2007 is hiervan € 26.000 besteed en zal naar verwachting het restant van € 26.000 in 2008 uitgegeven worden.

Beleggingen

Milieudefensie heeft lange tijd aandelen in haar bezit gehad om invloed uit te kunnen oefenen op de aandeelhoudersvergadering van bedrijven waar campagne tegen gevoerd wordt. Door wijziging in de regelgeving was het niet langer mogelijk om deze vergaderingen met veel mensen bij te wonen. Medewerkers van Milieudefensie kopen nu zelf aandelen en worden gemachtigd om de stem van Milieudefensie te laten horen. Daarom zijn alle aandelen die Milieudefensie nog in haar bezit had in 2007 verkocht.

Campagnes en projecten

Onder projecten van buitenlandse partners worden vier programma's verantwoord. Drie hiervan worden door DGIS (Ministerie van Buitenlandse Zaken, Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking) gefinancierd: 'Nature and Poverty', 'Corporate Social Responsibility and Sustainable Development' en 'Safeguarding People's Livelihoods'. Het vierde programma wordt gefinancierd door de Europese Commissie: 'Extractive Industries: Blessing or Curse?'. In het kader van de doelstelling zijn in het verleden drie stukken grond aangekocht. In 2001 is een stuk grond bij Slijk-Ewijk in de Betuwe ('de Betuwse Bongerd') gekocht om het verzet tegen de aanleg van het Multimodaal Transport Centrum (MTC) vorm te geven. De aanleg van het MTC is afgeblazen. Milieudefensie houdt de grond in haar bezit tot het een nieuwe groene bestemming heeft gekregen. De waarde van de grond bedraagt € 56.723. In 2003 schonk de Vereniging Bulderbos de grond van het Bulderbos aan Vereniging Milieudefensie. Het Bulderbos is indertijd aangekocht om het verzet tegen de uitbreiding van Schiphol mede vorm te geven. Milieudefensie behoudt de grond om de ligging naast Schiphol en als politiek symbool. Daarom staat de grond voor een waarde nul op de balans. In 2004 is een derde stuk grond in de omgeving van Eindhoven (het 'Brabantse Broek') aangeschaft om te voorkomen dat er door dit gebied een snelweg wordt aangelegd. De waarde van deze grond bedraagt € 5.000.

11.2 Balans

ACTIVA	31-12-2007	31-12-2006
Materiële vaste activa		
<i>Benodigd voor de bedrijfsvoering</i>	137.869	134.960
<i>In het kader van de doelstelling</i>	61.723	61.723
Beleggingen	0	2.011
Vorraden	0	5.932
Kortlopende Vorderingen		
<i>Debiteuren (inclusief subsidies)</i>	505.487	736.287
<i>Overige vorderingen</i>	615.402	317.919
	<u>1.120.889</u>	<u>1.054.206</u>
Liquide middelen	1.785.923	1.701.484
	3.106.404	2.960.316
PASSIVA		
Vrij besteedbaar Vermogen	1.761.701	1.383.311
Vastgelegd Vermogen		
<i>Fonds activa bedrijfsvoering</i>	137.869	134.960
<i>Fonds activa doelstellingen</i>	61.723	61.723
<i>Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij</i>	0	194.338
<i>Bestemmingsfonds Juridische procedures</i>	25.995	52.380
	<u>225.587</u>	<u>443.401</u>
Vorzieningen		0
Kortlopende Schulden		
<i>Crediteuren</i>	433.940	378.423
<i>Overige kortlopende schulden</i>	602.160	684.361
<i>Belastingen en sociale premies</i>	83.016	70.820
	<u>1.119.116</u>	<u>1.133.604</u>
	3.106.404	2.960.316

11.3 Staat van baten en lasten

Beschikbaar voor doelstellingen	werkelijk 2007	begroot 2007	werkelijk 2006
Baten uit eigen leden- en fondsenwerving			
<i>Contributies</i>	813.497	782.500	658.930
<i>Donaties, giften en schenkingen</i>	2.219.891	2.318.215	2.114.635
<i>Nalatenschappen</i>	<u>105.179</u>	<u>20.000</u>	<u>1.000</u>
	3.138.567	3.120.715	2.774.565
Kosten eigen leden- en fondsenwerving			
<i>Wervingskosten</i>	434.213	440.516	352.622
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>153.477</u>	<u>162.589</u>	<u>133.497</u>
	587.690	603.105	486.119
(in percentage)	18,7 %	19,3 %	17,5 %
Netto baten is totaal eigen fondsenwerving	<u>2.550.877</u>	<u>2.517.610</u>	<u>2.288.446</u>
Baten uit verkoop artikelen	-1.355	0	-3.000
Aandeel in acties van derden			
<i>Nationale Postcode Loterij</i>	1.500.000	1.361.000	1.883.777
Beschikbaar uit fondsenwerving	<u>4.049.522</u>	<u>3.878.610</u>	<u>4.169.223</u>
Subsidies overheden en anderen	2.938.209	3.073.621	3.080.865
Resultaat beleggingen	72	0	62
Overige baten en lasten	62.517	25.000	21.948
Totaal beschikbaar voor doelstellingen	7.050.320	6.977.231	7.272.098

Besteding aan doelstellingen	werkelijk 2007	begroot 2007	werkelijk 2006
Voorlichting en kennisvergaring			
<i>Servicelijn & leden administratie</i>	659.989	640.799	586.335
<i>Uitvoeringskosten</i>	483.682	541.963	442.675
<i>Magazine & website</i>	155.049	197.740	221.047
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>150.281</u>	<u>162.589</u>	<u>135.573</u>
	1.449.001	1.543.091	1.385.630
Achterban ondersteuning			
<i>Lokale activiteiten</i>	54.338	58.848	39.131
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>334.854</u>	<u>442.603</u>	<u>284.567</u>
	389.192	501.451	323.698
Campagnes en projecten			
<i>Nog te verdelen activiteitengeld</i>	0	351.796	0
<i>Jongeren</i>	35.346	47.350	56.881
<i>Uitvoeringskosten</i>	228.683	285.047	189.037
<i>Klimaat & Energie</i>	276.571	134.584	197.365
<i>Uitvoeringskosten</i>	372.166	339.244	262.710
<i>Verkeer</i>	226.447	185.339	182.013
<i>Uitvoeringskosten</i>	379.017	397.440	364.926
<i>Ruimte & Landschap</i>	243.383	82.592	200.539
<i>Uitvoeringskosten</i>	336.363	307.113	354.803
<i>Landbouw & Voedsel</i>	245.182	110.750	218.649
<i>Uitvoeringskosten</i>	397.925	352.276	350.399
<i>Globalisering</i>	417.857	0	19.811
<i>Uitvoeringskosten</i>	648.852	0	58.043
<i>Totaal overige projecten</i>	93.690	62.301	74.603
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>606.732</u>	<u>709.690</u>	<u>558.776</u>
	4.508.213	3.365.521	3.088.555
Projecten van buitenlandse partners			
<i>Diverse projecten</i>	543.338	960.501	1.273.631
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>0</u>	<u>680.166</u>	<u>704.463</u>
	543.338	1.640.667	1.978.094
Totaal besteed aan doelstellingen	6.889.744	7.050.731	6.775.978
<i>Overschot</i>	<u>160.576</u>	<u>-73.500</u>	<u>496.120</u>
	7.050.320	6.977.231	7.272.098

De verschillen ten opzichte van de begroting worden toegelicht in hoofdstuk 11.7 (Verschillenanalyse met de begroting).

11.4 Resultaatbestemming

	werkelijk 2007		begroot 2007		werkelijk 2006
Fonds activa bedrijfsvoering	2.909		0		-20.845
Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij	-194.338		0		194.338
Bestemmingsfonds juridische procedures	-26.385		-60.000		52.380
Bestemmingsreserves bestuur	<u>378.390</u>		<u>-13.500</u>		<u>270.247</u>
	160.576		-73.500		496.120

De toevoeging aan de bestemmingsreserves bestuur bestaat uit een toevoeging aan de bestemmingsreserve continuïteit (€ 420.621) en lokale afdelingen (€ 1.269) en de vrijval uit de reserves overlopende projecten (€ 13.500), juridische procedures (€ 10.000), klimgroep (€ 5.000) en proceskosten (€ 15.000).

11.5 Kasstroomoverzicht

	2007		2006
kasstroom uit operationele activiteiten			
<i>resultaat</i>	160.576		496.120
<i>afschrijvingen materiele vaste activa</i>	<u>62.736</u>		<u>78.326</u>
bruto kasstroom uit operationele activiteiten	223.312		574.446
<i>mutatie in voorraden</i>	5.932		5.526
<i>mutatie in kortlopende vorderingen</i>	-66.683		11.916
<i>mutatie voorzieningen</i>	0		-63.714
<i>mutatie in kortlopende schulden</i>	-14.488		-103.179
<i>mutatie in beleggingen</i>	<u>2.011</u>		<u>11.098</u>
netto kasstroom uit operationele activiteiten	150.084		436.093
<i>investeringen in materiele vaste activa</i>	<u>-65.645</u>		<u>-57.481</u>
kasstroom uit investeringsactiviteiten	-65.645		-57.481
kasstroom uit financieringsactiviteiten	0		0
mutatie liquide middelen	84.439		378.612
liquide middelen per 1 januari	1.701.484		1.322.872
liquide middelen per 31 december	<u>1.785.923</u>		<u>1.701.484</u>
mutatie liquide middelen	84.439		378.612

11.6 Toelichting

11.6.1 Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Algemeen

Alle activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde tenzij hieronder anders vermeld.

Materiële vaste activa benodigd voor de bedrijfsvoering

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op aanschafwaarde, onder aftrek van afschrijvingen die zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur. De afschrijvingen bedragen een vast percentage van de aanschaffingswaarde:

Inventaris en Inrichting	20 procent
Hardware	33 procent
Software	25 procent

Materiële vaste activa in het kader van de doelstelling

worden gewaardeerd op aanschafwaarde. Er wordt niet afgeschreven op de grond.

Beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde.

Voorraden worden met ingang van 1-1-2007 direct ten laste van het resultaat gebracht.

Kortlopende vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening van oninbaar geachte vorderingen.

Het **Kasstroomoverzicht** is opgesteld op basis van de indirecte methode.

Resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de aan het jaar toe te rekenen opbrengsten en de aan het jaar toe te rekenen kosten. Een uitzondering hierop vormt de bate die als bijdrage van de Nationale Postcode Loterij ontvangen wordt. Deze wordt genoten in het jaar van ontvangst.

De giften worden verantwoord in het jaar van ontvangst. De contributies worden verantwoord in het jaar waar ze betrekking op hebben.

Subsidies worden in dezelfde periode verantwoord als waarin de kosten zijn gemaakt.

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Eventuele voorschotten worden in het boekjaar waarin ze worden ontvangen verantwoord.

11.6.2 Toelichting Balans

ACTIVA

Materiële vaste activa benodigd voor de bedrijfsvoering

	Inventaris	Inrichting	Automatisering	Totaal
Aanschafwaarde 1-1-2007	99.699	68.022	202.860	370.581
<i>Investerings 2007</i>	18.622	1.270	45.753	65.645
<i>Desinvesteringen 2007</i>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
Aanschafwaarde 31-12-2007	118.321	69.292	248.613	436.226
Cum. afschrijvingen 1-1-2007	55.931	38.821	140.869	235.621
<i>Afschrijvingen 2007</i>	15.032	7.675	40.029	62.736
<i>Desinvesteringen 2007</i>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>0</u>
Cum. afschrijvingen 31-12-2007	70.963	46.496	180.898	298.357
Boekwaarde 1-1-2007	43.768	29.201	61.991	134.960
<i>Saldo veranderingen 2007</i>	<u>3.590</u>	<u>-6.405</u>	<u>5.724</u>	<u>2.909</u>
Boekwaarde 31-12-2007	47.358	22.796	67.715	137.869

De post desinvesteringen heeft betrekking op geheel afgeschreven kapitaalgoederen, die buiten gebruik zijn gesteld. In 2007 is er niets gedesinvesteerd.

Materiële vaste activa in het kader van de doelstelling.

In het kader van de doelstelling zijn de afgelopen jaren drie stukken grond aangekocht namelijk de Betuwse Bongerd, het Bulderbos en het Brabantse Broek. Voor meer informatie hierover zie paragraaf 11.1 op pagina 76

	31-12-2007		31-12-2006
Beleggingen			
Triodos Groenfonds			
<i>Saldo 31-12-2006 ('05)</i>	0	11.236	
<i>Waardeverandering 2007 ('06)</i>	<u>0</u>	<u>-11.236</u>	
Saldo 31-12-2007 ('06)	0		0
Aandelen			
<i>Saldo 31-12-2006 ('05)</i>	2.011	1.873	
<i>Waardeverandering 2007 ('06)</i>	<u>-2.011</u>	<u>138</u>	
Saldo 31-12-2007 ('06)	0		2.011
Saldo beleggingen	0		2.011

Toelichting aandelen: zie paragraaf 11.1, pagina 77

Voorraden

Dit betrof de winkelvoorraad schrijfblokken en t-shirts. Deze is in 2007 afgewaardeerd nadat besloten is de voorraad in de toekomst ten laste van het resultaat te brengen aangezien deze grotendeels ingezet wordt bij acties of gratis wordt weggegeven.

(vervolg toelichting balans)

31-12-2007

31-12-2006

Kortlopende vorderingen

Debiteuren (inclusief subsidies)

Debiteuren	73.521		91.876
Subsidies voor projecten			
Projectsubsidie 2004	0	100.000	
Projectsubsidie 2005	13.628	135.796	
Projectsubsidie 2006	149.358	416.973	
Projectsubsidie 2007	<u>277.338</u>	<u>0</u>	
Totaal projectsubsidies	440.324		652.769
Voorziening debiteuren	<u>-8.358</u>		<u>-8.358</u>
	505.487		736.287

Overige Vorderingen

Groepen vorderingen	4.074	996	
Rekening-courant Reaal	328.089	55.694	
Depotbedragen	22.372	22.853	
Voorschotten personeel	4.950	7.030	
Vooruitbetalingen	119.438	124.007	
Transitorische activa	<u>136.479</u>	<u>107.339</u>	
	615.402		317.919

De rekening-courant Reaal is een tussenrekening, waarop Reaal de pensioennota's in rekening brengt. Door een storting voor 1 januari 2008 worden de in rekening te brengen rentekosten vermeden. In deze jaarrekening zijn de vooruitbetalingen uit de transitorische activa gepresenteerd. In de vooruitbetalingen zijn de grootste posten: nota kwartaalhuur (€ 63.000) en nota's mailingen (€ 32.000). Bij de transitorische activa zijn de grootste posten: te vorderen nalatenschap (€ 78.000), en een ziekteverzuimverzekering (€ 36.000).

Liquide middelen

Kas	154	215	
SNS Bank	0	646.021	
Postbank	278.126	628.088	
Triodos Bank	115.539	112.361	
A.S.N. Bank	935.854	314.799	
Deposito	<u>456.250</u>	<u>0</u>	
	1.785.923		1.701.484

Een bedrijfsrekening bij de Triodos Bank vervangt de bedrijfsrekening bij de SNS Bank.

Alle liquide middelen zijn direct opeisbaar. Het saldo bij de Postbank is opgebouwd uit bedrijfsrekeningen. De saldi van de ASN Bank betreffen internetspaarrekeningen waarop 2,25 tot 3,75 procent vergoed wordt.

De saldi bij de Triodos Bank betreffen een internetspaarrekening waarop 1,7 tot 2,2 procent vergoed wordt. Tevens een kredietrekening waarbij het rentepercentage bij een positief saldo 0,25 procent bedraagt, en bij een negatief saldo 12,25 procent. Het deposito is in december voor 3 maanden bij de Triodos Bank uitgezet tegen een bruto rente van 4,55 procent.

In de liquide middelen van de Postbank is een bedrag van € 57.989 opgenomen aan middelen afkomstig uit de lokale afdelingen.

(vervolg toelichting balans) 31-12-2007 31-12-2006

PASSIVA

Vrij besteedbaar vermogen

Reserve Continuïteit			
Stand 31-12-2006 ('05)	1.246.932	1.021.689	
Mutaties	<u>420.621</u>	<u>225.243</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	1.667.553		1.246.932

Milieudefensie heeft een continuïteitsreserve gevormd voor dekking van risico's op korte termijn. Deze bedraagt 41 procent van de kosten van de werkorganisatie. Milieudefensie streeft ernaar de reserve te brengen op het gewenste niveau van 50 procent van de kosten van de werkorganisatie. Zie ook paragraaf 11.1 op pagina 76.

Reserve lokale afdelingen			
Stand 31-12-2006 ('05)	62.879	61.375	
Mutaties	<u>1.269</u>	<u>1.504</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	64.148		62.879

De Reserve lokale afdelingen is bestemd om lokale afdelingen in het kader van de doelstellingen van Milieudefensie activiteiten te kunnen laten verrichten.

Reserve overlopende projecten			
Stand 31-12-2006 ('05)	13.500	0	
Mutaties	<u>-13.500</u>	<u>13.500</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	0		13.500

De Reserve overlopende projecten is bestemd voor projecten waarvoor in 2006 geld was gereserveerd maar die nog niet volledig waren afgerond.

De reserve omvat nog niet bestede gelden uit 2006 voor het project profilering van de organisatie, uitgevoerd door Pers & Publiciteit en geld voor residumetingen op groente en fruit voor de campagne Landbouw & Voedsel. Beiden zijn in 2007 afgerond.

Reserve verbetering IT-infrastructuur			
Stand 31-12-2006 ('05)	30.000	0	
Mutaties	<u>0</u>	<u>30.000</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	30.000		30.000

De Reserve verbetering IT-infrastructuur is bedoeld voor het vervangen van bedrijfsapplicaties. Zie ook paragraaf 11.1 op pagina 76.

In 2007 zijn de volgende bestemmingsfondsen opgeheven.

De Reserve juridische procedures is bestemd om kosten te dekken die ontstaan door het aanspannen van procedures rond milieuvergunningen en bedraagt € 10.000.

De Reserve klimgroep is gevormd om bij inbeslagname snel nieuw materiaal te kunnen aanschaffen en bedraagt € 5.000.

De Reserve proceskosten is bestemd voor juridische procedures die het gevolg kunnen zijn van activiteiten van Milieudefensie en bedraagt € 15.000.

Totaal Vrij besteedbaar vermogen	1.761.701		1.383.311

(vervolg toelichting balans)	31-12-2007		31-12-2006
Vastgelegd vermogen			
Fonds activa bedrijfsvoering			
Stand 31-12-2006 ('05)	134.960	137.026	
Mutaties	<u>2.909</u>	<u>-2.066</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	137.869		134.960

In het Fonds activa bedrijfsvoering is dat deel van het vermogen opgenomen, dat nodig is om de materiële vaste activa te financieren.

Fonds activa doelstelling			
Stand 31-12-2006 ('05)	61.723	61.723	
Mutaties	<u>0</u>	<u>0</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	61.723		61.723

In het Fonds activa doelstelling zijn de drie grondaankopen opgenomen.

Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij			
Stand 31-12-2006 ('05)	194.338	0	
Mutaties	<u>-194.338</u>	<u>194.338</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	0		194.338

Het Bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij is vrijgefallen voor de besteding aan het project "Banken en Klimaat", onderdeel van de HIER-campagne.

Bestemmingsfonds juridische procedures			
Stand 31-12-2006 ('05)	52.380	0	
Mutaties	<u>-26.385</u>	<u>52.380</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	25.995		52.380

Het Bestemmingsfonds juridische procedures bestaat uit nog niet bestede giften voor juridische procedures voor de campagne Verkeer. Zie ook paragraaf 11.1, pagina 76.

Voorzieningen			
Voorziening afvloeiing medewerkers			
Stand 31-12-2006 ('05)	0	63.714	
Mutaties	<u>0</u>	<u>-63.714</u>	
Stand 31-12-2007 ('06)	0		0

De voorziening voor afvloeiing medewerkers omvat de salaris- en onkosten die de organisatie heeft voor medewerkers waarvan het vertrek vaststaat.

(vervolg toelichting balans)

31-12-2007

31-12-2006

Kortlopende schulden

Overige kortlopende schulden

<i>Vooruit ontvangen subsidies</i>	196.406	263.640
<i>Te betalen vakantiegeld/dagen</i>	257.391	257.436
<i>Vooruit ontvangen contributie</i>	40.860	27.082
<i>Transitorische passiva</i>	107.503	136.203

602.160

684.361

Bij de transitorische passiva zijn de grootste posten: administratieve controles (€ 31.000), onderzoeksrapporten (€ 24.000) en portokosten (€ 18.000).

Belastingen en Sociale Premies

<i>Loonbelasting</i>	49.249	41.703
<i>Sociale Premies</i>	30.894	29.117
<i>Omzetbelasting</i>	2.873	0

83.016

70.820

Niet uit de Balans blijvende verplichtingen

Garanties:

Door de Triodos Bank is ten behoeve van Milieudefensie een huurgarantie van in totaal € 56.250 afgegeven.

Meerjarige financiële verplichtingen:

Het huurcontract voor de Nieuwe Looiersstraat 31: jaarlijks € 225.000, loopt tot 2021.

Een leasecontract voor de kopieerapparaten: jaarlijks € 13.852, loopt tot 2014.

De pensioenregeling van de vereniging is feitelijk te classificeren als een toegezegd-pensioenregeling. Er is gebruik gemaakt van de mogelijkheid om deze regeling te verwerken als ware het een toegezegde bijdrage regeling, waardoor wordt volstaan met het in aanmerking nemen van de verschuldigde premie in de staat van baten en lasten. Als gevolg hiervan zijn niet alle risico's die verbonden zijn aan deze pensioenregeling tot uitdrukking gebracht in de balans.

11.6.3. Toelichting staat van baten en lasten

Toelichting beschikbaar voor doelstellingen

werkelijk 2007

begroot 2007

werkelijk 2006

Baten uit eigen leden- en fondsenwerving

Een nadere toelichting over de eigen leden- en fondsenwerving vindt u in hoofdstuk 10 op pagina 72.

Kosten eigen leden- en fondsenwerving

Mailingen	298.523	300.000	78.294	
Externe werving	<u>135.690</u>	<u>140.516</u>	<u>274.328</u>	
	434.213		440.516	352.622

De wervingskosten bestaan voornamelijk uit kosten voor de opmaak, het drukken en verzenden van mailings naar de diverse doelgroepen.

De kosten voor mailings betreffen kosten die gemaakt worden voor bestaande donateurs en leden, externe werving betreft kosten die gemaakt zijn om nieuwe donateurs en leden te werven.

Baten uit verkoop artikelen

Netto omzet	4.577	0	2.525	
Kostprijs	<u>-5.932</u>	<u>0</u>	<u>-5.525</u>	
Bruto winst	-1.355		0	-3.000

De baten zijn negatief omdat de voorraad niet meer te gebruiken T-shirts en schrijfblokken is afgeschreven.

Aandeel in acties van derden

Onder aandeel in acties van derden wordt de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij verantwoord.

Subsidies overheden en anderen

Subsidies overheden e.a.	2.801.186	3.054.521	2.947.053	
Bijdragen aan projecten	<u>137.023</u>	<u>19.100</u>	<u>133.812</u>	
	2.938.209		3.073.621	3.080.865

Specificatie subsidies 2007

Senter Novem programma	965.636
Min. BUZA (DGIS)	782.238
Europese Unie	327.869
Min. VROM projecten	177.584
Oxfam Novib	138.000
Ministerie V & W	100.000
VSF fonds	88.484
IUCN NL	88.131
HIVOS	60.000
Diversen	73.244
	<u>2.801.186</u>

Specificatie subsidies naar team

Globalisering	1.334.799
Verkeer	354.108
Jongeren	327.750
Klimaat & Energie	210.887
Landbouw & Voedsel	206.762
Ruimte & Landschap	199.078
Lokale activiteiten	<u>167.802</u>
	2.801.186

(vervolg toelichting beschikbaar voor doelstellingen)

De programmasubsidie wordt door het Ministerie van VROM voor 3 jaar (2006-2008) gegeven. Deze subsidie is erop gericht de educatieve en communicatieve kant van de campagnes te versterken met als doel een groter draagvlak in de samenleving te bewerkstelligen voor de gekozen milieuthema's. Uit deze subsidie, 'Milieu raakt Mensen en Zorg voor de Leefomgeving', worden ook jongerenactiviteiten ontwikkeld.

Milieudefensie heeft een vijfjarige overeenkomst met DGIS (2006-2010) voor de financiering van een samenwerkingsprogramma met FoEI en een tiental Zuidelijke FoE-groepen, dat gericht is op de relatie tussen maatschappelijk verantwoord ondernemen en duurzame ontwikkeling ('Corporate Social Responsibility and Sustainable Development', zie ook pagina 90).

Milieudefensie heeft een driejarige overeenkomst met EuropeAid (2007-2009) voor de financiering van een samenwerkingsprogramma met FoE Europe, FoE Frankrijk en CEE Bankwatch Network, dat gericht is op de gevolgen van oliewinning en mijnbouw voor natuur, milieu en sociale omstandigheden in ontwikkelingslanden ('Extractive Industries, Blessing or Curse?', zie ook pagina 90).

	werkelijk 2007	begroot 2007	werkelijk 2006
Resultaat beleggingen			
Triodos Groenfonds	0	0	-76
Aandelen	<u>72</u>	<u>0</u>	<u>138</u>
	72	0	62

De aandelen van Akzo Nobel, Philips en Shell zijn verkocht. Het resultaat bestaat uit de netto ontvangen boekwinsten en dividenden. De bruto boekwinst van 104 is met 81 provisie verminderd en het bruto dividend van 58 is met 9 dividend belasting verminderd.

Overige baten en lasten

Baten			
Financiële baten en lasten	67.664	30.000	24.953
Overige baten en lasten	<u>-5.147</u>	<u>-5.000</u>	<u>-1.310</u>
	62.517	25.000	23.643
Lasten			
Mutatie voorziening debiteuren	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>-1.695</u>
	62.517	25.000	21.948

Toelichting Besteding aan doelstellingen

Voorlichting en kennisvergaring

Onder deze doelstelling worden de kosten van die afdelingen getoond, die zich bezighouden met dienstverlening dan wel productie van publicaties ten behoeve van leden en donateurs. Milieudefensie geeft tien maal per jaar een blad uit voor haar leden/abonnees. De advertentieopbrengsten zijn in mindering gebracht op de kosten van het blad. Het doel is het blad goedkoper te produceren doordat anderen bijdragen. De advertentieopbrengsten bedroegen in 2007: € 25.651 (in 2006: € 27.028).

Achterban ondersteuning

Milieudefensie telt eenennegentig lokale afdelingen, die bestaan uit vrijwilligers. Vanuit het landelijk bureau worden deze groepen zo goed mogelijk ondersteund. Daarnaast worden de activiteiten van de campagneteams gecoördineerd op lokaal niveau en met lokale afdelingen.

Campagnes en projecten

Hieronder zijn alle kosten vervat die voor de campagneteams gemaakt zijn met uitzondering van kosten die onder Projecten van buitenlandse partners worden verantwoord. Het betreft de campagneteams Klimaat & Energie, Verkeer, Ruimte & Landschap, Landbouw & Voedsel, Globalisering en een team Jongeren dat zich specifiek op jongeren richt. Onder overige projecten worden de kosten van twee permanente werkeenheden verantwoord (Pers & Publiciteit en het Activiteiten- & Evenemententeam). Een deel van de werkzaamheden van de campagneteams bestaat uit de mobilisatie en werving van de achterban.

Projecten van buitenlandse partners

Hieronder worden verstaan de projecten van buitenlandse collega-organisaties en FoEI die gefinancierd worden door gezamenlijk aangevraagde subsidiegelden waarbij Milieudefensie hoofdaanvrager is. Milieudefensie sluit deze gelden conform de respectievelijke subsidiebegrotingen naar deze organisaties door.

In 2007 gaat het om onderdelen van vier programma's en projecten. Drie hiervan worden door DGIS gefinancierd: 'Nature and Poverty', een samenwerkingsverband van IUCN NL, WNF, Milieudefensie / Friends of the Earth International (FoEI) en de aan deze drie organisaties gelieerde Zuidelijke groepen, en de programma's 'Corporate Social Responsibility and Sustainable Development' en 'Safeguarding People's Livelihoods' waarin Milieudefensie, FoEI en Zuidelijke FoE-groepen samenwerken. Alledrie deze projecten gaan over de impact van internationale handelsstromen en investeringen op natuur en milieu en de natuurlijke bestaansbronnen en sociale omstandigheden van de bevolking in Zuidelijke landen. Het vierde project wordt gefinancierd door de Europese Commissie: 'Extractive Industries: Blessing or Curse?'. In dit project werkt Milieudefensie samen met FoE Europe, FoE Frankrijk en CEE Bankwatch Network, een samenwerkingsverband van Midden- en Oosteuropese NGO's. Het project richt zich op de gevolgen voor milieu en mensen van olie- en gaswinning en mijnbouw in ontwikkelingslanden.

11.6.4 Toelichting uitvoeringskosten

		werkelijk 2007		begroot 2007		werkelijk 2006
Personeelskosten						
<i>Salariskosten</i>		2.593.523		2.770.582		2.334.483
<i>Sociale - en pensioenlasten</i>		677.126		658.622		668.206
<i>Overige personeelskosten</i>		201.631		235.283		168.463
	84,9 %	3.472.280		3.664.487		3.171.152
Huisvestings- en kantoorkosten						
<i>Huisvestingskosten</i>		261.404		290.111		287.357
<i>Kantoorkosten</i>		195.719		247.122		228.073
	11,2 %	457.123		537.233		515.430
Bestuurs- en verenigingskosten						
<i>Bestuurskosten</i>		9.282		11.500		6.070
<i>Verenigingskosten</i>		153.346		167.500		146.818
	4,0 %	162.628		179.000		152.888
Totaal uitvoeringskosten		4.092.031		4.380.720		3.839.470

De uitvoeringskosten worden verdeeld op basis van het aantal betaalde fte's voor de doelstellingen zoals hieronder benoemd. Een fte is het begrip voor een mensjaar met een volledige werkweek van 37,5 uur.

Doelstelling	A	B	C	D	eigen werving	totaal
Personeelskosten	537.947	284.139	2.519.961	0	130.233	3.472.280
Huisvestings- en kantoorkosten	70.820	37.407	331.751	0	17.145	457.123
Bestuurs- en verenigingskosten	25.195	13.308	118.025	0	6.100	162.628
totaal uitvoeringskosten	633.963	334.854	2.969.737	0	153.477	4.092.031
aantal fte's per doelstelling	7,47	3,95	35,00	0,00	1,81	48,23

A = voorlichting en kennisvergaring
C = campagnes en projecten

B = achterban ondersteuning
D = projecten van buitenlandse partners

Gemiddeld aantal personeelsleden (in fte's)	werkelijk 2007		begroot 2007		werkelijk 2006
Betaald	69,8		72,4		68,6
Wiw'ers en vrijwilligers	4,6		5,7		5,5
Bezoldiging directie	148.293				108.027

De bestuurders waren, zowel in 2007 als in 2006, onbezoldigd actief. Er zijn in 2007 en 2006 geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt aan bestuurders en directie.

De kosten voor de bezoldiging van de directie liggen in 2007 hoger dan in 2006.

In 2007 bestond de directie uit gemiddeld 2,4 fte en in 2006 gemiddeld 1,9 fte

De kosten zijn inclusief sociale en pensioenlasten.

In hoofdstuk 9.5 leest u meer over de beloning van de directie.

Toelichting	werkelijk 2007		begroot 2007		werkelijk 2006
Personeelskosten					
Salarissen	2.621.646		2.791.954		2.391.999
Ontvangen zwangerschapsgeld	-28.123		-21.372		-57.516
	2.593.523		2.770.582		2.334.483

Overige personeelskosten

Onder overige personeelskosten worden de kosten voor woon-werkverkeer van het personeel, de kosten voor kinderopvang, opleidingskosten, lunchkosten en de kosten voor werving van personeel verstaan. Daarnaast zijn ook de kosten voor de ondernemingsraad en de kosten voor personele verzekeringen hierin opgenomen.

Huisvestingskosten

Huur en energie	226.233		253.635		240.227
Onderhoud + huishoudelijke kosten	35.171		36.476		47.130
	261.404		290.111		287.357

Kantoorkosten

Kantoorkosten	132.983		181.122		149.746
Afschrijvingen	62.736		66.000		78.327
	195.719		247.122		228.073

Bestuurskosten

Bestuurskosten	9.282		11.500		6.070
	9.282		11.500		6.070

Verenigingskosten

Bijdragen aan derden	89.983		79.000		66.711
Accountantskosten	24.456		37.000		36.236
Algemene ledenvergadering,					
Discussie en beleid	26.107		32.500		26.062
Jaarverslag	12.800		19.000		17.809
	153.346		167.500		146.818

Onder bijdragen aan derden staan de giften aan, dan wel contributie-/lidmaatschapskosten van andere organisaties verantwoord, waaronder FoEI (€ 43.000) en FoE Europe (€ 22.000).

11.7 Verschillenanalyse met de begroting

In dit hoofdstuk worden de verschillen tussen de werkelijke en begrote cijfers verklaard. De analyse van de uitvoeringskosten wordt behandeld onder het kopje Uitvoeringskosten van dit hoofdstuk.

Beschikbaar voor doelstelling	werkelijk 2007		begroot 2007	verschil
Baten uit eigen leden- en fondsenwerving				
<i>Contributies</i>	813.497		782.500	30.997
<i>Donaties, giften en schenkingen</i>	2.219.891		2.318.215	-98.324
<i>Nalatenschappen</i>	<u>105.179</u>		<u>20.000</u>	<u>85.179</u>
	3.138.567		3.120.715	17.852
Kosten eigen leden- en fondsenwerving				
<i>Wervingskosten</i>	434.213		440.516	-6.303
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>153.477</u>		<u>162.589</u>	<u>-9.112</u>
	587.690		603.105	-15.415
(in % van baten uit eigen fondswerving)	18,7 %		19,3 %	-0,6 %
Netto baten is totaal eigen fondsenwerving	<u>2.550.877</u>		<u>2.517.610</u>	<u>33.267</u>

De nalatenschappen zijn € 85.000 hoger dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een toegezegde nalatenschap van € 78.000.

Aandeel in acties van derden				
<i>Nationale Postcode Loterij</i>	<u>1.500.000</u>	<u>1.361.000</u>	<u>139.000</u>	
	1.500.000	1.361.000	139.000	139.000
Subsidies overheden en anderen	2.938.209	3.073.621	-135.412	

In 2006 is geld van de Nationale Postcode Loterij binnengekomen dat deels (€ 194.000) in 2007 is besteed. Hiervoor is in 2006 een bestemmingsfonds gecreëerd. Daardoor kan het bedrag niet onder de post Subsidies verantwoord worden en komt het uit de eigen middelen door vrijval van het bestemmingsfonds. In de begroting is dit bedrag abusievelijk wel hieronder opgenomen waardoor deze post lager uitvalt dan begroot.

Overige baten en Lasten	62.517	25.000	37.517	

De overige baten en lasten zijn € 37.000 positiever dan begroot. De stijging wordt met name veroorzaakt door een hogere rente-opbrengst (€ 37.000). In het verslagjaar is een spaarrekening opgeheven en is een deposito dat in 2007 is uitgezet eind 2007 vrijgevallen waarbij de rente in 2007 is ontvangen. Deze rente-opbrengsten zijn niet in de begroting opgenomen.

(vervolg verschillenanalyse met de begroting)

Bestedingen aan doelstellingen	werkelijk 2007		begroot 2007	verschil
Voorlichting en kennisvergaring				
<i>Servicelijn & ledenadministratie</i>	659.989	640.799	19.190	
<i>Uitvoeringskosten</i>	483.682	541.963	-58.282	
<i>Magazine & website</i>	155.049	197.740	-42.691	
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>150.281</u>	<u>162.589</u>	<u>-12.308</u>	
	1.449.001		1.543.091	-94.090

De kosten van de servicelijn zijn € 19.000 euro hoger door meer voorlichtende activiteiten. De kosten van Magazine & website zijn € 43.000 euro lager. Dit komt omdat de kosten voor de website ad € 34.000 in de begroting abusievelijk hieronder zijn opgenomen in plaats van onder overige projecten bij campagnes en projecten.

Achterban ondersteuning				
<i>Lokale activiteiten</i>	54.338	58.848	-4.510	
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>334.854</u>	<u>442.603</u>	<u>-107.750</u>	
	389.192		501.451	-112.260

De kosten van de Achterban ondersteuning zijn € 112.000 lager dan begroot omdat bij het opstellen van de begroting abusievelijk 0,8 fte opgenomen was bij Achterbanondersteuning in plaats van bij het campagneteam Globalisering. Aangezien de totale uitvoeringskosten lager uitvallen en verdeeld worden op basis van de personele bezetting zijn de kosten lager dan begroot.

Campagnes en projecten				
<i>Nog te verdelen activiteitengeld</i>	0	351.796	-351.796	
<i>Jongeren</i>	35.346	47.350	-12.004	
<i>Uitvoeringskosten</i>	228.683	285.047	-56.364	
<i>Klimaat & Energie</i>	276.571	134.584	141.987	
<i>Uitvoeringskosten</i>	372.166	339.244	32.922	
<i>Verkeer</i>	226.447	185.339	41.108	
<i>Uitvoeringskosten</i>	379.017	397.440	-18.423	
<i>Ruimte & Landschap</i>	243.383	82.592	160.791	
<i>Uitvoeringskosten</i>	336.363	307.113	29.250	
<i>Landbouw & Voedsel</i>	245.182	110.750	134.432	
<i>Uitvoeringskosten</i>	397.925	352.276	45.649	
<i>Globalisering</i>	417.857	0	417.857	
<i>Uitvoeringskosten</i>	648.852	0	648.852	
<i>Totaal overige projecten</i>	93.690	62.301	31.389	
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>606.732</u>	<u>709.690</u>	<u>-102.958</u>	
	4.508.213		3.365.521	1.142.692

Klimaat & Energie heeft in 2007 170.000 ontvangen van het bestemmingsfonds Nationale Postcode Loterij in het kader van het HIER-project. In de werkelijke cijfers is een deel van het 'nog te verdelen activiteitengeld' uit de begroting toegedeeld aan twee grote projecten namelijk 'De bio-industrie de wereld uit' van het campagneteam Landbouw & Voedsel en 'Spaar het landschap / recycle de ruimte' van het campagneteam Ruimte & Landschap. Daarnaast hebben diverse campagneteams geld ontvangen voor onderzoek en korte acties.

(vervolg verschillenanalyse met de begroting)

Projecten van buitenlandse partners	werkelijk 2007		begroot 2007	verschil
<i>Diverse projecten</i>	543.338		960.501	-417.163
<i>Uitvoeringskosten</i>	<u>0</u>		<u>680.166</u>	<u>-680.166</u>
	543.338		1.640.667	-1.097.329

De campagneteams Globalisering en Klimaat & Energie kenden buitenlandprojecten waarbij geld doorgesluisd is naar derden. Deze gelden zijn opgenomen onder Projecten van buitenlandse partners. Aangezien bij deze projecten geen medewerkers van Milieudefensie betrokken zijn worden er geen uitvoeringskosten berekend. In de begroting zijn alle projecten van het team Globalisering onder Projecten van buitenlandse partners gezet waardoor de kosten onder deze post lager en bij Campagnes en projecten hoger uitvallen dan begroot. De overige verschillen bij de campagneteams worden vooral veroorzaakt doordat er per team lagere dan wel hogere subsidies zijn toegekend.

Uitvoeringskosten

Personeelskosten				
<i>Salariskosten</i>	3.270.649		3.429.204	-158.555
<i>Overige personeelskosten</i>	<u>201.631</u>		<u>235.283</u>	<u>-33.652</u>
	3.472.280		3.664.487	-192.207
Huisvestings- en kantoorkosten				
<i>Huisvestingskosten</i>	261.404		290.111	-28.707
<i>Kantoorkosten</i>	<u>195.719</u>		<u>247.122</u>	<u>-51.403</u>
	457.123		537.233	-80.110
Bestuurs- en verenigingskosten				
<i>Bestuurskosten</i>	9.282		11.500	-2.218
<i>Verenigingskosten</i>	<u>153.346</u>		<u>167.500</u>	<u>-14.154</u>
	162.628		179.000	-16.372
Totaal uitvoeringskosten	4.092.031		4.380.720	-288.689

De uitvoeringskosten zijn € 289.000 lager dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt door lagere salariskosten verband houdende met een lagere personele bezetting (€ 159.000), lagere overige personeelskosten (€ 34.000) en lagere kantoorkosten (€ 51.000) doordat een aantal geplande investeringen niet zijn doorgegaan.

Accountantsverklaring

Wij hebben de in dit verslag op pagina 75 tot en met 95 opgenomen jaarrekening 2007 van de Vereniging Milieudefensie te Amsterdam bestaande uit de balans per 31 december 2007 en de staat van baten en lasten over 2007 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag beide in overeenstemming met de Richtlijn 650 "Fondsenwervende Instellingen". Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van de jaarrekening relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de vereniging. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de vereniging heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging Milieudefensie per 31 december 2007 en van het resultaat over 2007 in overeenstemming met de Richtlijn 650 "Fondsenwervende Instellingen".

Tevens zijn wij nagegaan dat het jaarverslag voorzover wij dat kunnen beoordelen verenigbaar is met de jaarrekening.

Amsterdam, 17 april 2008
Dubois & Co. Registeraccountants

Was getekend:

M. Karman

A.P. Buteijn

Vooruitblik

In 2008 staat de invoering van een Klimaatwet hoog op de agenda van Milieudefensie. Zusterorganisaties van Milieudefensie verspreid over heel Europa voeren daar ook campagne voor.

12.1 Milieudefensie in 2008

Klimaatwet

Een indrukwekkende coalitie van zeker dertig maatschappelijke organisaties – met naast Milieudefensie, Natuur en Milieu en Jongeren Milieu Actief onder andere HIER, WNF, Greenpeace, ICCO, Cordaid Mensen in Nood, Oxfam Novib, Natuurmonumenten en Plan Nederland – vraagt de Tweede Kamer en het kabinet in 2008 om een krachtige Klimaatwet in te voeren. Het initiatief voor deze grootscheepse campagne, die op 27 februari 2008 van start ging, is van Milieudefensie, Jongeren Milieu Actief en Stichting Natuur en Milieu. Het is een campagne die niet ophoudt bij de grens, want zusterorganisaties van Milieudefensie uit nog eens 16 Europese landen voeren in hun land ook campagne voor de invoering van een Klimaatwet. In de eerste helft van 2008 ligt de prioriteit van Milieudefensie bij deze campagne.

Het idee is komen overwaaien uit Engeland. Friends of the Earth, een zusterorganisatie van Milieudefensie, startte twee jaar geleden met hun Klimaatwetcampagne 'The Big Ask'. Met groot succes, want zij wisten een ruime meerderheid van parlementsleden achter hun plan te krijgen; van links tot rechts. De Britse regering heeft inmiddels een ontwerp Klimaatwet gepubliceerd en het parlement beslist er medio mei over.

De boodschap is simpel. Om te voorkomen dat het klimaatprobleem uit de hand loopt, moet de uitstoot van broeikasgassen snel en fors omlaag. Dat kán, maar er is meer voor nodig dan goede wil en vrijwillige afspraken. Een Klimaatwet maakt een einde aan de vrijblijvendheid door jaarlijkse tussendoelen vast te leggen: elk jaar gaat de uitstoot met minimaal 3 procent omlaag. Zo werkt de Klimaatwet als stok achter de deur en krijgen oplossingen de wind in de rug.

27 februari 2008

Deelnemers aan de startactie van de Klimaatwetcampagne vullen sandzakken voor de bouw van een dijk op het Plein in Den Haag.

FOTO: DEHOOGTEFOTOGRAAF.NL

In ieder geval tot de zomer gaan Milieudefensie en andere organisaties de straat op om het publiek te vragen de Klimaatwet te ondersteunen. In mei komen de initiatiefnemers met een concept wetsvoorstel en wordt daarover het debat gezocht met de politiek. Op 7 juni vindt één van de hoogtepunten plaats in Park Transwijk in Utrecht met het concert 'Time's up, Thumbs up!' Daar zullen onder andere Stevie Ann en De Dijk optredens verzorgen. Kijk voor meer informatie op: www.klimaatwet.nu. En voor de Europese campagne op: www.thebigask.eu.

Hoewel Milieudefensie prioriteit geeft aan de Klimaatwet, is het zeker niet het enige project dat voor 2008 op stapel staat. U heeft in dit jaarverslag al kunnen lezen over het burgerinitiatief rond de bio-industrie dat zijn hoogtepunt beleefde in 2007. Dat thema krijgt in 2008 een vervolg. De aandacht zal daarbij uitgaan naar de tientallen voorgenomen varkensflats en megakippenschuren. Samen met bewoners uit de gemeenten waar deze uitbreidingen gepland zijn, wil Milieudefensie een halt toeroepen aan deze ontwikkeling.

Ook op het thema bedrijventerreinen trekt Milieudefensie de lijn in 2008 door. De campagne uit 2007 – 'Spaar het landschap, recycle de ruimte' – waarbij dertig lokale groepen betrokken waren, loopt door omdat de Tweede Kamer in 2008 belangrijke beslissingen neemt over het bedrijventerreinenbeleid.

Op verkeersgebied blijft vieze lucht in de steden een belangrijk thema. Luchtvervuiling speelt ook een rol bij ons verzet tegen de uitbreiding van de Tweede Maasvlakte, omdat dit project ernstige gevolgen heeft voor de luchtkwaliteit. Daar komt bij dat de Nederlandse CO₂-uitstoot door de Tweede Maasvlakte volgens berekeningen van Milieudefensie in één keer met 5 tot 8 procent stijgt. Dat staat haaks op het beleid van de overheid om de uitstoot in 2020 met 30 procent te laten dalen. Begin 2008 heeft Milieudefensie haar Zienswijze op de Tweede Maasvlakte, samen met 185 bewoners uit de regio, ingediend (zie ook: www.milieudefensie.nl/verkeer/nieuws/tweede-maasvlakte).

Verder blijven biobrandstoffen, illegaal hout en de milieugevolgen van de winning van olie net als in 2007 volop in de aandacht van Milieudefensie. Daarvoor worden 'oude bekenden' ingezet, zoals de 'Botte Bijl Award' voor het bedrijf

FOTO: DEHOOGTEFOTOGRAFEN

27 februari 2008 - Namens de initiatiefnemers geven Linda Ijmer (JMA), Miriam de Rijk (Stichting Natuur en Milieu) en Frank Köhler (Milieudefensie) uitleg over de Klimaatwetcampagne. Presentator Dolf Jansen heeft zijn haar voor de gelegenheid groen geverfd.

dat het slechtst uit het jaarlijkse tuinmeubelonderzoek naar voren komt, maar worden ook nieuwe middelen ontwikkeld.

Voor Jongeren Milieu Actief (JMA) ligt de nadruk begin 2008 bij de Klimaatwetcampagne. Net als bij het burgerinitiatief 'Stop Fout Vlees' heeft de jongerenorganisatie van Milieudefensie een belangrijk aandeel in die campagne: de jongeren zoeken onder andere actief steun voor de Klimaatwet op internet en bij muzikfestivals. In 2007 is JMA begonnen met een pilot op MBO-scholen, bestaande uit gastlessen, speciale lesprogramma's en het ondersteunen van leerlingen die hulp nodig hebben bij het uitvoeren van energiebesparende plannen. In 2008 gaat dit project op volle kracht draaien.

Organisatieontwikkeling

In 2007 heeft het CBF-bestuur wijzigingen doorgevoerd in het reglement. Dit nieuwe reglement wordt 1 juli 2008 van kracht. Milieudefensie zal daar uiteraard aan voldoen.

In 2008 zullen bedrijfsapplicaties als het financieel en personeelsmanagementsysteem en het ledenadministratieprogramma vervangen worden.

In 2007 werd de organisatie doorgelicht op interne taakverdeling. Het streven is middelen vrij te maken om het inhoudelijk instrumentarium van Milieudefensie te verbreden. Naast het aangaan van het maatschappelijk debat en het mobiliseren van mensen, willen we meer gaan inzetten op onderzoek, overleg en lobby.

12.2 Begroting 2008

Beschikbaar voor doelstelling	begroot 2008	werkelijk 2007
Baten uit eigen leden- en fondsenwerving		
Contributies	941.250	813.497
Donaties, giften en schenkingen	2.368.075	2.219.891
Nalatenschappen	<u>30.000</u>	<u>105.179</u>
	3.339.325	3.138.567
Kosten eigen leden- en fondsenwerving		
Wervingskosten	451.311	434.213
Uitvoeringskosten	<u>169.419</u>	<u>153.477</u>
	620.730	587.690
(in % van baten uit eigen fondsenwerving)	18,6%	18,7%
Netto baten is totaal eigen fondsenwerving	<u>2.718.595</u>	<u>2.550.877</u>
Baten uit verkoop artikelen		-1.355
Aandeel in acties van derden	<u>1.500.000</u>	<u>1.500.000</u>
Beschikbaar uit fondsenwerving	4.218.595	4.049.522
Subsidies overheden en anderen	3.449.998	2.938.209
Resultaat beleggingen		72
Overige baten en lasten	<u>30.000</u>	<u>62.517</u>
Totaal beschikbaar voor doelstelling	7.698.593	7.050.320

Bestedingen aan doelstellingen	begroot 2008	werkelijk 2007
Voorlichting en kennisvergarig		
Servicelijn en ledenadministratie	686.506	659.989
Magazine en website	187.934	155.049
Uitvoeringskosten	<u>767.876</u>	<u>633.963</u>
	1.642.316	1.449.001
Achterbanondersteuning		
Lokale activiteiten	48.191	54.338
Uitvoeringskosten	<u>404.723</u>	<u>334.854</u>
	452.914	389.192
Campagnes en projecten		
Landbouw & Voedsel	112.546	245.182
Uitvoeringskosten	367.075	397.925
Globalisering	468.381	417.857
Uitvoeringskosten	715.325	648.852
Ruimte & Landschap	52.084	243.383
Uitvoeringskosten	329.426	336.362
Verkeer	135.928	226.447
Uitvoeringskosten	418.842	379.017
Klimaat & Energie	259.878	276.571
Uitvoeringskosten	423.548	372.166
Jongeren	154.595	35.346
Uitvoeringskosten	364.722	228.683
Totaal overige projecten	42.913	93.690
Uitvoeringskosten	794.387	606.732
Nog te verdelen activiteitengeld	<u>466.358</u>	<u>0</u>
	5.106.008	4.508.213

(Vervolg bestedingen aan doelstellingen)

		begroot 2008	werkelijk 2007
Projecten van buitenlandse partners			
Diverse projecten		557.354	543.338
Uitvoeringskosten		<u>0</u>	<u>543.338</u>
		557.354	543.338
Totaal besteed aan doelstelling		7.758.593	6.889.744
Resultaat		-60.000	160.576
		7.698.593	7.050.320
Uitvoeringskosten		begroot 2008	werkelijk 2007
Salariskosten vereniging			
Salariskosten		3.740.359	3.270.649
Overige personeelskosten		<u>230.877</u>	<u>201.631</u>
	84,9 %	3.971.236	3.472.280
Huisvestings- en kantoorkosten			
Huisvestingskosten		271.984	261.404
Kantoorkosten		<u>330.976</u>	<u>195.719</u>
	11,2 %	602.960	457.123
Bestuurs- en verenigingskosten			
Bestuurskosten		11.500	9.282
Verenigingskosten		<u>169.647</u>	<u>153.346</u>
	4,0 %	181.147	162.628
Totaal uitvoeringskosten		4.755.343	4.092.031

Op 17 november 2007 heeft de Algemene Ledenvergadering van Milieudefensie de hoofdlijnenbegroting goedgekeurd. Hierin zijn de beleidslijnen voor 2008 vastgelegd. Op basis van deze beleidslijnen is de begroting opgesteld.

De begroting sluit met een tekort van € 60.000.

Het tekort wordt gedekt door een onttrekking uit het bestemmingsfonds juridische procedures van € 30.000 en een onttrekking uit het bestemmingsfonds IT infrastructuur van € 30.000.

Onder 'Projecten van buitenlandse partners' worden de projecten verstaan van buitenlandse collega-organisaties en FoEI die gefinancierd worden door gezamenlijk aangevraagde subsidiegelden waarbij Milieudefensie hoofdaanvrager is. Milieudefensie sluit deze gelden conform de respectievelijke subsidiebegrotingen naar deze organisaties door.

12.3 Meerjarenraming 2008-2012

	2008	2009	2010	2011	2012
Beschikbaar voor doelstellingen					(x 1.000 euro)
baten uit eigen fondsenwerving	3339	3475	3605	3735	3865
kosten eigen fondsenwerving	451	460	470	479	489
uitvoeringskosten	169	174	183	190	195
(in % van baten uit eigen fondsenwerving)					
netto baten eigen fondsenwerving	2719	2840	2952	3066	3181
aandeel acties van derden (Nationale Postcode Loterij)	1500	1500	1500	1500	1500
subsidies overheden e.a.	3450	3174	2956	2578	2629
overige baten en lasten	30	40	40	40	40
Totaal beschikbaar voor doelstelling	7699	7554	7448	7184	7350
Besteding aan doelstellingen					
voorlichting en kennisvergaring	874	898	916	934	953
uitvoeringskosten	768	765	802	833	856
achterbanondersteuning	48	49	50	51	52
uitvoeringskosten	405	416	437	453	466
campagnes en projecten	2250	2011	1784	1478	1507
uitvoeringskosten	3413	3415	3460	3465	3564
Totaal besteed aan doelstelling	7759	7554	7448	7214	7399
resultaat	-60	0	0	-30	-49
fte	76,50	75,00	74,50	73,00	73,00

Kengetallen

Groei in

netto baten eigen fondsenwerving	7%	4%	4%	4%	4%
totaal beschikbaar voor doelstelling	9%	-2%	-1%	-4%	2%

in percentage van totaal beschikbaar voor doelstelling

voorlichting en kennisvergaring (inclusief uitvoeringskosten)	21%	22%	23%	24%	24%
achterbanondersteuning (inclusief uitvoeringskosten)	6%	6%	7%	7%	7%
campagnes en projecten (inclusief uitvoeringskosten)	73%	72%	70%	69%	69%

De missie van Milieudefensie

Statutaire doelstelling

(Uit: Statuten vastgesteld door de ALV van 26 november 2005).

De vereniging stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het oplossen en voorkomen van milieuproblemen en het behoud van cultureel erfgoed, alsmede te streven naar een duurzame samenleving dit alles op mondiaal, landelijk, regionaal en lokaal niveau, in de meest ruime zin en een en ander in het belang van de leden van de vereniging en in het belang van de kwaliteit van het milieu, de natuur en het landschap in de meest ruime zin voor huidige en toekomstige generaties.

De vereniging tracht haar doel te bereiken door: Het kritisch volgen van al die ontwikkelingen in de samenleving die effect hebben op het gebied van milieu, natuur, landschap en duurzaamheid, het beïnvloeden van de besluitvorming daarover door middel van het gebruikmaken van alle daartoe geëigende en geoorloofde middelen, het verrichten dan wel doen verrichten van onderzoek, het verspreiden en verstrekken van informatie in de meest ruime zin, het verkrijgen van gerechtelijke uitspraken en het uitvoeren van alle handelingen en acties die de vereniging nodig acht om haar doel te bereiken.

Missie

(Uit: visiedocument vastgesteld door de ALV van 20 november 2004).

Milieudefensie wil een duurzame, schone wereld waarin het goed toeven is, en waarin het draagvermogen van de aarde volledig wordt gerespecteerd en ten goede komt aan de gehele wereldbevolking.

Milieudefensie streeft het volgende toekomstbeeld na:

De natuurlijke rijkdommen van de aarde zijn op efficiënte wijze ingezet ten behoeve van de gehele wereldbevolking met een rechtvaardige verdeling van de beschikbare milieugebruiksruimte voor een ieder. Voldoende grondstoffen, energie en natuurwaarden blijven beschikbaar voor vele toekomstige generaties.

Hergebruik, minimale emissies, herwinbare energie en natuurbehoud zijn algemeen aanvaarde basisprincipes. De materiële welvaart heeft een niveau waarop een prettig en veilig leven gegarandeerd is zonder dat mens en milieu ondergeschikt zijn aan de economie. Met milieu, levende natuur en natuurlijke hulpbronnen wordt verantwoord en respectvol omgegaan.

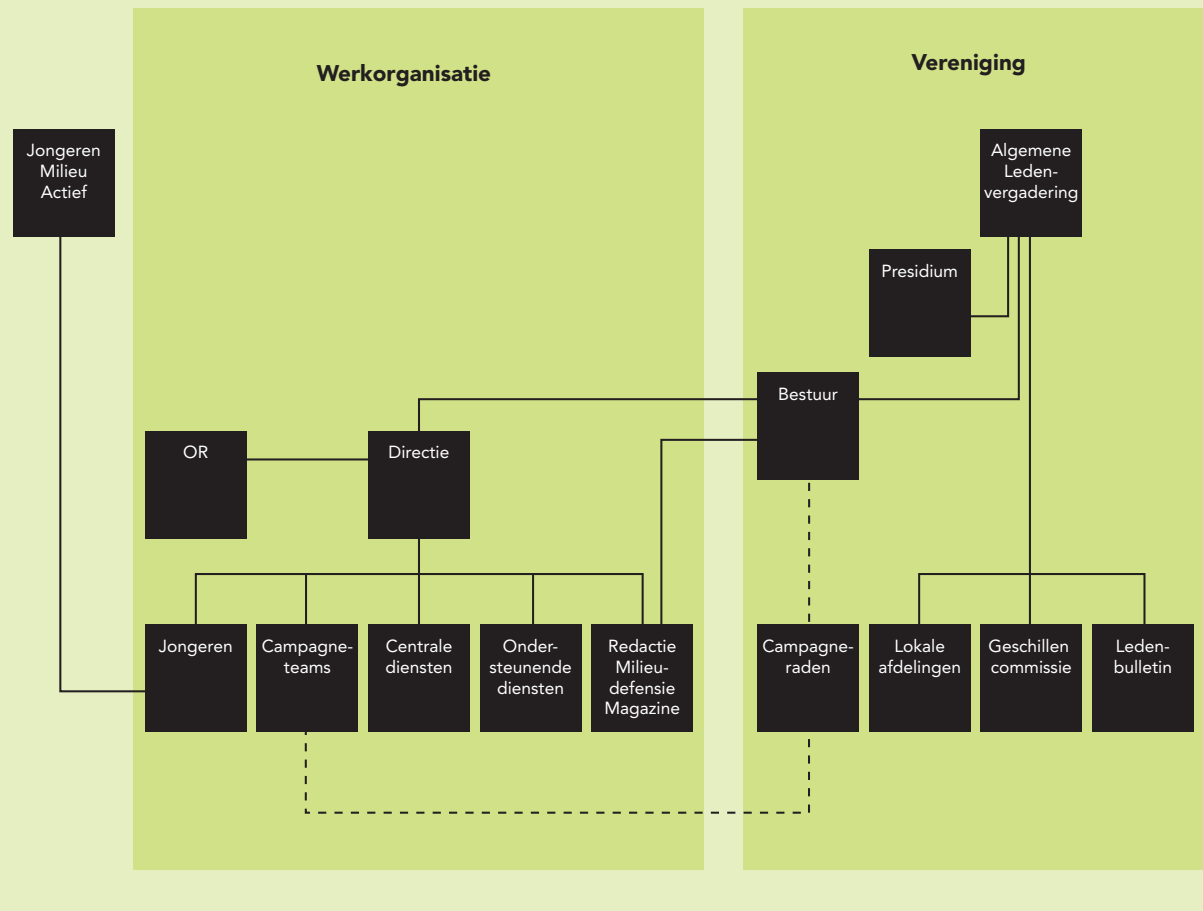
Strategie

Milieudefensie tracht dit te verwezenlijken door:

- helder te maken dat een structurele oorzaak van milieubederf en uitputting van grondstoffen gelegen is in een te eenzijdige gerichtheid op vrije markt en economie; en wervende, realistische correcties hierop naar voren te brengen;
- met het uitdragen van standpunten en stellingnamen weliswaar helder positie te kiezen, maar altijd gericht op het behalen van resultaat en op beïnvloeding van het maatschappelijk debat;
- samen met mensen effectieve druk en hindermacht te ontwikkelen op die plekken in de samenleving waar de beslissingen vallen;
- vanuit de ecologische invalshoek van duurzaamheid ook oog te houden voor de daarmee verweven maatschappelijke en sociale aspecten;
- mensen inzake de milieuproblematiek te mobiliseren op zowel hun verantwoordelijkheid voor de toekomst als een gevoel van urgentie en eigenbelang; en overstijgende en/of abstracte milieuproblemen te vertalen naar de betekenis ervan voor de mens in zijn eigen leefomgeving;
- te stimuleren dat onderzoek naar en analyse van milieuproblemen en mogelijke oplossingen blijft plaats vinden, en de kennis hierover te verspreiden.

Rechtsvorm en organisatiestructuur

Milieudefensie is een vereniging en kent een bestuur, een landelijk bureau en lokale groepen. Hieronder vindt u het organogram.

Colofon

Redactie: Victor van den Belt, m.m.v. Jim Klingers
Eindredactie: Miranda van Kuik
Vormgeving: Eric Mels Vormgeving, Hoorn
Druk: Gravisie, Leiden
Natuurlijk gedrukt op 100% gerecycled papier
© April 2008, Milieudefensie, Amsterdam

Friends of
the Earth

Milieudefensie – Friends of the Earth Netherlands
Bezoekadres: Nieuwe Looiersstraat 31, Amsterdam
Postadres: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
Servicelijn: 020 6262 620
Fax: 020 5507 310
E-mail: service@milieudefensie.nl
Internet: www.milieudefensie.nl
Jongerenorganisatie JMA: 020 5507 436 / www.jma.org

Foto's omslag: Michiel Wijnbergh, Nico Jankowski

In memoriam

Op pagina 40 en 41 van dit jaarverslag staan foto's van **Pieter (Karel) de Lange**. Karel overleed op 27 mei 2008 onverwacht. De foto's laten Karel zien zoals velen bij Milieudefensie hem kenden: betrokken en actief op de bres voor het milieu. Wij zullen hem missen. Wij wensen zijn familie en vrienden veel sterkte.

